

ciutadania i participació en temps de canvi

IX Seminari Immigració i Europa

Fundació
ACSAR

CIDOB

Diputació
Barcelona

Col·labora

CASA ASIA

© Fundació ACSAR

Edita

Fundació ACSAR

Portaferrissa, 13 bis
08002 Barcelona
Tel. 93 304 30 23
www.fundacioacsar.org

Amb la col·laboració de

**Diputació de Barcelona. Servei de Polítiques de Diversitat i Ciutadania
CIDOB (Centre d'Estudis i Documentació Internacionals a Barcelona)**

Coordinació d'aquesta edició
Enric Royo

Producció
CIDOB edicions

Disseny coberta
Joan Antoni Balcells

Revisió de textos
Marta Roigé

Traducció al català
Marta Roigé

Imprimeix
Color Marfil, S.L.

ISBN: 978-84-695-6673-2
Dipòsit legal: ??????????????????

Barcelona, novembre de 2012

SUMARI

PRESENTACIÓ	5
<i>Carles Campuzano i Carles A. Gasòliba</i>	7
<i>Mireia Solsona</i>	9
OBERTURA	11
<i>Markus González</i>	13
<i>José Antonio Cabanillas</i>	15
<i>Orland Cardona</i>	17
CONFERÈNCIA INAUGURAL. CANVI DEMOGRÀFIC I MIGRACIÓ A EUROPA	19
<i>Reiner Klingholz</i>	21
CIUTADANIA LOCAL I PARTICIPACIÓ PÚBLICA I POLÍTICA	27
Ciutadania local i participació en temps de canvi	
<i>Joan Subirats</i>	29
DEBAT 1. CIUTADANIA LOCAL I PARTICIPACIÓ PÚBLICA I POLÍTICA	35
<i>Sylvain Besch</i>	37
<i>Miquel Esteve</i>	45
<i>Laura Morales</i>	49
<i>Gaëlle Patin</i>	57
CIUTADANIA I EMPRESARIAT LOCAL	63
Ciutadania inclusiva dins l'àmbit local	
<i>Carlota Solé</i>	65
DEBAT 2. CIUTADANIA I EMPRESARIAT LOCAL	77
<i>Lam Chuen</i>	79
<i>Jordi Gutiérrez</i>	81
<i>Salvador Duarte</i>	85
DEBAT 3. CIUTADANIA I EMPRESARIAT TRANSNACIONAL	89
<i>Ferran Camas</i>	91
<i>Rafael Más</i>	103
<i>Eduard Segarra</i>	107

PRESENTACIÓ

Carles Campuzano i Carles A. Gasòliba

Mireia Solsona

Carles Campuzano

President de la Fundació ACSAR

Carles A. Gasòliba

President de CIDOB

L'envelliment de la població europea continua sent un desafiament per al futur del continent. La Comissió Europea advertia, fa ja uns anys, que el 2050 Europa tindrà un dèficit de 100 milions de treballadors, i que en les properes dues dècades necessitarà al voltant de 20 milions de treballadors altament qualificats. En aquest context, la relació entre demografia i immigració i, per tant, la lliure circulació de persones i la gestió de la mobilitat humana, són elements centrals en el debat sobre el model de societat que volem construir. Els canvis i transformacions que viu Europa han d'incorporar el valor de l'aportació de la població immigrant, tant en l'àmbit demogràfic i social, com en el de l'economia. El concepte de ciutadania, amb la consegüent participació política, social i econòmica, ha d'incorporar-se també al debat sobre el projecte de societat comuna.

Sobre aquestes premisses es va desenvolupar el IX Seminari Immigració i Europa el 25 de novembre de 2011 a Barcelona. La trobada va ser organitzada per la Fundació ACSAR i CIDOB, amb el suport de l'Àrea d'Igualtat i Ciutadania de la Diputació de Barcelona i la col·laboració de Casa Àsia. El Seminari, que va aportar interessants reflexions al debat sobre el model futur d'integració, es va centrar a plantejar la necessitat de desenvolupar processos de captació i de retenció de població d'origen estranger, que és l'única via possible per afrontar el problema de l'envelliment poblacional d'Europa amb la caiguda consegüent de la competitivitat i els problemes de sostenibilitat del sistema de benestar. Els presentem en aquesta publicació el contingut i els resultats.

L'esdeveniment i, per tant, el document que tenen a les seves mans, es va desenvolupar entorn de dos àmbits de reflexió: d'una banda, les condicions d'accés a una ciutadania plena i, de l'altra, les conseqüències que té l'emprenedoria empresarial de la població immigrant. En la conferència inaugural, Reiner Klingholz, director de l'Institut per a la Població i el Desenvolupament de Berlín, va esbossar el context en què es donen aquests dos àmbits, i va fer una especial reflexió en la relació entre migracions i demografia a Europa. El conferenciant va plantejar, arran de les futures necessitats migratòries de la nostra societat, la urgència de donar contingut a conceptes com el de ciutadania i el de plena participació social, política i econòmica.

Al llarg de les intervencions relacionades amb l'accés a la ciutadania plena, es va debatre sobre la participació electoral de la població estrangera i es va exposar la importància de la inclusió cívica i política de la població immigrant, àmbits bàsics tant des del punt de vista del desenvolupament humà com des del funcionament de les institucions públiques. En primer lloc, els participants van distingir entre causes per falta de recursos i causes per discriminació a l'hora d'analitzar l'exclusió, i van remarcar la importància del context local per lluitar davant d'ambdós tipus d'exclusió. En segon lloc, van destacar la importància del món local a l'hora d'establir la igualtat d'oportunitats de participació dels immigrants. Es va tractar la necessitat de la participació en l'espai públic, recordant la necessitat de lluitar contra aquells elements que fan de barrera per a la igualtat, com la llengua, la disponibilitat de temps o les desigualtats de gènere. Finalment, en tercer lloc, es va destacar el paper que tenen els locals en la lluita contra la discriminació, especialment en la desactivació de prejudicis entre els ciutadans autòctons.

La segona part del seminari es va centrar a analitzar i destacar els efectes de l'emprenedoria empresarial de la població immigrant. Durant el seminari es va fer evident el fet que els interessos econòmics dels immigrants prevalen per sobre de les raons culturals. Els ponents van ressaltar que l'accés a la regularització i la interacció amb la població local són bàsics per tal que els interessos es converteixin en col·lectius, és a dir, per tal que s'aconsegueixi i s'accepti el bé social de la ciutadania. Les ponències van destacar que el moment de crisi ha revalorat el treball autònom immigrant, ja que en plena destrucció de llocs de treball l'únic col·lectiu de treballadors per compte propi que no ha disminuït ha estat l'immigrant. Així, el treball autònom sorgeix com una sortida per a la mà d'obra immigrant i un element d'integració, i no solament dins del mercat laboral.

En definitiva, l'esdeveniment va tractar de donar resposta a la manera de gestionar la diversitat, tant en l'àmbit de les administracions públiques com en el del mercat de treball, en nom de la construcció d'un model de societat incloent. Per a això, el Seminari va reunir importants especialistes i responsables del sector públic i del sector privat, als quals volem agrair el treball realitzat i la seva participació. Volem agrair en particular a l'Àrea d'Igualtat i Ciutadania de la Diputació de Barcelona el suport que, un any més, ha brindat per a la realització d'aquest Seminari i la seva posterior publicació; i a Casa Àsia per haver-nos ofert la seva seu per dur a terme aquest debat tan interessant.

Desitgem que la publicació sigui del seu interès i que hi trobin una base per a la reflexió i el debat al voltant de la integració de la població d'origen immigrant en l'àmbit local.

Mireia Solsona

Diputada adjunta d'Igualtat i Ciutadania de la Diputació de Barcelona

El mes de juliol de 2011, la Comissió Europea va presentar una comunicació sobre quina hauria de ser l'Agenda Europea per a la Integració de Nacionals de Tercers Països¹. En aquest document, es destacava la necessitat de millorar la gestió de les societats diverses a través d'una integració més efectiva de les persones d'origen immigrant.

Per treballar en aquesta direcció, l'Agenda proposada per la Comissió Europea identifica tres àmbits d'actuació prioritaris: la integració mitjançant la participació, més intervenció a nivell local i, per últim, la participació dels països d'origen. El nexa comú d'aquests tres àmbits és la convicció, reiterada en diverses ocasions per la Comissió, que la integració és una responsabilitat compartida per tots els actors implicats.

Per aquest motiu, la temàtica del IX Seminari Immigració i Europa, «Ciutadania i participació en temps de canvi», és més adient que mai. La participació de les persones d'origen immigrant que resideixen als nostres municipis és un dels indicadors més clars de la seva integració en les nostres societats i de la interacció amb la resta de població. La participació i el reconeixement d'una ciutadania plena, amb drets i deures, de tots i totes els residents són condicions per a la igualtat i la cohesió social.

Les diferents intervencions que es van succeir en el marc del seminari van tractar diferents aspectes de la participació de les persones d'origen immigrant, des de la participació pública i política fins a l'emprenedoria empresarial.

Així doncs, les ponències que es recullen en aquest llibre mostren experiències i propostes presentades des de diferents perspectives i camps d'aplicació: des de l'acadèmia, els centres de recerca i el món empresarial, fins a representants de les institucions responsables de la gestió de la diversitat a escala local i autonòmica.

Fa temps que alerten del fet que els baixos índexs de natalitat i l'envelliment de la població que caracteritzen Europa fan necessària la contribució de nous treballadors, tant qualificats com no qualificats. Algunes de les qüestions que caldrà posar a l'agenda de les polítiques

1. Comunicació «Agenda Europea per a la Integració dels Nacionals de Tercers Països», COM (2011) 455. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0455:FIN:ES:PDF>

d'integració en els propers anys són: fer-los partícips dels drets i les obligacions que tenen com a nous i noves ciutadans/es, oferir-los els recursos que els permetin desenvolupar-se en la societat amb plena autonomia, sensibilitzar el conjunt de la societat respecte a l'enriquiment que representa la diversitat i enfortir el teixit associatiu, sobretot a escala local.

Tot i l'actual situació econòmica i social, la immigració i la conseqüent diversitat continuarà sent un tret distintiu de les nostres societats. Tant és així que seminaris com el que des de fa nou anys lidera CIDOB i, els darrers anys, també la Fundació ACSAR, amb el suport de la Diputació de Barcelona, són necessaris per construir plegats les polítiques del futur.

Esperem que aquesta publicació sigui del vostre interès.

OBERTURA

Markus González

José Antonio Cabanillas

Orland Cardona

Markus González

Director General d'Immigració del Ministeri de Treball i Immigració

Voldria agrair, en primer lloc, la invitació per participar en aquest IX Seminari Immigració i Europa. Arribar a la novena edició de qualsevol acte ja és motiu de felicitació i posa en relleu un compromís per part dels organitzadors que cal destacar. I el fet de vincular immigració i Europa durant ja nou edicions suposa un encert que es confirma any rere any, atès que la realitat i la regulació de la immigració al nostre país no es poden entendre fora del context europeu. En l'àmbit estrictament normatiu són cada cop més nombroses i importants, en efecte, les directives comunitàries, que limiten els marges d'actuació dels Estats Membres. I des d'un punt de vista polític, el debat europeu sobre la immigració també és cada cop més important, amb independència que es comparteixin o no les opinions que en determinats moments poden semblar majoritàries. Tant Europa com la immigració són dues realitats que no són temporals, sinó que structuren la nostra realitat i que cal analitzar de forma conjunta, perquè Europa també és la manera d'abordar millor els reptes que actualment planteja la immigració.

L'edició d'aquest any se centra en un aspecte que només pot tractar-se en el context europeu. La vinculació entre demografia i immigració, en efecte, s'ha d'analitzar necessàriament a escala europea, perquè els dèficits demogràfics que actualment existeixen a Europa i que en el futur seran més evidents no poden solucionar-se des de polítiques nacionals que no tinguin en compte el dret a la lliure circulació dels ciutadans comunitaris i la mobilitat que poden gaudir cada cop més els ciutadans extracomunitaris. Demografia i immigració ja no són debats exclusivament nacionals, sinó que només poden abordar-se a escala europea.

Tots som conscients, però, de les dificultats que envolten aquest debat: d'una banda, hi ha una tensió evident entre la perspectiva del llarg termini pròpia de les evolucions demogràfiques, i la perspectiva del curt termini que acostuma a presidir els debats sobre la immigració. En moments de crisi econòmica com l'actual, és molt difícil, en efecte, dur a terme un debat en què l'entrada de nous immigrants es justifiqui amb arguments demogràfics a llarg termini. Un cop més, però, cal insistir que aquesta perspectiva és la que cal reforçar en tots els debats sobre la immigració i, lògicament, també en aquell que la vincula amb la realitat demogràfica europea.

La relació entre immigració i demografia també planteja reptes estadístics que segurament es posaran en relleu en el seminari. Però més enllà d'aquest fet, també voldria insistir en la necessitat d'abordar aquesta relació des d'un discurs rigorós i allunyat d'arguments simplistes i no poques vegades demagògics. En el cas espanyol, per exemple, en què l'important increment de la immigració en la darrera dècada ha tingut com a causa principal les elevades taxes de creixement econòmic, s'ha de recordar un cop més que els nouvinguts han tingut un paper positiu no només des d'un punt de vista econòmic, sinó també social en contribuir a fenòmens tan importants com ara la incorporació de la dona al mercat laboral. El debat immigració-demografia contribueix a destacar aquest vessant positiu de la immigració, que malauradament s'oblida massa sovint en el debat públic i polític.

Tots els participants en aquest seminari també són conscients, però, que la immigració tampoc no pot convertir-se en la solució (única) dels problemes demogràfics de les societats europees. El foment de la natalitat, la capacitació de les persones (nacionals o estrangeres) que ja es troben en les nostres societats són aspectes que cal potenciar i que, de fet, també estan en les agendes nacionals i europea.

Estic segur que l'alt nivell dels participants en aquest seminari, com també la dilatada trajectòria de les entitats que un any més l'organitzen i acullen permetran gaudir d'uns debats rigorosos i molt fructífers sobre la relació entre immigració i demografia.

José Antonio Cabanillas

Director de la Fundació ACSAR

En primer lloc, voldria disculpar el president de la Fundació, Pere Navarro, que no ha pogut assistir a la inauguració del seminari. M'han demanat així mateix que disculpi la Fundació CIDOB, coorganitzadors del seminari, ja que tampoc no ha pogut assistir ningú en el seu nom.

Voldria agrair també a la Diputació de Barcelona, que una vegada més, amb el seu suport, ha permès que, per novè any consecutiu, se celebri aquest seminari, que, com ha indicat la diputada adjunta, és reconegut per tots, és un esdeveniment consolidat i un referent en la discussió de les polítiques públiques i la gestió pública de la immigració en relació amb Catalunya, Espanya i Europa.

Igualment, vull agrair als membres de la taula, que amb tan bona disposició han acudit a la invitació que els hem fet, i a Casa Àsia, que ha col·laborat amb la cessió d'aquest espai. I, per descomptat, vull agrair també a tots vostès l'assistència al seminari; moltes cares es repeteixen any rere any i indiquen un interès mantingut en el temps, la qual cosa ens agrada enormement.

Com s'ha plantejat en les intervencions anteriors, l'enfocament del seminari en aquesta ocasió és a partir d'un fet innegable; la immigració és una realitat que s'ha de plantejar des d'una perspectiva estratègica, superant, com també s'ha dit aquí, els debats a curt termini, que en moltes ocasions estan carregats de fortes connotacions demagògiques.

Entenem que tots, els diferents experts, els col·lectius i sobretot l'Administració pública, que és a qui correspon la responsabilitat de gestionar aquest fenomen, han de comprometre's amb coherència en aquesta perspectiva estratègica. Per aquesta raó, els temes que hem plantejat en aquest seminari de reflexió han de ser, d'una banda, el tema de les condicions d'accés a una ciutadania plena i, de l'altra, les condicions d'igualtat pel que fa al mercat de treball per part d'immigrants i de totes les persones que es troben en aquesta situació.

Des d'aquesta perspectiva, hem volgut reunir tant experts com gestors, tant del sector públic com del privat, amb el desig que la discussió sigui de la seva satisfacció i tinguem un dia de treball interessant.

Orland Cardona

*Cap de l'Àrea de Relacions Interdepartamentals i Participació
de la Direcció General per a la Immigració de la Generalitat de Catalunya*

En primer lloc, vull agrair a la Fundació ACSAR l'organització d'aquest seminari i a Casa Àsia per acollir-lo.

Voldria recordar que el dia 19 de desembre d'enguany se celebra el tercer aniversari de la signatura del Pacte Nacional per a la Immigració; per tant, farà tres anys d'aquesta signatura, que va aconseguir el consens de la major part de partits polítics que formàvem part en aquell moment del Govern i de la majoria de l'oposició. En aquests tres anys hi ha hagut molts canvis, també entre els agents socials i la societat civil en general, les associacions, etc. La paraula canvi l'he sentida moltes vegades en les intervencions anteriors, a més de formar part del títol de la jornada. Evidentment ens trobem en un canvi de paradigma després d'aquests darrers tres anys. Els ingressos de les administracions públiques han caigut dràsticament i la taxa d'atur ha augmentat (crec que val la pena recordar-ho), la qual afecta principalment la població immigrada, que és la més castigada. És cert que hi ha un descens progressiu de les arribades al nostre país, però també és cert que s'està produint un augment de les migracions, tant en l'àmbit intern, en l'àmbit europeu, com de retorn als països d'origen. També és veritat que altres països han esdevingut o estan esdevenint focus d'atracció per a aquestes persones que van arribar a l'Estat espanyol. I s'està produint així mateix un altre fenomen: la fuga de capital humà en la cerca de noves oportunitats a altres països per part de població autòctona. Un altre aspecte que hem de tenir present és l'augment del fracàs escolar, que afecta en concret el 40% dels estudiants d'origen estranger, els quals acaben l'escolaritat sense la titulació de secundària obligatòria. Finalment, cal destacar que totes aquestes ràpides i profundes transformacions socioeconòmiques estan provocant l'aparició d'agrupacions polítiques amb un discurs xenòfob.

El 30 de juny passat, l'entrada en vigor del reglament de la llei orgànica va conferir a la Generalitat unes noves competències en els processos d'arrelament. L'encàrrec que té la Direcció General per a la Immigració és ratificar el consens d'aquest pacte: el Pacte Nacional per a la Immigració. A finals del mes vinent es reunirà la comissió de seguiment del pacte que està formada pels partits polítics signants del pacte, els agents socials, la Taula de Ciutadania i Immigració, que és l'òrgan de participació que

té el Govern de la Generalitat per a temes d'immigració, i el Govern. La intenció és ratificar el consens, juntament amb el compromís de treballar per un tracte igualitari per a tota la ciutadania de Catalunya, en la línia política de drets i deures, de foment de l'autonomia personal i la igualtat d'oportunitats. Un altre encàrrec que té la Direcció és reconèixer la diversitat cultural, tenir present el pluralisme de valors, per uns valors comuns. Aquesta és una terminologia que va evolucionant i el tema dels valors també apareix cada cop més: valors comuns, valors aportats. La Direcció General vol posar l'accent en les polítiques d'integració, a causa de la davallada d'arribades, desplegar la Llei 10/2010 d'acollida, que properament tindrà l'aprovació del seu reglament i que determinarà, per exemple, com ha de ser el servei de primera acollida, la formació bàsica a persones nouvingudes per tal d'accelerar tot el seu procés d'integració. Cal continuar amb el desplegament de la Llei d'estrangeria i també reclamar a l'Estat el traspàs de competència dels recursos previstos en la nova Llei d'asil, la protecció internacional. Ara fa un mes es va constituir un grup sobre protecció internacional dins la Taula de Ciutadania i Immigració. Cal continuar reclamant a l'Estat aquesta dotació al fons per a la integració dels immigrants, que serveix per renovar plans pilots, que prové de fons europeus i que permet fer tasques intensives en determinats barris. Creiem que és crucial i, per tant, esperem que es pugui mantenir o fins i tot augmentar. Hi ha un projecte nou que està a punt d'endegar-se que és l'ajut al retorn de l'economia productiva, que consisteix a acordar juntament amb empreses el retorn de població immigrada cap a una economia productiva d'aquells països que estan en creixement. Cal lluitar contra el racisme i la xenofòbia. Aprofito per dir que ahir es va fer públic un nou web de la Direcció General que justament ofereix dades públiques i oficials amb l'objectiu de desmuntar els tòpics; també tenim la intenció de posar un èmfasis especial en els infants i joves que han nascut aquí, fills d'immigrants o els que ha arribat per reagrupament familiar. Per tant, aquesta és la nostra intenció i el que volem fer amb el Pacte Nacional per a la Immigració que es va signar ara fa just tres anys.

Els desitjo un bon seminari i espero que tots aquests temes siguin d'utilitat.

CONFERÈNCIA INAUGURAL

- CANVI DEMOGRÀFIC I MIGRACIÓ A EUROPA

Reiner Klingholz

Reiner Klingholz

Director de l'Institut per a la Població i el Desenvolupament de Berlín

Europa compta amb una llarga història de migracions, tant d'immigració com d'emigració. Els alemanys van emigrar a Rússia, els portuguesos a França, els espanyols a Alemanya i els irlandesos i italians a pràcticament tots els racons del planeta. Al segle XVIII, prop d'un terç de la població d'Alemanya es va veure obligada a abandonar el seu país natal a la recerca d'una vida millor al Nou Món. L'actual «Amèrica Llatina» va ser colonitzada per immigrants procedents de Portugal i Espanya. La cultura europea ha estat modelada en gran part pels immigrants i emigrants, igual que els europeus han modelat la cultura d'altres regions del món.

Amb tot, els factors que impulsen la migració a Europa han canviat. Mentre que durant segles l'emigració va ser conseqüència de l'excedent de mà d'obra, de les elevades taxes de fertilitat i d'un creixement demogràfic superior al que Europa podia suportar, actualment les taxes de fertilitat dels països europeus es troben molt per sota del nivell de reemplaçament. La població d'Europa disminuiria molt ràpid sense la immigració procedent de països no europeus. Actualment, gairebé tots els països de la Unió Europea presenten poblacions immigrants en creixement.

La taxa de fertilitat mitjana de la UE és d'1,6 fills per dona, la qual cosa significa que cada generació és gairebé un 33% menor que la generació dels seus pares. Si aquesta tendència continués, la població de la UE minvaria en uns 50 milions d'habitants per al 2050, la qual cosa equival al 10% de la població actual o aproximadament a la població de Polònia i Grècia juntes. La majoria dels països europeus solament aconseguiran que la seva població creixi o s'estabilitzi gràcies a la immigració. De fet, és molt probable que les baixes naturals es vegin compensades pel mateix nombre d'immigrants al llarg de les properes quatre dècades.

A Europa, Alemanya lidera aquesta evolució demogràfica. La seva baixa taxa total de fertilitat d'1,4 fills no ha variat en els últims 40 anys. Des de 1972, en aquest país no hi ha hagut un sol any en què el nombre de nascuts superés el nombre de decessos. El persistent

descens de la població solament s'ha vist emmascarat per l'elevat superàvit d'immigració, que ha compensat les baixes per causes naturals: almenys així va ser fins al 2003. Des de llavors, la població total d'Alemanya s'ha reduït en més de mig milió d'habitants. L'Institut Federal d'Estadística alemany preveu que Alemanya tingui dotze milions d'habitants menys el 2060. Però això solament es produirà si Alemanya aconsegueix atreure 200.000 immigrants l'any. Sense la població immigrant, el descens demogràfic superaria els 17 milions.

El 1957, quan es va fundar la Unió Europea, tots i cadascun dels actuals Estats Membres tenien una taxa de fertilitat de més de 2,1 fills per dona. Avui, deu d'aquests 27 països ja afirmen tenir més defuncions que naixements. Abans de mitjan segle, quan hagin mort els nens del **boom** de natalitat dels anys cinquanta i seixanta, molts països veuran com la seva població disminueix i, el 2030, la major part de les regions d'Europa Central i de l'Est, inclosa Alemanya de l'Est, s'enfrontaran a una greu pèrdua poblacional.

Atès que als països europeus hi havia més fills fa diverses dècades i que l'esperança de vida no deixa d'augmentar, les generacions més grans representen una part cada vegada més gran del total de població, la qual cosa dona lloc a un marcat envelliment de la societat arreu d'Europa. Així mateix, la població activa, la mà d'obra, disminueix ràpidament, la qual cosa suposa que la producció total podria baixar també. L'edat mitjana de la població europea, que era de 31 anys el 1950, va aconseguir els 38 el 2005 i es preveu que arribarà als 48 el 2050. Dit d'una altra manera, la població europea envella aproximadament dos dies cada setmana, per la qual cosa la gent gran aviat seran més nombrosa que els joves. Europa arribarà a l'apogeu d'aquest procés d'envelliment al voltant del 2045. A partir de llavors, la generació del **boom** de natalitat abandonarà la piràmide de població i Europa iniciarà un nou capítol en la seva cronologia demogràfica. Fins a aquesta data, caldrà adaptar els sistemes de pensions i seguretat social a l'augment de les persones grans.

La majoria dels països europeus veuran com disminueix la seva població activa al llarg de les properes dècades, especialment als països amb molt baixes taxes de fertilitat, com Alemanya, Itàlia i Polònia. En canvi, als països amb una fertilitat elevada, com França i Irlanda, cal esperar que la població en edat de treballar no varii. Malgrat això, la seva població creixerà amb el temps, de manera que la població activa serà proporcionalment menor.

Es preveu que a arreu d'Europa el nombre de majors de seixanta anys augmentarà en més d'un 50% entre el 2004 i el 2030. El volum de la població en edat de treballar (persones de 15 a 64 anys) era de 333 milions el 2008; aquest baixarà a 328 milions el 2025 i a 294 milions el 2050. Si es mantenen les taxes de participació en la població activa actuals, el nombre de persones realment actives descenderà de 238 milions el 2008 a 207 milions el 2050. Sense la immigració, aquesta xifra cauria a 169 milions. D'altra banda, aquests països s'enfrontaran al desafiament de mantenir una productivitat elevada per poder continuar sent competitius a escala global. Encara que ho aconsegueixin, és probable que les economies en ràpid creixement d'Àsia i Amèrica Llatina superin a Europa pel que fa a productivitat econòmica.

Espanya encara compta amb una població força jove, ja que les taxes de fertilitat no van disminuir per sota del nivell de reemplaçament fins al 1980 aproximadament. Per tant, aquest país experimentarà un envelliment accelerat de la seva població més tard que Alemanya, encara que aquest serà més pronunciat. A partir del 2028, el 50% de la població total d'Espanya serà més gran de 50 anys. Per això, caldrà que un percentatge considerable dels més joves cuidin les persones grans. La immigració serà una font important de cuidadors. No obstant això, ja que cada vegada més països demanaran personal assistencial, la competència pels cuidadors augmentarà. A Alemanya, per exemple, el 14% de la població pertanyerà al grup de 80 anys o més el 2050.

Entre el 2030 i el 2050, la població espanyola serà una de les que envellirà més ràpidament a Europa. Actualment aquest país continua comptant amb una de les proporcions de població en edat laboral més altes, superant Alemanya, França o Itàlia. En vista de la recent crisi econòmica, aquesta distribució per edats representa una enorme càrrega per al país, ja que hi ha molts més joves dels que el mercat laboral pot absorbir. Aquesta situació es mantindrà una o dues dècades més, però a partir del 2030 la generació nascuda abans del 1970 aconseguirà l'edat de jubilació. Per al 2050, Espanya tindrà una de les proporcions més baixes de població en edat de treballar i una de les proporcions més altes de persones més grans de 64 anys d'Europa, i dependrà cada vegada més de la immigració per mantenir la seva productivitat malgrat que s'augmenti l'edat de jubilació.

Aquestes tendències demogràfiques, l'envelliment i el descens de la població causaran problemes per als quals no hi ha una solució màgica. Solament hi ha una sortida: les poblacions i els governs europeus hauran d'aprendre a afrontar eficientment els futurs canvis a fi d'evitar que aquests tinguin un abast més ampli.

Existeixen diverses opcions d'adaptació als canvis demogràfics:

1. Una millor política familiar. Mentre que en gairebé tots els països d'Europa Central, del Sud i de l'Est es tenen al voltant o menys d'1,4 fills per dona, aquesta xifra aconsegueix els 1,9 i 2,0 fills en el cinturó de fertilitat d'Europa, situat entre Finlàndia, Noruega, Suècia, el Regne Unit, Irlanda i França. Curiosament, pràcticament no hi ha punt mitjà a Europa pel que fa a fertilitat i, el que és més curiós, les diferències de fertilitat entre els diferents països es poden traçar clarament al llarg de les fronteres, per la qual cosa és molt plausible que les diferències en les polítiques familiars nacionals expliquin les diferències en els nivells de fertilitat.

La disminució de les taxes de natalitat arreu del món es deuen, sobretot, al nou paper que té la dona en la societat. Des dels anys seixanta, les dones europees han tingut un accés igualitari a l'educació i n'han fet molt bon ús. En la majoria dels països europeus, les dones joves estan més ben qualificades que els homes. No és estrany, doncs, que aquestes dones vulguin aprofitar els seus estudis per aconseguir un treball i tenir els seus propis ingressos.

Abans dels vuitanta, els països amb una alta participació femenina en la població activa tenien les taxes de natalitat més baixes i viceversa. Ara com ara, passa el contrari en l'Europa moderna: a Europa Occidental, així com en la resta de països industrialitzats del món,

existeix una correlació positiva entre la participació de la dona en la població laboral i les taxes de fertilitat. En països amb una fertilitat elevada, com Suècia, Noruega i Islàndia, hi ha moltes més dones treballant que als països amb una fertilitat baixa, com Itàlia, Grècia, Espanya i, fins i tot, Alemanya. Parlant clar, allí on els pares tenen la possibilitat de conciliar fàcilment la vida familiar amb el seu treball i on els serveis de guarderia de qualitat i els col·legis d'horari complet són la norma, la taxa de fertilitat és alta. La necessitat futura d'immigració és més alta en aquells països on les taxes de fertilitat han romàs baixes durant diverses dècades.

2. Treballar més temps. En vista que l'esperança de vida és cada vegada més alta i les taxes de fertilitat cada vegada més baixes, resulta evident que la població activa ha de treballar més anys per poder finançar la creixent càrrega d'una societat que envelleix. En més de la meitat dels països de la UE, l'edat de jubilació actual es troba per sota dels 60 anys, i és encara més baixa per a les dones. Com a conseqüència, la taxa d'ocupació en el grup de 55 a 64 anys és menor del 50%. En molts països europeus, l'esperança de vida continua augmentant de dues a tres anys per dècada, i alguns ciutadans europeus aviat passaran més anys jubilats que treballant.

Aquesta tendència no és sostenible i el luxe d'una jubilació primerenca arruïnaria tots els sistemes de pensions. Els arguments tradicionals a favor dels programes de jubilació primerenca, l'origen de la qual es remunta a una època en què els nens del **boom** de natalitat estaven començant a incorporar-se al mercat laboral, semblen basar-se en una premissa errònia, és a dir, que s'alleujaria la desocupació entre els joves. No obstant això, si s'analitzen amb deteniment les dades estadístiques bàsiques, queda clar que les taxes de desocupació general més baixes i les taxes de desocupació juvenil més baixes es troben en els països que tenen unes taxes d'ocupació en el grup d'edat de 55 a 64 anys més elevades. En aquests països (principalment Noruega, Suècia i Suïssa), les persones de 55 anys o més són tan productives que creen més treball del que impedeixen que es creï.

Però si, per motius demogràfics, les empreses comencessin a contractar més persones d'edat, es veurien obligades a invertir més en la millora de les qualificacions. Això és precisament el que els esmentats països ja estan fent avui dia, i el que en altres països els falta per aprendre. Les taxes de participació als programes de millora de les qualificacions (molt baixes a Portugal i Itàlia i molt altes a Suècia) mostren que la utilitat econòmica de les persones grans està molt subestimada en nombrosos països. Així doncs, la demanda de formació permanent creixerà ràpidament.

3. Augmentar l'ocupació femenina. Encara que les dones joves de la majoria dels països europeus estan millor qualificades que els homes, les seves taxes d'ocupació continuen estant molt per sota de les dels homes. La igualtat de gènere en la família, el treball i el salari és una qüestió vital per aconseguir més taxes de fertilitat. Com més gran és la igualtat de gènere, més alta és la mitjana de nens nascuts per dona. Per tant, els governs europeus han de garantir, per raons purament econòmiques, que sigui possible conciliar família i treball, en igualtat de condicions, per als dos membres de la parella. Una vegada més, a Europa existeixen bons exemples de com aconseguir una participació femenina molt més alta en la població laboral. Són més les dones que treballen en països on moltes persones de 55 anys o més també treballen. Les dones qualificades en situació activa fan

que aquestes economies siguin encara més productives i competitives. Curiosament, aquests països presenten unes taxes de fertilitat summament altes, la qual cosa demostra que les polítiques familiars modernes tenen sentit no solament per raons econòmiques.

4. Una millor integració dels col·lectius desfavorits, entre ells molts immigrants. Tots els països europeus tenen problemes per integrar els seus immigrants en la societat. Molts immigrants tenen una baixa qualificació i els seus fills solen seguir la mateixa tendència. Les taxes de desocupació inusualment altes entre la població immigrant i els costos elevats per als sistemes de seguretat social són conseqüència d'aquesta evolució, que sol causar discriminació i frustració. Això ha servit per crear l'opinió que la població té d'aquest col·lectiu, un fet que dificulta els governs europeus justificar la necessitat de més immigració de treballadors qualificats per cobrir les futures llacunes del mercat laboral. Països com Alemanya estan experimentant una escassetat de mà d'obra qualificada, i per al 2025 hi haurà demanda d'immigrants en pràcticament tots els sectors industrials i de serveis. Atès que aquesta escassetat es deu al canvi demogràfic, cada vegada més països europeus experimentaran la mateixa tendència, que al seu torn ocasionarà més competència internacional pels treballadors qualificats. Fins i tot Espanya, que està travessant una situació econòmica molt diferent i difícil, amb altes taxes de desocupació sobretot entre els immigrants, necessitarà més immigració, no ara sinó d'aquí a algunes dècades. Per desgràcia, aquesta demanda arribarà quan molts països del món, entre ells la Xina, necessitin immigració qualificada.

Tot i que tots aquests desafiaments plantegen enormes problemes, també ofereixen grans oportunitats de reforma i renovació: atès que en el futur Europa tindrà molts menys joves per augmentar la seva productivitat, els Estats Membres solament podran compensar el descens de la població oferint més i millor educació. Els recursos més importants del continent, les seves ments i talents, seran encara més valorats en el futur. Amb tot, existeixen grans diferències entre els països europeus pel que fa als avenços fets en la transformació d'una societat industrial a una societat basada en el coneixement. Alguns països inverteixen més eficaçment en educació, ciència i tecnologia que uns altres, i compten amb nombrosos treballadors altament qualificats, un fet que es tradueix directament en més productivitat i renda. Les societats pròsperes de Suïssa i els països escandinaus són els líders indiscutibles en aquest terreny. Més del 40% de la població activa sueca treballa en l'àrea de la ciència i la tecnologia. Més de la meitat d'aquests treballadors tenen estudis superiors. En tots els estudis PISA que comparen el sistema educatiu dels països de l'OCDE, els col·legis finlandesos han demostrat la seva excel·lent capacitat, que els converteix en la medul·la espinal de l'èxit econòmic d'aquest país.

CIUTADANIA LOCAL I PARTICIPACIÓ PÚBLICA I POLÍTICA

- CIUTADANIA LOCAL I PARTICIPACIÓ
EN TEMPS DE CANVI

Joan Subirats

Joan Subirats

Catedràtic de Ciència Política i investigador de l'Institut de Govern i Polítiques Públiques de la Universitat Autònoma de Barcelona

En primer lloc, voldria agrair a la Fundació ACSAR la invitació a participar en aquestes jornades. La idea era discutir una mica els conceptes de ciutadania i participació en aquest moment de canvi. Quan em van suggerir que proposés un títol, no vaig voler acceptar el concepte de crisi perquè crec que no estem en una crisi sinó que estem més en l'aspecte estructural i, per tant, vaig suggerir la possibilitat que el títol al·ludís al canvi d'època. El debat sobre el concepte de ciutadania està plenament vigent. Estem en moments de reconsideració de molts elements que van servir per fonamentar l'evolució dels drets polítics, econòmics i socials al llarg del segle XIX i XX. Sabem que la idea de ciutadania, de ciutadà, forma part del debat del sorgiment de l'Estat liberal. Per tant, quan es parla dels drets de l'home, del ciutadà, de la declaració de la revolució francesa o de la independència americana, es posa molt d'èmfasi en la vinculació entre ciutadania i al mateix temps subjecte i objecte de la sobirania. És a dir, els ciutadans són els subjectes que defineixen i justifiquen l'existència d'un principi de legalitat i, al mateix temps, són l'objecte d'aquestes normes. És a dir, són els protagonistes de la pròpia existència de la sobirania popular i són els que estan subjectes així mateix a aquesta sobirania. Des del principi, des de Sieyès, la idea del tercer Estat està vinculada a la idea de nació i, per tant, a la idea de nacionalitat.

Els drets de ciutadania han estat sempre vinculats a la idea de nacionalitat i a la idea de formar part o no d'una comunitat que es defineix en termes dels que estan dins i dels que estan fora. Aquest és un element que hem de tenir en compte, perquè en moments, diríem, de replegament o de reconsideració de moltes coses, com els actuals, aquests elements estan sempre presents. Per tant, d'alguna manera la ciutadania, els drets de ciutadania es van anar ampliant i concretant des d'una primera fase, de drets polítics, que tindria bàsicament la seva expressió en la capacitat de reunir-se, manifestar-se, expressar-se i participar políticament en la determinació de les decisions que s'han de prendre. Una dimensió de caràcter econòmic que tenia bàsicament relació amb el treball i amb les regulacions econòmiques vinculades al treball. I una dimensió social que és la que relaciona al ciutadà amb el treballador i, en molts casos, depèn del sistema, de polítiques socials, vinculades bàsicament a quatre grans temes: atur, pensions, salut i educació.

L'evolució dels drets de ciutadania s'ha centrat bàsicament en l'evolució de l'àmbit més polític a l'àmbit més econòmic, a l'àmbit més social. Es pot dir que constantment, en qualsevol d'aquests àmbits, el debat s'ha polititzat. Què vol dir polititzar en aquest cas? S'ha incorporat la dimensió política com a element central per acceptar o no la incorporació de persones dins dels drets econòmics i socials. És a dir, en molts casos, el primer element que era el polític ha estat condicionant dels altres dos. En certs casos, malgrat que no tenies el dret polític de participar, sí que s'acceptava, tolerava, s'incorporava als drets econòmics i socials, però sempre condicionats al debat sobre a qui podem o no incorporar. Per tant, la politització d'aquest debat té a veure amb el fet que, al final, l'element desencadenant d'aquests drets estava sempre condicionat pel factor de quina comunitat considerem: la comunitat dels nacionals?, la comunitat dels treballadors?, la comunitat dels residents?, la comunitat dels empadronats? És a dir, quina és la comunitat que justifica i autoritza el fet de l'exercici dels drets. En aquests moments, aquest és un element important, ja que es posa en qüestió la capacitat de manteniment d'aquests drets. Diu la Constitució nord-americana: «*We the people*». L'element fonamental és determinar qui és *we*. Qui som nosaltres?

Per què parlem de ciutadania i participació en temps de canvi? Quin és el canvi? Doncs el canvi en què estem ficats és el que genera l'aparent no possibilitat de seguir amb el pacte socialdemòcrata democristià que va fonamentar els drets socials i econòmics després de la Segona Guerra Mundial. Aquest és el punt central, en el fons, del que estem discutint. A Europa es discuteix avui sobre si podem o no recuperar la capacitat de regulació estatal per damunt dels àmbits nacionals estatals i, per tant, si podem recuperar una certa capacitat de regulació de la relació entre Estat i mercat, que ens permeti continuar mantenint l'anomenat model social europeu que tots considerem bàsic. Però aquest model social europeu no podrà sostenir-se si no recuperem una certa capacitat de regulació per dalt perquè l'equilibri Estat-nació, mercat nacional ja no ens funciona. El mercat no és nacional i l'Estat-nació continua sent nacional. Per tant, si tenim nova economia, nova societat i vella política és difícil mantenir el sistema de drets que teníem, perquè la política continua estant territorialitzada i la societat i el mercat ja no contempen de la mateixa manera que abans les fronteres nacionals.

L'article 9.2 de la Constitució espanyola diu que els poders públics remouren els obstacles que impedeixin que la llibertat i la igualtat siguin efectives. Es tracta d'un principi intervencionista i democràtic, i, per tant, no estrictament liberal en relació amb el funcionament del sistema. Aquest principi ha d'estar basat en la capacitat dels poders públics de remoure aquests obstacles i per poder remoure aquests obstacles necessiten política fiscal i capacitat redistributiva.

Si aquesta política fiscal no es troba al nivell en què hauria d'estar, perquè està situada a nivell nacional estatal, i el gran mercat és un mercat financer que no és regulable des de l'àmbit nacional estatal i no s'accepta, per exemple, la incorporació d'una taxa de transaccions financeres, llavors és molt difícil recuperar la capacitat redistributiva. O sigui, en el fons, el que intentem taxar és una part de l'àmbit econòmic, és una part territorialitzada, la producció industrial, la producció real, etc. amb els inconvenients de la deslocalització que ja coneixíem. Però la gran massa monetària en joc és financera. On la controlem, on la podem controlar?

Fixem-nos en una dada; si les taxes impositives sobre els beneficis de les empreses estan regulades a Espanya en el 30% i l'agència tributària reconeix que aquest any passat solament va poder recaptar un 13% o un 14%, això vol dir que les nostres capacitats redistributives estan reduïdes a més de la meitat, en un àmbit concret que seria l'àmbit dels beneficis empresarials sense citar molts altres aspectes que ja coneixeu respecte a paradisos fiscals, etc.

D'alguna manera el que està passant ara és que els drets de ciutadania s'estan reconvertint, per a mi, en alguna cosa que no té res a veure amb els drets. És a dir, no pot ser que un dret estigui condicionat a l'existència de disposició pressupostària. Si les coses són així, no estem parlant de drets, sinó de concessions. Un dret vol dir que quan es compleixen uns requisits es té dret al fet que et donin la prestació prevista. Si la resposta és: «no hi ha pressupost»; llavors, és un dret? En aquest cas, haurien de dir cada any quins són els drets que aquest any funcionaran i quins no. Si el Sr. Rajoy, el dia abans o després de les eleccions, diu que les normes que preveïen la posada en marxa de l'anomenada llei de dependència no són sostenibles, doncs que canviïn la llei. El que no pot ser és que existeixi una llei que digui que quan compleixes una sèrie de condicions tens dret a una prestació i que després diguin que el compliment de la llei no és possible. Llavors, quin sentit té mantenir una llei?

Crec que aquest és un problema central perquè incorporar la condició de realitat econòmica i pressupostària a l'efectivitat dels drets, el que fa és desjudicialitzar-los, desprotegir-los i convertir-los en no-drets, convertir-los en concessions, diguem graciabls. En la pràctica, el fet que existeixi o no disposició pressupostària vol dir que el Govern, en les prioritats pressupostàries, ha decidit unes prioritats i no unes altres. Per tant, en el fons és un tema polític, el Govern ha distribuït els ingressos i ha decidit quins recursos van a unes finalitats i quins van a unes altres. Quin efecte té des del punt de vista de plantejament en què ens trobem? Podem parlar d'un debat sobre ciutadania que intenta evitar els debats més essencialistes i identitaris i treballar en els aspectes més concrets, més pragmàtics en relació amb els drets de ciutadania. Aquest debat que tenia sentit fa uns anys, avui es posa totalment en qüestió per aquesta situació més global, més estratègica en què ens trobem. Des del meu punt de vista si iniciem el debat en aquesta línia de drets de nova ciutadania hauríem de parlar d'autonomia, d'igualtat i de diversitat. Dic això des d'una lògica prescriptiva, des del que entenc que hauria de ser una forma de plantejar el debat des del punt de vista de la nova ciutadania. Partir d'aquests tres grans valors que estan en tensió, que representen una relectura del debat clàssic de llibertat d'igualtat en el jo canviaria llibertat pel concepte d'autonomia personal, mantindria el concepte d'igualtat i incorporaria un tercer valor que és el de la diversitat, que no estava plantejat en els debats propis de la democratització de l'Estat liberal. Quan parlo d'autonomia parlo d'autonomia personal i, per tant, d'apoderament de la capacitat de les persones. Persones que no poden ser només objecte de les polítiques i dels drets sinó també ser subjectes d'elles. I, per tant, amb una certa capacitat d'incorporar-se als processos de debat sobre què vol dir autonomia i d'evitar processos en els quals els drets de la ciutadania acabin sent elements que generin dependència. Quan parlo d'igualtat, m'estic referint a alguna cosa que vagi una mica més enllà de la igualtat d'oportunitats que és el mantra tradicional en el tema de la igualtat. Crec que quan parlem d'igualtat hauríem d'in-

corporar tota la reflexió d'Amartya Sen sobre la igualtat de recursos i possibilitats i no solament d'oportunitats. Hauríem d'evitar despolititzar la desigualtat, considerant que la desigualtat es basa solament en la capacitat de l'esforç personal de les persones i no en condicions de partida diferents. Tot i que a mi m'agrada molt Guardiola com a entrenador del Barça, no crec que la gent si s'aixeca molt d'hora aconsegueixi que el país vagi molt millor, perquè hi ha gent que s'aixeca molt d'hora però la seva motxilla de pedres continua sent la mateixa que tenia abans, i hi ha gent que s'aixeca d'hora i té Nike Air als peus i corre molt més ràpid. Els punts de partida són diferents i si quan parlem d'igualtat no incorporem punts de part diferents, difícilment podrem parlar d'igualtat d'oportunitats i acabarem parlant de compassió per aquells que no poden seguir. El que és clarament diferent del fet de considerar que tots tenim els mateixos drets, que tots tenim dret a arribar al mateix punt.

Diversitat és per a mi un aspecte molt important, perquè una de les grans dificultats de les administracions públiques avui és la capacitat de reconèixer i de reincorporar la diversitat en les seves formes de funcionament. Fa molts anys vaig estudiar Dret Administratiu, i recordo una frase d'un llibre de Garrido Falla que deia que l'Administració pública ha de tenir «eficàcia indiferent». Es considerava, per tant, que una bona administració funciona bé quan tracta igual, de manera homogènia. Hi ha una confusió entre igualtat i homogeneïtat. Es tracta així mateix les persones homogeniament, perquè sinó existeix el perill de la discrecionalitat i en aquesta tradició administrativa clàssica hi ha una confusió entre igualtat i homogeneïtat. El contrari d'igualtat és la desigualtat, el contrari de la diversitat és l'homogeneïtat, són dos valors diferents, els dos igualment perseguibles. El mercat ho ha entès i sap que qualitat de serveis és igual a personalització de serveis. L'administració no ho ha entès i continua treballant amb categories homogènies quan les persones tenen cada vegada més situacions i casos que són específics. La persona tracta el seu cas amb l'administració i l'administració diu, «si l'atenc de manera diversificada crearia un precedent»; i la persona diu «a mi m'agradaria ser un precedent» i diu, «no, no pot ser perquè demà hi haurà un altre precedent». Estem, per tant, davant un problema molt estructural, ja que la genètica de l'administració és una genètica homogeneïtzadora. Treballa amb lleis i les lleis són categories i les situacions reals són cada vegada més situacions personals, específiques i aquí resideix un punt de desequilibri que és molt important. Les entitats, les ONG, etc. tenen força precisament aquí, perquè treballen des de les persones i no des de les categories. L'eficàcia no indiferent de les entitats és perquè treballen amb categories que bàsicament funcionen des de les persones, des dels problemes de les persones, no des d'allò que algú imagina que haurien de ser sempre els problemes. Crec que aquest és un tema important.

Podríem afegir el que Michael Walzer plantejava amb la seva idea del liberalisme de tipus 2. Walzer deia que hi ha un liberalisme de tipus 1 que són els drets individuals i personals, però hi ha un liberalisme de tipus 2 que seria reconèixer en l'àmbit de la diversitat els drets de caràcter col·lectiu. De fet, a Catalunya amb la immersió lingüística estem exercint un tipus de liberalisme de tipus 2 perquè contraposem el dret col·lectiu de defensar la nostra llengua al dret individual d'escollir el tipus d'educació que vols. Quan estem reconeixent un dret col·lectiu que entenem superior al dret dels individus perquè en el valor col·lectiu que donem a la llengua, aquest és un dret que entra en contradicció amb els drets individuals, però en aquesta antinòmia

de drets, el Tribunal Constitucional considera que el dret de protegir aquesta llengua com a element d'entitat és superior al dret individual d'escollir la llengua en la qual educaran els fills. De fet és una còpia de la situació de Quebec i del Canadà. Però quan és l'època del Ramadà, es podria parlar també d'un dret col·lectiu d'aquells que professen aquesta religió i que es podrien canviar els cicles laborals atenent a una situació conjuntural i provisional: durant unes setmanes, es podria modificar l'horari laboral perquè es canvia el règim dels àpats. Això seria reconèixer un dret col·lectiu que es podria posar en qüestió i contradicció amb el dret individual del treballador i empresari de definir el mateix horari de treball per a tots. De fet, ja hi ha hagut sentències dels tribunals espanyols considerant que si s'aplica aquest dret col·lectiu d'escollir horaris s'hauria d'aplicar no solament als membres d'aquesta comunitat sinó a tots els treballadors, amb la qual cosa no s'accepta el dret col·lectiu, el dret de tipus 2 en relació amb el tipus 1. És un debat molt important que augmentarà perquè el factor de diversitat serà un factor que s'incorporarà cada vegada més. I parlo de diversitat de manera molt genèrica i no faig referència solament als temes vinculats a la pluralitat religiosa o ètnica.

En l'àmbit dels immigrants, de les persones que han arribat aquí fa relativament poc, estem en un mal moment, perquè en un moment en què es posen en qüestió els drets considerats bàsics, reconeguts com a tals i considerats ja assentats, la situació és preocupant. En relació amb els immigrants i en aquest nou escenari, diríem que hi ha tres tendències. Una, considerar que no tenen dret a res perquè no són de la comunitat nacional i, per tant, no són dels nostres. Una segona opció, que seria la que crec que està més en voga avui i que en bona part té un consens molt ampli entre els grans partits, que seria l'opció més ciutadana, de considerar que primer els de casa i després els altres i aquesta és una tendència que, amb matisos, la podem trobar en els grans partits presents en el nostre escenari. I la tercera, que seria la més minoritària, que seria considerar que les persones que estan vivint amb nosaltres tenen drets de ciutadania, tenen drets com a persones i com a membres de la comunitat humana. O sigui, formen part d'una mateixa identitat. Seguint a Kant, no són solament receptors de drets polítics, de drets internacionals sinó de drets cosmopolites. És a dir, formen part d'una comunitat humana que transcendeix l'àmbit de les comunitats nacionals políticament identificades. El debat en el fons torna a estar on ho va plantejar Hannah Arendt, fa molt temps, amb el del «dret a tenir drets». El debat és aquí: qui té dret a tenir drets. Segurament en l'àmbit dels drets polítics es troba la clau de la resta. Si hi ha una comunitat molt àmplia que no forma part d'aquesta comunitat política, la seva capacitat de defensar aquests drets es posa en qüestió. Per tant, si no som capaços de recuperar el debat sobre qui participa políticament, l'erosió dels drets econòmics i socials continuarà inevitablement. Una última dada per finalitzar. En les últimes eleccions generals al barri de Tres Torres va votar el 83% de la població. A Torre Baró, on hi ha una comunitat d'immigrants molt important, el 42% dels que tenien dret a vot. Al Raval, el 51%. En aquest barri la meitat de la població no tenia dret a vot, per tant, al Raval va anar a votar 1 de cada 4 persones que hi viuen. Per tant, és significatiu que el sistema polític deixi fora del sistema aquells que no tenen veu des del punt de vista de renda i continuï funcionant sense tenir en consideració aquest fet. Imaginem-nos si pot existir preocupació per aquells que no tenen ni dret al vot. La seva capacitat d'exercir ciutadania en aquests àmbits i de reforçar la seva participació serà molt complicada.

DEBAT 1: CIUTADANIA LOCAL I PARTICIPACIÓ PÚBLICA I POLÍTICA

Sylvain Besch

Miquel Esteve

Laura Morales

Gaëlle Patin

Sylvain Besch

Responsable del Centre d'Estudis i de Formació Interculturals i Socials (CEFIS)

Com es pot afavorir la participació electoral dels estrangers?

Des de 1998, el Centre d'Estudis i de Formació Interculturals i Socials (CEFIS) estudia la participació electoral dels residents de nacionalitat estrangera a les eleccions municipals i europees. Aquest projecte s'inscriu en el marc d'un projecte de recerca-acció sobre la participació social i política dels estrangers.

Aquest projecte es basa en la realització de balanços successius, quantitius i qualitius, de la participació dels estrangers com a electors o candidats i discutir aquests resultats amb els actors implicats (municipis, comissions consultatives municipals per a la integració, partits polítics, associacions, candidats a les eleccions).

En primer lloc, voldria presentar de forma breu l'evolució del marc legislatiu de la participació electoral dels estrangers a les eleccions municipals; després voldria analitzar les xifres sobre l'electorat actiu i passiu dels estrangers.

1. El marc legislatiu

Per a les eleccions municipals de 1999, els ciutadans de la Unió Europea van tenir, per primera vegada, la possibilitat d'escollir els regidors municipals amb algunes condicions: a més de ser majors de 18 anys el dia de les eleccions, havien de justificar sis anys de residència durant els últims set anys en el moment de demanar la inscripció en el cens electoral. Aquesta sol·licitud s'havia de fer el 31 de març de l'any anterior a les eleccions, és a dir 18 mesos abans de les eleccions.

El 1999, per tal de poder ser elegible, calia justificar, en el moment de presentar les candidatures, haver residit 12 anys al país durant els últims 15 últims anys.

Els regidors municipals escollits de nacionalitat estrangera (exclusivament comunitaris) no podien accedir als llocs de l'Executiu (burgmestre o tinent de burgmestre).

Luxemburg aplica les condicions derogatòries previstes al Tractat de Maastricht per establir unes condicions de residència per ser elector i per ser candidat.

Per tal d'afavorir la participació electoral dels estrangers, Luxemburg, al llarg dels anys, ha suavitzat les condicions d'accés a l'electorat. Si ens limitem als vuit últims anys, el marc jurídic ha evolucionat de la manera següent:

La llei electoral del 18 de febrer de 2003¹ amplia el dret de vot actiu per a les eleccions municipals als residents de països tercers si compleixen la condició de durada de residència de cinc anys al país, però els exclou del dret de vot passiu (la possibilitat de ser candidat).

La llei del 19 de desembre de 2008² redueix la durada de residència, de 5 a 2 anys, per als ciutadans de la UE per tal de poder participar en les eleccions al Parlament europeu. Pel que fa a les eleccions municipals, aquesta mateixa llei estableix el tancament de les inscripcions tres mesos abans de les eleccions, contra els 18 mesos d'abans³.

Finalment, la llei del 13 de febrer de 2011⁴ amplia el dret de ser escollit per a les eleccions municipals als residents de països tercers. D'altra banda, la nova llei electoral permet als residents de nacionalitat estrangera, ja sigui ciutadà de la UE o resident d'un país tercer, accedir al lloc de burgmestre o tinent de burgmestre⁵, sempre que sigui escollit democràticament.

Per poder participar en les eleccions municipals del 9 d'octubre de 2011 calia complir les condicions següents:

1. Mémorial A núm. 30 del 21 de febrer de 2003, <http://www.legilux.public.lu/leg/a/archives/2003/0030/a030.pdf>
2. Mémorial A núm. 210 del 24 de desembre de 2008, <http://www.legilux.public.lu/leg/a/archives/2008/0100/a100.pdf#page=2>
3. Per participar a les eleccions municipals del 9 d'octubre de 2005, calia inscriure's com a molt tard el 31 de març de 2004. Per a les eleccions municipals del 9 d'octubre de 2011, la data de tancament de les inscripcions era el 14 de juliol de 2011.
4. Mémorial A núm. 29 del 16 de febrer de 2011, <http://www.legilux.public.lu/leg/a/archives/2011/0029/a029.pdf#page=2#page=2>
5. Luxembourg.lu, «Réforme de la loi électorale», <http://www.luxembourg.public.lu/fr/actualites/2011/01/27-elections/index.html> (última actualització 17.02.2011, última consulta 14.03.2011).
6. Article 143 de la llei electoral del 18 de febrer de 2003.

- a) Tenir 18 anys el dia de les eleccions.
- b) Justificar una durada de residència de 5 anys al país en el moment de la inscripció a les llistes electorals.
- c) Inscriure's al cens electoral per al 14 de juliol de 2011.

Per tal de comprendre les dades sobre la participació electoral, és important donar algunes referències sobre el sistema electoral luxemburguès.

La llei electoral explica les diferents possibilitats que té un elector de disposar dels seus sufragis⁶:

- a) Votar una llista, fet que significa atribuir un vot a cadascun dels candidats d'aquesta llista.
- b) Atribuir un o dos vots a cadascun dels candidats d'una, varies o totes les llistes fins arribar al total de sufragis de què es disposa.

Aquest sistema electoral és vigent en les eleccions legislatives i les eleccions municipals en els 43 municipis del país amb més de 3.000 habitants. Es tracta del sistema de representació proporcional. En aquests municipis, les formacions polítiques que entren en lliça presenten llistes de candidats. El nombre de vots depèn del nombre de regidors que cal escollir, que, alhora, depèn de la dimensió dels municipis (nombre d'habitants).

En els 73 municipis de menys de 3.000 habitants preval el sistema de vot majoritari. En aquests municipis es presenten candidats individuals, els quals només poden obtenir com a màxim un vot. Es disposa del mateix nombre de sufragis que de regidors per escollir.

En el primer cas, l'elector pot repartir aquests vots entre els candidats d'una sola llista o entre els candidats de diverses llistes. Es tracta, doncs, d'un sistema electoral que ofereix a l'elector moltes possibilitats en termes de vot preferencials. El resultat de les eleccions divideix els candidats.

Una altra particularitat del sistema electoral luxemburguès consisteix en el fet que el vot és obligatori. Tanmateix, tot i que el vot és obligatori, hi ha una absència d'electors i un augment del vot en blanc o nul⁷. Si el vot no fos obligatori, molt probablement l'índex de participació a Luxemburg seria molt inferior a l'índex de vot actual⁸.

2) Balanç de les inscripcions a les llistes electorals municipals

El 14 de juliol de 2011, estaven inscrits al cens electoral 30.937 electors de nacionalitat estrangera, és a dir, un índex d'inscripció del 16,9% respecte als 183.144 estrangers majors de 18 anys el 9 d'octubre de 2011. Aquesta xifra correspon a un augment net de +29,1% de les persones inscrites (+6.980) en relació amb les eleccions municipals d'octubre de 2005, en què el nombre d'inscrits era de 23.957⁹. En les eleccions de 1999 només els residents comunitaris podien inscriure's al cens electoral i s'hi havien inscrit 13.835 persones.

Aquest índex és «aproximat» i es calcula segons la població d'estrangers majors de 18 anys i no té en compte la condició de la durada de residència de 5 anys al país. No es disposa d'aquesta dada pel que fa als municipis. En altres paraules, l'índex d'inscripció està infravalorat.

L'índex real calculat segons el nombre d'estrangers que compleixen totes les condicions és, per conseqüència, superior a l'índex d'inscripció del 16,9%.

L'índex d'inscripció «aproximat» era del 12% per a les eleccions municipals de 1999; després, el 2005, del 15%.

Deixant de banda els moviments migratoris i les naturalitzacions (vegeu més avall), s'han enregistrat en realitat 8.403 noves inscripcions al cens electoral municipal des de l'1 de gener de 2011 fins al 14 de juliol de 2011, fet que dona una taxa de progressió del 35,1%.

Cal assenyalar que l'índex d'inscripció «aproximat» varia entre el 10% i el 32% segons els municipis. En general, els petits municipis registren índexs d'inscripció més grans que els grans municipis urbans.

El pes electoral dels estrangers ha arribat al 12%¹⁰ a les eleccions municipals del 9 d'octubre de 2011, mentre que el 1999 era del 6% i el 2005 del 10%. Es percep una variació del pes electoral segons els municipis entre el 3% i el 43%.

7. Dumont, Patrick, Fehlen, Fernand, Kies Raphaël, Poirier Philippe. *Les élections législatives et européennes de 2004 au Grand-Duché de Luxembourg*. Informe elaborat per la Cambra dels Diputats, Estat, Universitat de Luxemburg, Luxemburg, gener de 2006.
8. Com mostren algunes enquestes com l'EVS 1999 (vegeu Legrand, 2002: 408-420). La forquilla d'abstenció d'un de cada tres vots (jo no votaria si el vot no fos obligatori) va del 21% a les eleccions municipals al 32% per a les eleccions europees, passant pel 26% per a les eleccions legislatives (nacionals). Hem de recordar que la mostra inclou els residents estrangers. La relació estadística és particularment forta entre els que pertanyen a diferents subgrups i el vot/abstenció als tres tipus d'eleccions. En els tres casos, els estrangers mitjanament o poc qualificats tenen normalment menys predisposició a participar en el vot, principalment en les eleccions legislatives i europees, i a respondre «no ho sé» o a no respondre. Pel que fa als estrangers amb una alta qualificació, es diferencien per un índex (més) elevat de respostes «no ho sé».
9. El 9 d'octubre de 2010, un any abans de les eleccions, el nombre d'inscrits havia disminuït i era de 23.461 persones. L'índex d'inscripció havia disminuït i s'havia situat al 12%. Pel que fa al 9 d'octubre de 2010, s'observa una progressió del nombre d'inscrits de 7.476 electors, és a dir, del 31,9%. La disminució del nombre d'inscrits i de l'índex d'inscripció el 2010 es deu principalment a l'impacte de la llei que introdueix el principi de la plurinacionalitat.
10. Fet que significa que per a les eleccions municipals del 9 d'octubre de 2011, de 100 electors, n'hi ha 88 de nacionalitat luxemburguesa i 12 electors de nacionalitat estrangera.

L'electorat d'origen estranger ha contribuït molt a l'augment del cos electoral luxemburguès. Una gran part de l'augment de l'electorat luxemburguès s'explica, en efecte, per l'adquisició de la nacionalitat luxemburguesa per part de residents estrangers sobretot després de la reforma de la llei sobre la nacionalitat.

El gràfic 1 mostra l'evolució de l'electorat luxemburguès i estranger des de les eleccions municipals de 1999.

L'índex d'inscripció «aproximat» varia substantivament segons les nacionalitats.

L'índex d'inscripció «aproximat» és del 18% entre els residents comunitaris (28.341 persones) o del 12% entre els residents no-comunitaris (2.596 persones).

Pel que fa als residents comunitaris, els residents de sis països tenen unes taxes per sota de la mitjana: els neerlandesos, els italians, els austríacs, els alemanys, els belgues i els portuguesos (gràfic 2).

De les 24 nacionalitats comunitàries (el 2005) que compten com a mínim amb 100 electors potencials, l'índex d'inscripció ha augmentat des del 2005 per a 18 nacionalitats; per a dues nacionalitats s'ha mantingut estable, i per a quatre països ha disminuït.

L'índex d'inscripció per a residents no-comunitaris ha passat a ser del 12%, mentre que el 2005 era del 6% (1.251 persones). Entre les principals nacionalitats no-comunitàries, cal assenyalar l'índex d'inscripció força important i per sota de la mitjana nacional dels residents de Montenegro (25%), Bòsnia (18%) i «Iugoslàvia» (17%) (gràfic 3).

Pel que fa als grups nacionals que tenen un electorat potencial d'almenys 100 electors, la comunitat peruana representa amb el 26% l'índex d'inscripció més important.

Cal tenir en compte que les nacionalitats cobreixen perfils diferents en termes principalment de categories socioprofessionals o d'història migratòria. Així, els italians i els neerlandesos tenen un passat d'immigració, mentre que un gran nombre d'estonians, búlgars i eslovacs han arribat a Luxemburg amb l'ampliació de la Unió Europea.

Els neerlandesos, els belgues i els alemanys pertanyen a categories socioprofessionals més afavorides que els residents portuguesos, que és una població essencialment obrera.

Així mateix, és interessant remarcar que l'índex d'inscripció:

- de les dones estrangeres supera al dels homes estrangers (el 17% contra el 16%);
- augmenta amb l'edat: és del 30% en els majors de 65 anys;
- de les llars amb almenys un adult luxemburguès és molt superior al de les llars amb tots els membres estrangers;
- augmenta a mesura que augmenta també la residència al municipi.

3) La campanya de sensibilització per afavorir la participació electoral

Pel que fa a les eleccions municipals, el Govern ha encarregat a l'Oficina Luxemburguesa d'Acollida i Integració (OLAI) de posar en marxa una campanya d'informació i de sensibilització per als estrangers per animar-los a inscriure's al cens electoral. El 2010 i el 2011 es va destinar un pressupost per posar en marxa la campanya, que ha servit per finançar diversos projectes introduïts per actors de la societat civil. El 2011 es van finançar nou projectes i el 2010 sis.

S'ha establert un comitè per a la campanya, format per associacions, sindicats, partits polítics, representants de ministeris i del sindicat de ciutats i municipis.

La participació política dels estrangers en la societat luxemburguesa en el seu conjunt es troba entre les prioritats del Pla d'acció nacional d'integració i de lluita contra les discriminacions¹¹.

Mitjançant la circular conjunta del 29 de març de 2011, el Ministeri de la Família i de la Integració i el Ministeri de l'Interior i la Gran Regió com també el Sindicat de les ciutats i municipis luxemburguesos havien convidat les administracions municipals a facilitar la inscripció, a participar en una jornada nacional d'inscripció, a informar i sensibilitzar la població afectada a través dels mitjans adequats i a utilitzar diverses eines en el marc de la campanya nacional de sensibilització.

Els gràfics 4 i 5 il·lustren el compromís important dels municipis per afavorir la participació electoral dels estrangers.

Aquesta circular ha obtingut un resultat important ja que les administracions municipals han participat àmpliament per sensibilitzar sobre la inscripció al cens electoral, utilitzant de vegades diversos mitjans posats a disposició per l'OLAI i les associacions. En el cas que tots aquests esforços no hagin obtingut els resultats esperats, els municipis que coneixen els millors resultats en termes d'evolució de l'índex d'inscripció han posat en marxa diverses accions.

Gairebé tots els municipis han posat en marxa pràctiques que afavoreixen la participació electoral. 79 dels 116 municipis han participat en la jornada nacional d'inscripció (68%); 69 municipis han enviat cartes personalitzades en diferents llengües a l'electorat potencial (59%); en 56 municipis, els funcionaris/empleats municipals han sensibilitzat els estrangers que es dirigeixen a les oficines municipals; 34 municipis han organitzat sessions informatives en els municipis i/o en els llocs de trobada dels estrangers. 81 municipis han dut a terme tres accions o més (70%).

Les sessions informatives realitzades amb el CLAE, com també la formació dels anomenats «multiplicadors» (per animar els estrangers a inscriure's al cens electoral), realitzada pel CEFIS en col·laboració amb el Migration Policy Gropu (MPG) han pogut conèixer alguns obstacles per a la participació electoral.

Durant les sessions informatives, els actors municipals han expressat les dificultats que tenen per motivar els electors potencials. Allò que era percebut com una falta d'interès cap a la participació política, fins i tot un rebuig a la integració, s'ha situat en el context d'una història migratòria, d'una realitat

11. El pla d'acció nacional plurianual d'integració i de lluita contra les discriminacions, aprovat pel Govern, identifica els principals eixos estratègics d'intervenció i les mesures polítiques en curs i que cal posar en marxa: vegeu, article 6 de la llei del 16 de desembre de 2008 respecte a l'acollida i la integració dels estrangers al Gran Ducat de Luxemburg, Mémorial A, núm. 209 del 24 de desembre de 2008.

sociològica i d'una realitat política que és l'abstenció generalitzada en molts països o, fins i tot, el desconeixement del marc polític de Luxemburg.

Aquesta experiència ha deixat entreveure la distància, més o menys gran segons els municipis, entre l'administració, el poder local i una part de la població. Els municipis potser haurien d'intentar comptar amb col·laboradors com, per exemple, associacions sorgides arran de la immigració, llocs de convivència i persones.

Durant aquestes sessions informatives els electors potencials tenien una sèrie de dubtes. Els més freqüents tenien relació amb el vot obligatori, el desconeixement dels candidats i dels programes, l'ús de les llengües al municipi i el sistema electoral.

Els participants en la formació de «multiplicadors» assenyalaven també el desig de conèixer els candidats i els programes electorals. Es va haver d'explicar que els programes electorals encara no estaven disponibles, ja que la campanya es duu a terme durant el mes de setembre i principis d'octubre, és a dir, després del tancament de les inscripcions al cens electoral. La data formal per presentar les candidatures és també un mes abans de les eleccions. En altres paraules, el procés d'inscripció té lloc abans del debat polític.

4) Les candidatures i els elegits amb nacionalitat estrangera

La immigració és el component exclusiu de la vitalitat demogràfica del país. Ja hem vist l'impacte de la immigració sobre l'augment de l'electorat luxemburguès a través de l'assoliment de la nacionalitat.

L'article 5 de la llei del 13 de febrer de 2011 estableix un lligam directe entre els residents en un municipi i el nombre de regidors que cal escollir i estipula que «el nombre de regidors es fixa en funció del nombre d'habitants del municipi».

El nombre de candidats de nacionalitat estrangera va passar de 189 el 2005 a 236 el 2011, és a dir, hi ha una progressió del 25%. Les nacionalitats principals en les candidatures estrangeres són les següents: 69 portuguesos, 40 italians, 34 alemanys, 24 francesos. Hi ha així mateix 11 candidats estrangers residents de països tercers.

Els candidats estrangers representen el 7,1% del conjunt dels 3.319 candidats a les eleccions municipals del 9 d'octubre de 2011.

Els resultats de les eleccions mostren que 17 persones de nacionalitat estrangera van ser escollides d'un total de 236 candidats, és a dir, el 7,2% (14 escollits el 2005).

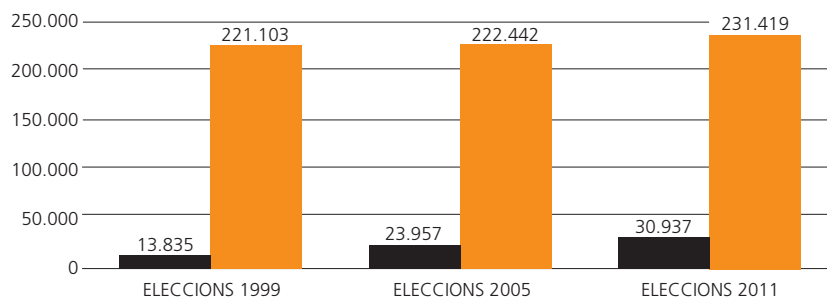
Els elegits estrangers representen el 2% del conjunt dels elegits.

Cap candidat estranger escollit ha pogut accedir al lloc de burgmestre o tinent de burgmestre. Tanmateix, el burgmestre de la ciutat de Luxemburg, tot i que és de nacionalitat luxemburguesa, és d'origen estranger.

Tot i que els estrangers a Luxemburg representen el 44% de la població major de 18 anys, encara cal fer molts esforços per solucionar el dèficit

democràtic en l'àmbit local i reduir la distància entre el nombre de població electoral i població resident.

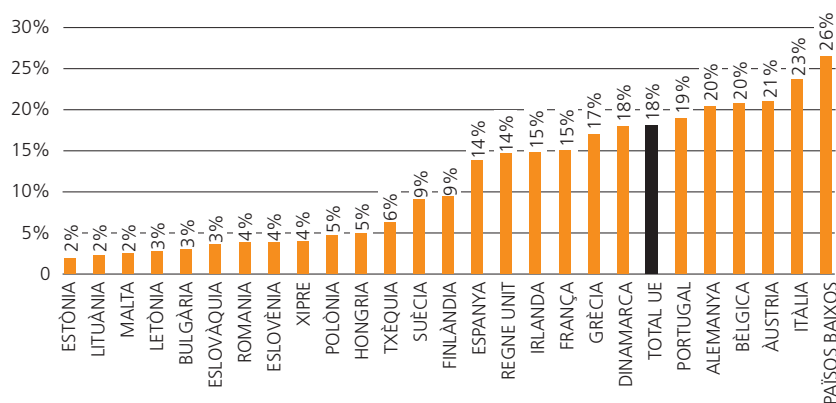
Gràfic 1: Electors estrangers i luxemburguesos. Evolució: 1999 / 2005 / 2011

Nota: un augment de l'electorat luxemburguès s'explica per l'adquisició de la nacionalitat luxemburguesa per estrangers després de la llei sobre la nacionalitat.

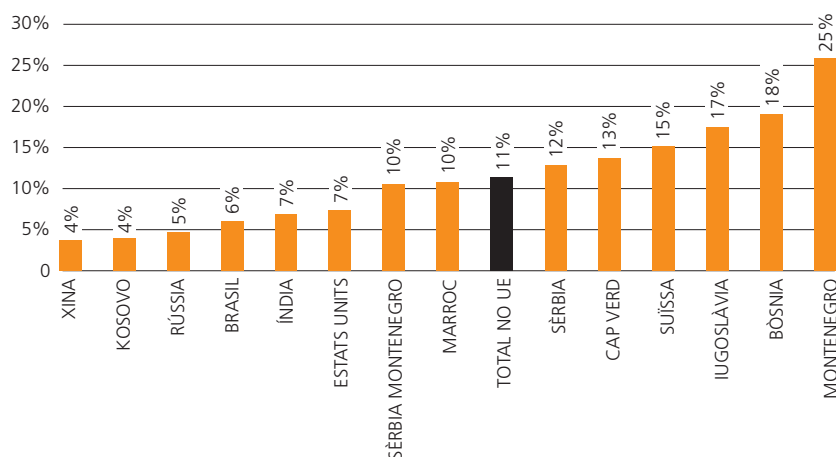
Gràfic 2: índex d'inscripció aproximat segons les nacionalitats (UE).

Eleccions comunals 2011

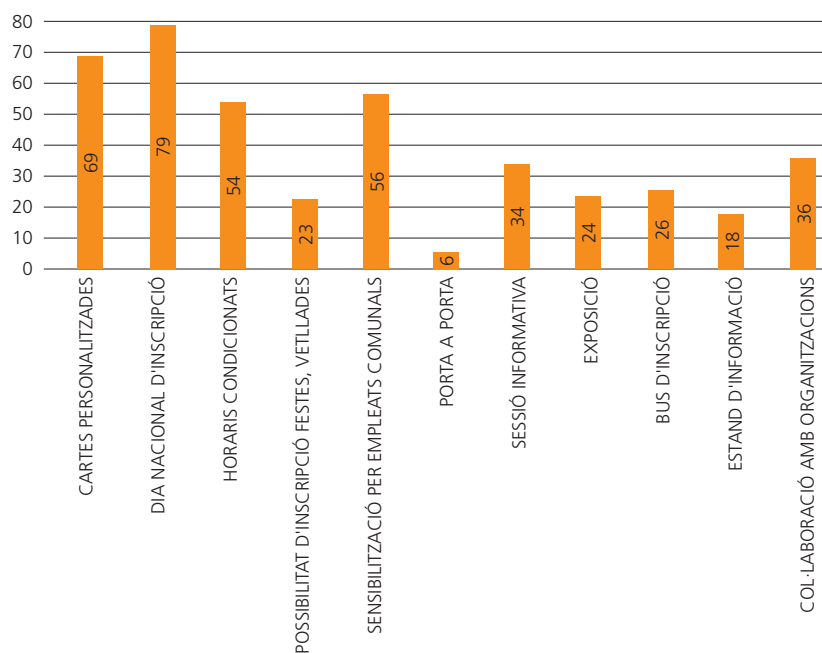

Nota: un augment de l'electorat luxemburguès s'explica per l'adquisició de la nacionalitat luxemburguesa per estrangers després de la llei sobre la nacionalitat.

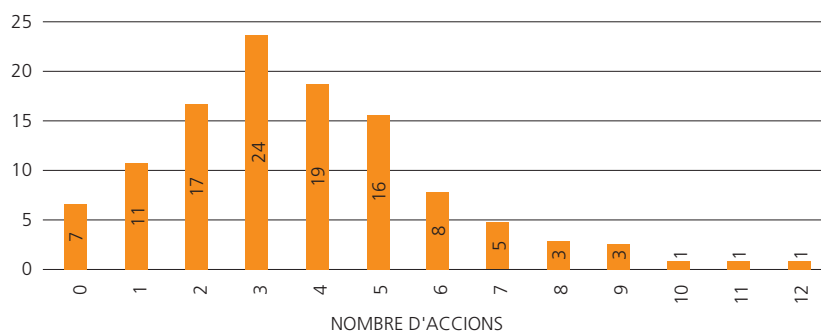
Gràfic 3: Índex d'inscripció aproximat segons les nacionalitats (no-UE). Eleccions comunals 2011. 14 nacionalitats més importants

Gràfic 4: Accions comunals. Eleccions comunals 2011

Gràfic 5: Nombre d'accions per comuna. Eleccions comunals 2011

Miquel Esteve

*Comissionat d'Immigració i Diàleg Intercultural
de l'Ajuntament de Barcelona*

En les darreres eleccions municipals a l'Ajuntament de Barcelona va entrar en vigor la nova reglamentació pel que fa a la participació, com a electors, de determinats col·lectius de persones extracomunitàries.

A la ciutat de Barcelona el nombre total de persones que complien els requisits establerts (individus nacionalitzats amb reciprocitat de vot i cinc anys de residència) era de 22.000. D'aquestes persones, es van registrar exactament 3.965.

Les dades extretes del cens electoral reflectien les següents dades en relació amb les persones inscrites comunitàries i no comunitàries no nacionalitzades:

S'observa, doncs, que el total de persones estrangeres inscrites en el cens electoral va ser de 21.190, de les quals 17.225 eren europees i 3.965 dels sis països no europeus que tenien conveni de reciprocitat amb l'Estat espanyol.

En tot moment parlem de persones inscrites al cens electoral, no de persones que van participar en les votacions, ja que potser hi ha persones inscrites que no van anar a votar per diferents motius.

Cal entendre la diferència numèrica entre europeus i la resta en el fet que els comunitaris, un cop inscrits en el cens, ja queden registrats per a d'altres conteses electorals, i en aquest cas ja venien d'altres anys.

Pel que fa en concret a les dades de les persones de la resta del món, només 3.965 de les 22.000 possibles van optar per registrar-se. El motiu d'aquesta baixa inscripció cal situar-lo més en les dificultats reglamentàries de tot aquest procés que no pas en una manca d'interès d'aquestes persones en tot el procés de participació política. En aquest sentit, cal recordar que parlem d'eleccions municipals on es dirimeixen aspectes molt quotidians i propers a la vida de les persones, per la qual cosa es pot pressuposar que no ha d'existir un desinterès especial o diferent de la resta de ciutadans i ciutadanes de Barcelona. Si, a més, hi ha una total coincidència pel que fa a l'extrema complexitat reglamentària per poder dur a terme el tràmit del registre, cal deduir que aquesta enorme complexitat va ser el motiu principal del poc interès.

PAÍS	REGISTRE CENS ELECTORAL
Àustria	189
Bèlgica	334
Bulgària	286
Xipre	7
Dinamarca	121
Finlàndia	116
França	3.203
Grècia	155
Hongria	70
Irlanda	234
Islàndia	3
Itàlia	5.699
Luxemburg	5
Malta	4
Noruega	20
Països Baixos	618
Polònia	316
Portugal	754
Gran Bretanya	1.516
Alemanya	2.087
Romania	960
Suècia	305
Letònia	29
Estònia	13
Lituània	35
República Txeca	71
Eslovàquia	55
Eslovènia	20
Europa	17.225
Bolívia	452
Colòmbia	660
Xile	171
Equador	1.800
Paraguai	52
Perú	830
Resta del Món	3.965
Total estrangers	21.190

Val a dir a més que des de l'Ajuntament de Barcelona es va fer un sobre-esforç per tal de fomentar la màxima participació del col·lectiu. Així les mesures que es van adoptar en aquesta línia es van concretar en una campanya institucional que va incloure:

1. Edició de 20.000 díptics i distribució a entitats, OAC, locutoris i establiments freqüentats per les principals col·lectivitats.
2. Enviament d'una carta de l'alcalde a tots els residents amb origen a l'Equador, el Perú, Bolívia, Xile, Colòmbia i Paraguai, en què s'anima a procedir a la inscripció en el cens electoral.
3. Creació d'un perfil a Facebook «Ahora decides Tú», amb més de 2.000 amics dels col·lectius afectats. S'actualitza amb missatges tres cops al dia amb missatges sobre els procediments de la campanya.
4. Utilització del perfil de Facebook del pla d'interculturalitat (1.500 amics) per difondre missatges sobre la campanya d'inscripció.

5. Edició d'una *newsletter*. Se n'editarà un cada setmana amb informació rellevant del procés. Ja se n'han fet vuit edicions i s'ha enviat a 1.000 adreces personals. Aquest és el *link* del darrer *newsletter*:
<http://us1.campaign-archive1.com/?u=7b4e94c754fe6a61be6ec241f&id=b932e051cb&e=ce8c4fb0fc>
6. Enviament de missatges i *newsletters* a les entitats d'acollida i a les entitats d'interculturalitat i del Consell Municipal d'Immigració.
7. Inserció de publicitat a mitjans digitals (*banners*) com *El Comercio*, Radio Latina i Tribuna Latina.
<http://www.elcomerciodeecuador.es/>
<http://www.bcnlatina.es/BCNLatina.php>
http://www.tribunalatina.com/es/notices/el_voto_inmigrante_viene_con_unas_de_cal_y_otras_de_arena_29847.php
8. Difusió del *link* oficial a la web de Nova ciutadania, amb el díptic i les notes actualitzades de l'Institut Nacional d'Estadística (que és qui fa el cens).
http://www.bcn.cat/novaciutadania/index_es.html
9. Publicació de tres anuncis en mitjans de comunicació que llegeixen els col·lectius d'immigrants afectats: revista *Sí se Puede*, revista *Raíz*, revista *Línia Sants* i *Línia Eixample*.
10. Distribució de díptics informatius a establiments freqüentats per immigrants dels països que poden votar explicant el procediment d'inscripció, a càrrec d'un dinamitzador comunitari.
11. Campanya amb pòsters i díptics a 100 locutoris de Barcelona. Va començar el 20 de desembre. Es paga els locutoris per mantenir en lloc preferent els pòsters i els díptics (tenim les 100 fotos dels 100 locutoris).

Altres aspectes que cal considerar, a més de la constatació de la gran complexitat del procés previst per fer efectiva la inscripció, estarien en la línia d'analitzar el temps de residència exigida o també la qüestió de la reciprocitat com a criteri de participació. En aquest sentit potser es fa difícil justificar per què alguns col·lectius molt assentats a la ciutat no poden votar ja que els governs respectius no s'han posat d'acord amb la reciprocitat, o fins i tot el cas d'aquells col·lectius que no poden aspirar a la reciprocitat ja que ni tan sols estan reconeguts els drets democràtics en els seus països d'origen.

Hem fet referència fins ara a la participació política d'aquests col·lectius. A mi m'agradaria incidir una mica més en la participació en l'àmbit social. Puc entendre algunes de les afirmacions que situen la participació política en el zenit del procés de participació; tot i així defenso que les dificultats reals en aquesta participació no ens poden condicionar del tot la preocupació per formes de participació que podríem anomenar més socials (evidentment no és que la política no ho sigui). Ho dic perquè si bé la participació estrictament política és una qüestió que ens queda una mica allunyada de l'àmbit local (recordem que les competències reglamentàries depenen del Govern espanyol), sí que està al nostre abast analitzar i incidir en els processos de participació social.

És en aquest àmbit on entenc que cal trencar amb la inèrcia que, segons el meu parer, existeix en considerar (no de manera pejorativa evidentment) la persona immigrant com a «client» d'un servei que li prestem des del nostre teixit associatiu i participatiu. És a dir, que sovint apareix la persona immigrant com a «client» i la entitat o associació com a servei.

Dit d'una altra manera, com si la persona immigrant «anés al metge» (rol exclusiu de l'entitat o associació). I cal canviar aquesta inèrcia. Cal que la persona immigrant també «faci de metge», cal que la persona immigrant sigui no només pacient sinó també agent actiu del seu futur i de la seva relació amb la societat. I això sí que està al nostre abast. D'una banda, obrint encara més el nostre teixit associatiu i de l'altra apropant les persones immigrants per tal que entenguin que elles poden oferir també els seus serveis i el seu temps a la comunitat. És important que la interrelació es produeixi entre iguals i sobretot que no disminueixi l'autoestima de la persona nouvinguda. Hem de ser capaços de repensar experiències com, per exemple, les de les parelles lingüístiques, en què la persona immigrant rep l'ajuda del voluntari autòcton (relació molt unidireccional tot i que sempre hi ha interrelació), en la línia de generar relacions més bidireccionals. Una bidireccionalitat en què la persona nouvinguda ofereixi també el seu voluntariat i servei. Un exemple concret pot ser un projecte que estem endegant amb Casa Àsia i l'Institut Confuci de Barcelona, en què estudiants autòctons de xinès interactuaran amb immigrants xinesos. En aquest cas la parella lingüística és bidireccional ja que hi ha també un clar interès de la persona autòctona per «beneficiar-se» d'un servei de la persona immigrant (aprendre xinès), que va més enllà del bàsic enriquiment mutu de qualsevol interrelació.

Finalment, una darrera reflexió pel que fa a la preocupació de l'impacte de les tendències demogràfiques en la població activa i la consegüent demanda de persones qualificades d'altres països.

Sovint combatem, de manera encertada, discursos que situen la diferència entre «nosaltres» i «ells» i això ho fem en qüestions d'actualitat i/o mediàtiques. Per contra, amb una perspectiva a mitjà termini com la que es planteja en aquesta jornada, no tenim aquesta prevenció i som capaços de dissenyar necessitats futures basant-nos en ciutadans o ciutadanes d'altres països (en diem immigració qualificada). El meu dubte és: no és, però, aquest disseny una nova versió del discurs «nosaltres» i «ells»? No estem anteposant els interessos d'Europa (nosaltres) per davant dels interessos de la societat entesa com un tot (ells)? Fóra bo no perdre aquesta reflexió en aquest debat.

Laura Morales

Professora de Ciència Política a la Universitat de Leicester

En primer lloc, realitzaré una reflexió de caràcter general sobre els reptes de la participació cívica i política dels immigrants, i després contextualitzaré aquesta reflexió amb algunes dades d'un estudi comparat que hem realitzat en diverses ciutats d'Europa. Fonamentalment, l'objectiu de la presentació és emfatitzar les iniciatives que es poden adoptar des dels poders públics, des de les administracions públiques, per pal·liar o mitigar les desigualtats socials que amb freqüència es converteixen en desigualtats en la participació política.

Altres ponents han parlat ja sobre quina és la importància de la inclusió cívica i política dels immigrants. Hi ha dos àmbits des dels quals es pot avaluar o analitzar aquesta rellevància. Un primer àmbit resulta força consensual en termes generals i està relacionat amb aspectes connectats amb el desenvolupament humà dels immigrants com a ciutadans plens. Probablement molt poques persones estarien en desacord amb l'afirmació que els drets de ciutadania i la participació en la presa de decisions que afecten a persones que han immigrat a altres països i que resideixen en països dels quals no són originaris, són drets humans elementals. La diferència d'opinió fonamental resideix en l'aplicació pràctica d'aquests principis: com els diferents països incorporen les persones immigrants entre el conjunt de ciutadans amb drets bàsics de participació al govern i en les decisions que els afecten.

Un segon àmbit que s'analitza potser amb menys freqüència però que considero força important, sobretot pel que fa al funcionament de les institucions i les autoritats públiques, i al qual acaba de fer referència el ponent de Luxemburg, està relacionat amb l'eficàcia i la legitimitat de les actuacions de les administracions públiques i les institucions polítiques. Amb freqüència es passa per alt el fet que té conseqüències importants el fet que un percentatge rellevant de la població que resideix als nostres països, i fonamentalment als nostres municipis, sigui exclosa dels drets polítics, ja sigui des d'un punt de vista legal (per exclusió legal) o d'exclusió pràctica perquè no exerceixen aquests drets. La participació dels ciutadans en general, i la dels immigrants no és una excepció, proporciona informació a les administracions públiques i a les elits polítiques sobre quines són les necessitats socials que

tenen aquests sectors de la població. A més de proporcionar aquesta informació, en alguns casos, la participació constitueix també un element fonamental de legitimitat de les decisions. En situacions en les quals, per exemple, en alguns municipis tenim percentatges molt elevats de població resident que és immigrant i que pot estar exclosa del dret a escollir els seus representants, això lògicament té conseqüències sobre la legitimitat de les decisions que prenen aquestes institucions polítiques. D'altra banda, hi ha nombrosos estudis que demostren, des de l'àmbit de la ciència política, que les decisions que les administracions públiques prenen i que tenen el suport d'una part important de la ciutadania les fan més eficaces i més eficients. Tant per l'ús eficient dels recursos on més es necessiten, com per la col·laboració de la ciutadania perquè determinades polítiques públiques siguin eficaces a l'hora d'aplicar-se de manera adequada.

En aquest context general de quina és la importància que els immigrants i la població originària d'altres països participin, cal analitzar la causa de per què en molts països (i Espanya no n'és una excepció, com ja hem vist en ponències anteriors), i fins i tot en països en els quals s'intenta animar a la participació electoral dels immigrants, les taxes de participació efectiva siguin reduïdes. D'aquesta manera, és important analitzar quins són els diferents factors que porten a l'exclusió política i, en aquest sentit, hi ha dos tipus de factors diferents que requereixen iniciatives per part dels poders públics que poden ser en ocasions força diferents. D'una banda, amb freqüència l'exclusió política és producte de la discriminació, de pràctiques discriminatòries. Aquestes pràctiques discriminatòries poden ser reflex d'una discriminació directa o d'una discriminació indirecta; és a dir, la discriminació indirecta no està plasmada en la legislació o en pràctiques obertes sinó que la manera en què les persones es comporten duu a aquesta discriminació indirecta.

Un exemple per il·lustrar aquestes dinàmiques de discriminació indirecta el trobem en els partits polítics a la Unió Europea. Aquests poden incloure en les seves llistes electorals per a les eleccions municipals candidats originaris d'altres països comunitaris; és quelcom que poden fer perquè no hi ha una discriminació legal que ho impedeixi. En canvi, a Espanya sí que n'hi ha per a altres candidats que no tinguin la nacionalitat espanyola i que no siguin ciutadans de la Unió Europea. En aquest últim cas veiem dos tipus diferents de tractament legal, respecte als quals un podria qualificar-se com a discriminatori (o no, depenent del punt de vista que s'adopti en el debat polític sobre aquest tema). No obstant això, independentment que tinguin dret a ser candidats, hi ha molts partits que no incorporen en les seves llistes electorals candidats romanesos, britànics, alemanys, búlgars o de qualsevol altra nacionalitat comunitària. Lògicament no cal ser simplista, ja que moltes vegades això no és una conseqüència directa de pràctiques de discriminació indirecta, sinó també de quin és el pes d'aquestes poblacions en l'electorat. Però en molts casos aquest resultat d'absència de candidats comunitaris en les llistes sí que pot també estar relacionat amb pràctiques de discriminació indirecta o informal, i, per tant, és un dels possibles factors que hem de tenir en compte a l'hora de comprendre per què la participació efectiva al final pot ser més reduïda del que es desitja o espera a causa dels drets formals que disposen els immigrants.

A més de la discriminació, un factor que moltes vegades ignorem és el factor de les desigualtats socials reals que es transformen en desigualtats participatives. Joan Subirats ha reflexionat sobre com les nostres societats són tremendament desiguals i sobre les conseqüències d'aquestes desigualtats. Sabem, després de moltes dècades d'estudi, que hi ha una relació directa entre la disposició de determinats recursos socioeconòmics i cognitius (per exemple, els recursos educatius) que estan relacionats directament amb la inclinació dels ciutadans a participar i que, al seu torn, estan associats amb aspectes sociodemogràfics com el gènere, l'edat, el grup d'origen, els ingressos, etc.

A més d'aquestes dues fonts de diferències en la participació, cal tenir en compte també que quan parlem de participació política en realitat estem emprant un terme que inclou formes molt diferents de participació, que tenen una naturalesa diferent, així com objectius i propòsits diferents, i que, per tant, poden requerir recursos diferents. D'aquesta manera, quan analitzem les causes i les possibles formes d'abordar l'exclusió política hem d'adoptar estratègies diferents per a les diferents formes de participació política. Les iniciatives que poden prendre les administracions públiques no haurien de ser les mateixes, per exemple, per disminuir les desigualtats participatives pel que fa a la participació electoral (el vot) que pel que fa a la participació associativa o a la participació en consells ciutadans.

Per descomptat, l'aspecte de la discriminació és un tema que sovint s'obvia i que crec que s'hauria d'abordar de manera més directa, adoptant iniciatives diferents en funció que el tipus de discriminació que s'hagi de combatre sigui directa o indirecta. I, en aquest sentit, hi ha lleis que es poden modificar, que permeten disminuir els elements de discriminació directa; mentre que és molt més difícil combatre la discriminació indirecta, ja que està relacionada amb formes de comportament i de presa de decisions implícites.

Quines són les formes en què els poders públics poden mitigar aquestes desigualtats? Lògicament, si volem abordar aspectes relacionats amb la discriminació informal, cal elaborar plans que ens permetin educar en igualtat i disminuir els prejudicis que puguin existir, però a més cal canviar també les estructures d'incentius del comportament dels ciutadans. En l'exemple que he posat abans sobre els partits polítics i la inclusió de persones d'origen estranger a les llistes, cal canviar l'estructura d'incentius, els premis i els càstigs que poden tenir els partits polítics a l'hora d'incloure o excloure persones d'origen estranger en les seves llistes. En contraposició, quan el que volem és abordar desigualtats per falta de recursos, les modificacions que els poders públics haurien d'intentar engegar tenen a veure amb la reducció de barreres d'accés, i això és un aspecte molt important que vull relacionar amb la reflexió que faré al final sobre els resultats de participació electoral dels estrangers en les eleccions municipals a Espanya. Evidentment, hi ha procediments de participació en les eleccions que poden disminuir les barreres o que, al contrari, les poden elevar molt; i els costos d'accés afectaran de manera diferent gent que té molts recursos i gent que en té pocs. I quan parlo de recursos no em refereixo solament als diners, sinó també a recursos educatius i cognitius que els permetin obtenir la informació que necessiten per superar totes aquestes barreres.

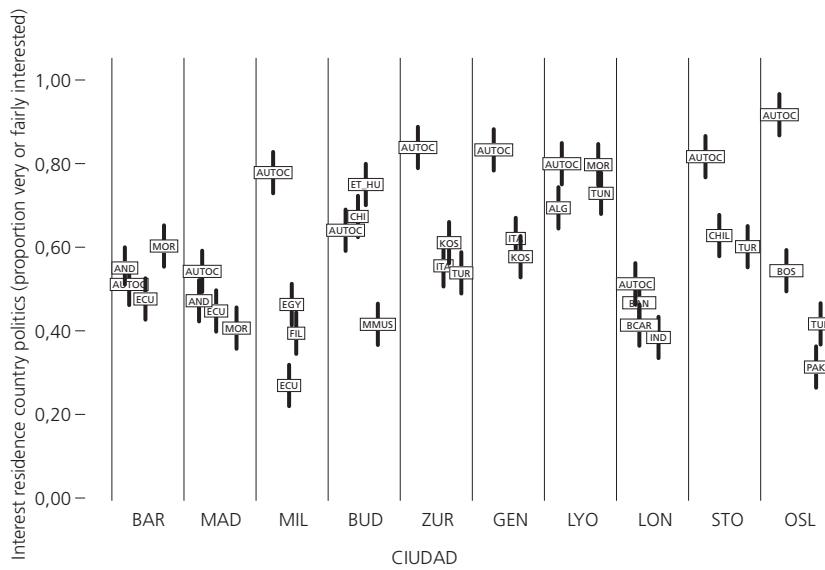
Una última reflexió general que volia fer respecte a aquesta qüestió és que moltes vegades les iniciatives dels poders públics han d'intentar trobar un equilibri adequat entre el fet de proporcionar recursos, d'una banda, als individus (als ciutadans individualment considerats) i, d'una altra, a les col·lectivitats, als grups. Hi ha diversos estudis que assenyalen que l'aproximació individual és insuficient, que cal promocionar (o, en el terme ara de moda, «empoderar») també els grups i els col·lectius, i això ho vull relacionar amb les reflexions que faré sobre l'associacionisme i l'important que és promoure l'associacionisme i l'autoorganització dels immigrants. En aquest sentit, us donaré algunes pistes molt ràpides sobre els resultats empírics d'un estudi que realitzem a Europa a través d'enquestes tant a població immigrant com a població autòctona, així com a associacions d'immigrants, a diverses ciutats europees i que es va centrar en l'estudi de les actituds polítiques, el comportament polític i l'associacionisme dels immigrants¹.

Encara que tenim informació molt detallada sobre els recursos dels quals disposen els immigrants, oferiré solament algunes dades descriptives per contextualitzar els meus arguments centrals. L'estudi proporciona dades diferents per a múltiples col·lectius immigrants que analitzem en cadascuna de les ciutats europees. Estudiàvem a Barcelona, per exemple, el col·lectiu equatorià, marroquí i d'altres països andins, i estudiàvem aquests mateixos grups també a la ciutat de Madrid. En altres ciutats hi havia altres col·lectius que eren més rellevants, per exemple, a Milà, egipcis, filipins, equatorians, i a Zuric turcs, italians i kosovars. Començant per l'interès per la política (Gràfic 1), i tot i que no tindrem temps de veure els detalls de tots els resultats, sí que hi ha un resultat consistent que trobem en relació amb els diferents indicadors (aquest concret és el d'interès per la política): la variació més important és entre diferents contextos; és a dir, són molt més importants les diferències que trobem entre ciutats que les que trobem dins d'una mateixa ciutat entre grups de diferents orígens nacionals. Això ens indica que els contextos d'integració dels immigrants marquen una diferència força notable; i que ser italià, turc o kosovar a Zuric no és tan important a l'hora de determinar l'interès per la política que aquests immigrants acaben adoptant, com el fet de viure a Zuric enfront de viure a Barcelona o viure a Milà. Aquest missatge és important perquè es tendeix a donar una importància exagerada a l'origen de les persones, assumint que l'origen determina tots els seus comportaments i les seves actituds.

I trobem un resultat molt similar quan analitzem el potencial de participació electoral; és a dir, la intenció declarada de votar en eleccions locals si tinguessin dret (Gràfic 2). Lògicament, en aquest estudi vam haver d'abordar la participació electoral en relació amb la intenció de votar perquè en moltes d'aquestes ciutats els immigrants que no són comunitaris no tenen dret a votar en eleccions municipals. De nou, el resultat més destacat que trobem és que les diferències són més importants entre ciutats que, en la major part dels casos, entre els grups que resideixen en una mateixa ciutat. Encara que hi ha algunes excepcions, per exemple el col·lectiu xinès a Budapest tenia nivells molt reduïts d'interès per participar en les eleccions en comparació amb altres grups a la mateixa ciutat. No obstant això, en termes generals, tant si preguntem per l'interès per la política com per la intenció de votar els resultats són similars.

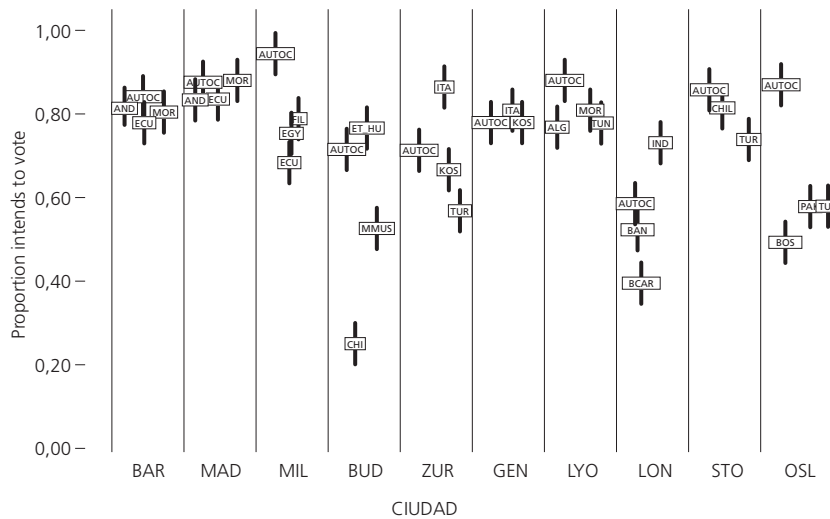
1. Es tracta de l'estudi LOCALMULTIDEM (<http://www.um.es/localmultidem/>) finançat pel 6è Programa Marc de la Comissió Europea.

Gràfic 1. Interès per la política del país de residència, per ciutat i grup (projecte LOCALMULTIDEM)

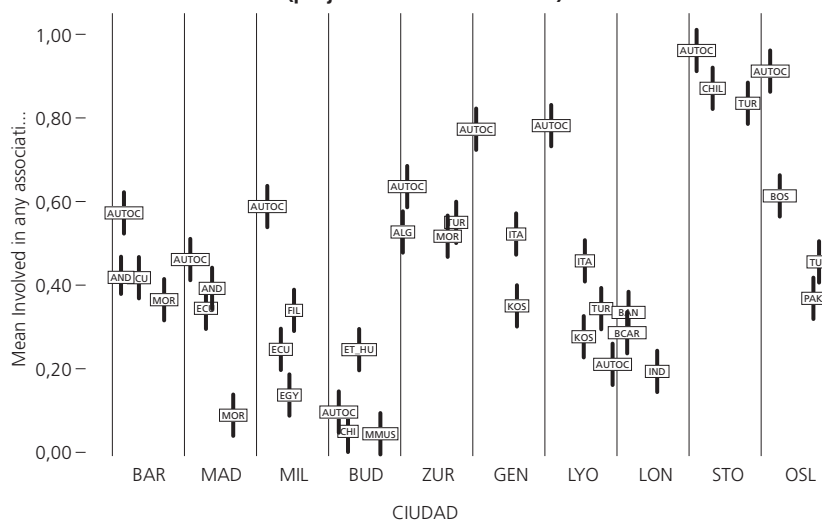
AUTO=autochtonous; ALG= algerian; AND=Mixed origins; BAN=bangladeshi; BCAR= Black Caribbean; CHI=Chinese; ECU=Ecuadorian; EGY=Egyptian; ETEU=Ethnic Hungarian; IND=Indian; ITA=Italian; KOS=Kosovar; MMUS=Mixed Muslim; MOR=Moroccan; FIL=Filipino; TUN=Tunisian; TURK=Turk

Gràfic 2. Intenció de vot en eleccions locals, si tinguessin dret, per ciutat i grup (projecte LOCALM)

AUTO=autochtonous; ALG= algerian; AND=Mixed origins; BAN=bangladeshi; BCAR= Black Caribbean; CHI=Chinese; ECU=Ecuadorian; EGY=Egyptian; ETEU=Ethnic Hungarian; IND=Indian; ITA=Italian; KOS=Kosovar; MMUS=Mixed Muslim; MOR=Moroccan; FIL=Filipino; TUN=Tunisian; TURK=Turk

Gràfic 3. Participació en associacions, per ciutat i grup
(projecte LOCALMULTIDEM)

AUTO=autochthonous; ALG= algerian; AND=Mixed origins; BAN=bangladeshi; BCAR= Black Caribbean; CHI=Chinese; ECU=Ecuadorian; EGY=Egyptian; ETEU=Ethnic Hungarian; IND=Indian; ITA=Italian; KOS=Kosovar; MMUS=Mixed Muslim; MOR=Moroccan; FIL=Filipino; TUN=Tunisian; TURK=Turk

Pel que fa a l'associacionisme (Gràfic 3), la situació és similar i aquí vull destacar que les ciutats marquen no solament els nivells de participació en associacions que té la població immigrant, sinó també, i de manera molt notable, la diferència percentual entre l'associacionisme de la població immigrant i el de la població autòctona. D'aquesta manera, els resultats indiquen que les ciutats, els municipis, tenen capacitat per reduir les desigualtats que existeixen entre població autòctona i població immigrant.

A més d'abordar la participació individual, volia donar també alguns elements comparatius sobre els recursos que aquestes mateixes ciutats proporcionen a les associacions d'immigrants i, sobretot, destacar la comparació de les dues ciutats espanyoles que analitzàvem (Barcelona i Madrid) amb la resta de ciutats (Taula 1).

Si mirem el pressupost anual mitjà (en euros) de les associacions d'immigrants (és a dir, associacions formades i/o dirigides per persones d'origen immigrant) en totes aquestes ciutats, destaca amb molta diferència els baixos pressupostos que tenen les associacions tant de Barcelona com de Madrid. Si ho comparem, per exemple, fins i tot amb els recursos que tenen les associacions d'immigrants a Milà o a Budapest (aquesta última ciutat en un país molt més pobre en termes de Producte Interior Brut que Espanya) els resultats reflecteixen una situació clara d'infrafinançament. No ens han de sorprendre, aleshores, les xifres baixes d'associacionisme dels individus d'origen immigrant, ja que aquestes xifres estan relacionades també amb la capacitat que tenen els col·lectius d'organitzar-se i d'associar-se, i, per tant, d'arribar a la població immigrant. Per tant, els resultats de baixa participació dels immigrants no són resultats que vinguin del no-res: com ja hem vist, les diferències relacionades amb la procedència dels col·lectius d'immigrants (els seus països d'origen) no són tan rellevants, mentre que la ciutat i les actuacions dels poders públics municipals marquen la diferència. I marquen la diferència no solament els recursos que disposen des d'un punt de vista econòmic,

sinó també el que poden fer: la quantitat d'organitzacions que no té una pàgina web i que, per tant, no poden tenir una visibilitat externa notable de cara a atreure la participació dels seus compatriotes és molt elevada en ambdues ciutats espanyoles (tot i que més a Madrid).

Taula 1. Recursos de les associacions d'immigrants en ciutats europees (projecte LOCALMULTIDEM)

	% MENYS 100 MEMBRES/SOCIS	% SENSE OFICINA	% SENSE PÀGINA WEB	PRESSUPOST ANUAL EN € (MITJANA)
BARCELONA	74	3	47	22.254
MADRID	48	6	63	48.853
MILÀ	22	6	63	55.628
BUDAPEST	53	11	33	56.015
LIÓ	62	13	71	83.310
ZURIC	27	1	13	92.836
LONDRES	21	3	21	153.600

Per tant, i en conclusió, hi ha tres idees que voldria destacar:

- 1) Els reptes de la integració política dels immigrants estan relacionats, en part, amb el fet que aquesta integració no opera igual en totes les seves possibles dimensions: no és el mateix parlar d'integració política en termes d'actituds que parlar d'integració en termes de participació, i a més hi ha diferents formes de participació per les quals els resultats de la integració poden diferir. En aquest sentit, la conclusió és que cal incidir de diferent manera en diferents dimensions de la integració política que es desitgi abordar.
- 2) El context local té una capacitat força notable per modelar les oportunitats de participació dels immigrants, que no s'hauria de subestimar. El mateix grup d'origen mostra pautes diferents en diferents ciutats i països, i habitualment les diferències entre grups en una mateixa ciutat són menors. Per tant, no cal partir del prejudici que determinats col·lectius d'immigrants no són «integrables».
- 3) Com a conseqüència lògica de l'anterior, els ajuntaments poden promoure la integració cívica i política dels immigrants. I, en aquest sentit, és fonamental que examinin amb cura les seves polítiques de promoció de l'associacionisme de la població immigrant i posin al seu abast els recursos (i no solament els econòmics) necessaris per tal que els immigrants es puguin autoorganitzar.

Com a reflexió final, voldria destacar que un dels elements més importants dels baixos nivells de participació dels estrangers en les eleccions municipals el 2011 a tota Espanya està estrictament relacionat amb la complexitat del procés d'inscripció dels estrangers amb dret a vot. De fet, si a l'hora d'analitzar les xifres es té en compte no tant el nombre de persones teòricament amb dret a vot, sinó les que van rebre les cartes de comunicació, els percentatges d'inscripció dels estrangers no comunitaris no van ser tan reduïts si es comparen amb el que està succeint en termes de participació dels estrangers en altres països europeus. Per començar, les xifres varien en funció dels grups d'origen i no són iguals les xifres d'inscripció dels peruans o equatorians que les xifres per a romanesos o búlgars. Tot i això, moltes d'aquestes xifres estaven al voltant del 20% que, comparat amb les xifres que ens acaba de facilitar el col·lega de Luxemburg, no són tan reduïdes en terme d'inscripcions en el cens electoral.

Si les normes per inscriure's canvien i faciliten els procediments, aquesta participació a Espanya té el potencial de ser força més elevada; principalment si les administracions públiques es prenen la molèstia (com en el cas de Barcelona, que puc donar fe que era bastant excepcional pel que fa a altres municipis) d'informar molt més sobre els terminis i els procediments, i si es dóna un termini més ampli (i que no coincideixi amb el Nadal!) per tal que els immigrants es puguin inscriure al cens electoral.

Gaëlle Patin

Responsable del Programa Comunitats Asiàtiques de Casa Àsia

En primer lloc voldria agrair la invitació a aquest seminari com també felicitar l'organització per la selecció de la temàtica.

No em centraré en la participació política sinó en la participació social i en l'espai públic dels membres de les comunitats asiàtiques i basaré les meves observacions en l'experiència pràctica de Casa Àsia.

Primer de tot, voldria recordar que Casa Àsia és una institució de diplomàcia pública, formada pel Ministeri d'Afers Exteriors i de Cooperació, la Generalitat de Catalunya, l'Ajuntament de Barcelona i l'Ajuntament de Madrid, amb seu a Barcelona i un centre a Madrid. L'objectiu és sensibilitzar i formar sobre la realitat asiàtica a Espanya i promoure una major interacció entre Àsia i el Pacífic i Espanya. El nostre àmbit de treball és econòmic, cultural i educatiu. Les activitats de Casa Àsia es dirigeixen a tot el conjunt de la societat. Enfront del creixement de la immigració asiàtica a Espanya i la influència creixent que exerceix aquest col·lectiu en l'economia i en la societat, hem decidit crear un nou programa amb les comunitats asiàtiques. Aquest programa té com a objectius involucrar a les comunitats asiàtiques en la difusió de la seva cultura i crear espais públics de trobada, diàleg i cooperació per a espanyols i asiàtics i, finalment, promoure una participació més gran de les comunitats en el debat ciutadà i en l'espai públic en general. El nostre treball té com a línies mestres la comunicació, la participació i la col·laboració, necessàries per assegurar una repercussió i un èxit sostenible en el conjunt de la societat. Així mateix, reclamaria, en aquesta època de crisi, per a la unió dels esforços institucionals i el treball en xarxa en aquest àmbit amb l'única finalitat de construir junts una societat més cohesionada i rica en la seva diversitat.

Per què s'ha creat el Programa Comunitats Asiàtiques? Doncs ha estat una voluntat institucional de Casa Àsia en constatar que Àsia ja és aquí, a Barcelona, a Catalunya, a Espanya. Així mateix, els asiàtics de Barcelona són barcelonins com tots nosaltres i, com gaudim d'una bona relació i d'una comunicació privilegiada amb els seus membres —pels nostres vincles amb la seva cultura, experiència vital al seu país d'origen o el coneixement de les llengües asiàtiques—, voldríem ajudar a fer escoltar

la seva veu i fomentar la seva participació no solament en la difusió de la seva cultura però també en les diferents esferes públiques. També hem volgut que Casa Àsia sigui un lloc de trobada i de diàleg intercultural on ciutadans de diferents orígens culturals puguin coincidir per conèixer-se, enriquir-se i desenvolupar llaços de col·laboració o d'amistat.

Per il·lustrar la presència asiàtica a Espanya, vull citar unes xifres que, tot i que poden semblar fredes o poc significatives a nivell qualitatiu, també poden parlar per si mateixes i, al cap i a la fi, són les xifres que sovint desperten l'interès dels polítics i de les institucions públiques. A Espanya, estan registrats més de 167.000 ciutadans xinesos, més de 70.000 pakistanesos, dels quals uns 35.000 resideixen a Catalunya, uns 35.000 membres de la comunitat índia i gairebé 30.000 filipins. En el cas de ciutadans xinesos, gairebé la meitat d'ells resideixen a Catalunya i la resta en altres llocs d'Espanya. També cal destacar el creixement ràpid de la immigració asiàtica i la necessitat d'adaptar-se per part de la societat d'acollida. Per exemple, els ciutadans xinesos han passat de ser 11.000 el 1998 a més de 167.000 el 2011 i els estudiants xinesos de 395 el 2002 a 5.000 el 2011 mentre que els pakistanesos registrats han passat de ser 2.500 a 70.000. Les comunitats asiàtiques destaquen per la seva diversitat i la seva joventut. Es tracta, llavors, d'un col·lectiu molt dinàmic. En el cas de la població xinesa existeix gairebé un equilibri quantitatiu entre homes i dones; la comunitat filipina està més feminitzada i en la societat pakistanesa hi ha una proporció d'uns 47.000-48.000 homes i 9.000 dones. En les ponències d'aquest matí s'ha parlat dels estudiants, un col·lectiu clau per treballar el coneixement intercultural. Hi ha uns 50.000 estudiants de primària i secundària a Catalunya, dels quals entre 16.000 i 17.000 són estudiants asiàtics. Per la diversitat del col·lectiu en la cultura, organització, religió i perfils, dues persones de Casa Àsia són responsables de la relació amb col·lectius diferents segons el seu *expertise*.

Més enllà de les dades hi ha les persones amb les quals treballem dia a dia i aquesta atenció personalitzada va ser clau per progressar en els objectius establerts. Ja no volem debatre els reptes de la immigració sense una veu plural dels immigrants o dels fills d'immigrants; tampoc no podem construir una societat cohesionada sense la participació de tota la ciutadania, ni podem desmentir rumors sense l'ajuda de tots els implicats. No hi ha un discurs més eficaç que quan uns amics xinesos em diuen: «Jo no vull ser tancat, vull ser obert, volem comunicar però em resulta molt difícil amb l'idioma, etc.». No hi ha un discurs més eficaç que quan vaig escoltar unes dones marroquines i pakistaneses coincidir en una única veu: «Jo ja he canviat, estic canviant. Si vaig amb el meu marit a la reunió de l'associació de pares de l'AMPA del col·legi, altres dones també vindran»; es tracta de donar l'exemple, de donar l'oportunitat, tenir paciència i creure en el canvi.

De vegades, la solució és senzilla i potser es troba en la paraula «diàleg», i el paper de les institucions és fer que aquest diàleg es pugui produir i que s'escolti i es difongui. Són els membres de les comunitats els únics vehicles de la seva realitat.

Apropar-nos a les comunitats asiàtiques a través de diversos estudis de camp realitzats i un treball de proximitat personalitzat ens ha permès establir una relació de confiança i d'estreta col·laboració. Així no solament descobrim la diversitat de les realitats culturals i socials, sinó també

la importància i el potencial de la participació pública. Les associacions creades pels membres de les comunitats permeten treballar amb unes persones que sovint han ajudat molt les relacions entre els membres de la seva comunitat i les institucions en el seu paper cohesionador i de pont; però també cal multiplicar els interlocutors i les persones referents i ponts fora de l'àmbit associatiu. Per exemple, en el cas de la comunitat xinesa, hi ha 73.000 dones registrades a Espanya però hi ha poques associacions de dones formades per un grup de 5 a 200 membres en cada associació, fet que no ens permet arribar a la majoria de les dones. Ahir vaig participar en una taula rodona, organitzada per l'Ajuntament de Barcelona a l'Espai Avinyó, on parlaven dues dones immigrants que tenien un paper important en les seves comunitats i destacaven la complexitat i la dificultat del seu treball com a representants del col·lectiu, alhora cansades pel treball i confrontades a la necessitat de seguir perquè s'escolti la veu d'altres dones «silenciades».

Altres canals importants de comunicació entre la comunitat i les institucions són els mitjans de comunicació propis de les comunitats. Les comunitats filipines, pakistaneses i xineses, per exemple, tenen diaris o blocs informatius que poden arribar a tenir un paper clau en molts aspectes. En el cas de la comunitat xinesa, per exemple, la premsa local xinesa amb un total de quatre diaris de gran tiratge (*Ouhua Bao*, *Huaxin Bao*, *Qiaosheng Bao* i *Lianhe Shibao*) uns blocs i alguna revista recentment creada poden ser un *partner* molt valuós per a les relacions entre el col·lectiu i la societat d'acollida. En el cas de la comunitat xinesa cal utilitzar l'idioma xinès per comunicar-se amb algunes persones de referència en la comunitat com també amb els mitjans de comunicació.

Per a Casa Àsia és important aquest programa d'acostament i participació de les comunitats asiàtiques, ja que a més de reconèixer la seva importància en la difusió de la seva pròpia cultura, es destaca el seu potencial per estrènyer les relacions amb els països d'origen. L'important paper que poden exercir els membres de les comunitats com a pont és sovint desestimat en les relacions entre països. Com a exemple, durant el mes de juliol i setembre s'han realitzat dos viatges a la Xina, concretament a la província de Zhejiang d'on prové el 70% dels membres de la comunitat xinesa, impulsats per membres de la comunitat.

Malgrat els rumors i els estereotips ancorats desgraciadament en la nostra societat, hem detectat una gran voluntat, no solament entre els joves, de col·laborar amb les institucions i les diferents xarxes ciutadanes per difondre la seva cultura i promoure també una major comunicació, interacció i col·laboració i una voluntat d'obrir-se. Per això és molt important ajudar que aquestes veus se sentin i multiplicar les oportunitats de consulta ciutadana. Hem notat, per exemple, un gran canvi en la participació de les comunitats en les conferències organitzades a Casa Àsia. Al principi, hi havia poc públic de les comunitats en les conferències, no rebien la informació o no s'atrevien a entrar en una institució «oficial» i ara és habitual una gran participació de les comunitats com a públic molt actiu en els debats, la qual cosa sens dubte enriqueix i apropa el debat general a la realitat. Si hem de destacar tres problemes respecte a la participació en l'espai públic de les comunitats asiàtiques, sobretot en el cas de la comunitat xinesa, aquests serien: un gran problema idiomàtic de comunicació, un problema d'accés a la informació i un problema de temps. Aquestes dificultats haurien de disminuir quan arribi

una generació de ciutadans educats en el sistema català i espanyol que dominen ambdós idiomes. Per tal que tingui èxit l'esforç d'acostament, també cal un esforç d'ambdues bandes, una responsabilitat compartida basada en la sinceritat, la paciència i les ganes de compartir. L'equip del programa de Comunitats Asiàtiques està format per dues persones, els quals, segons el seu coneixement dels països i dels idiomes asiàtics, han pogut establir una relació de confiança amb membres de les comunitats. Treballar en xarxa també ens ha estat molt útil, amb les associacions d'immigrants asiàtics i també amb professionals com els mediadors culturals. En el cas de la comunitat xinesa, l'ús del xinès és imprescindible i em sembla inevitable haver de recomanar a totes les administracions que tenen dificultats en la seva comunicació amb la comunitat xinesa recórrer a personal de parla xinesa o a ciutadans d'origen xinès que poden dominar els dos idiomes. Si podem comunicar-nos en xinès, ja s'ha trencat una barrera, la barrera principal o gairebé l'única.

Des de Casa Àsia tenim clar el nostre paper i crec que hem de treballar en xarxa amb altres institucions per aprofitar la complementaritat.

Abans d'acabar m'agradaria esmentar i compartir amb vosaltres exemples d'activitats que hem avaluat com a reeixides. Hem creat diversos espais de trobada intercultural, entre ells una trobada de dones, on participen dones pakistaneses, bengalís, japoneses, xineses, espanyoles i d'altres països. Aquest espai està dirigit solament a les dones perquè puguin venir dones que no vindrien o no parlarien amb facilitat si participessin els homes; un espai només per a dones. Per què no? Si això permet que participin dones que no solen sortir molt de casa. En el marc d'aquesta trobada, muntem un taller de vídeo i va ser molt interessant veure com interactuaven i col·laboraven dones amb cultures tan diferents i de vegades amb problemes amb l'idioma i veure com es desenvolupa una relació d'amistat en el grup. Així es trenquen barreres i, a poc a poc, les coses canvien. També hem creat un espai per a famílies amb tallers dirigits per joves membres de les comunitats perquè participin nens catalans juntament amb els seus pares i nens asiàtics també amb les seves famílies. I finalment voldria destacar una de les iniciatives més boniques que hem dut a terme aquests últims mesos. Tots els dissabtes es tracta el tema de la interculturalitat a través del Teatre Forum amb un grup d'uns 40 joves de 13 nacionalitats diferents, la meitat dels quals són asiàtics. Després de diverses sessions estan previstes representacions-debats que es presentaran al públic a Casa Àsia i en altres espais de la ciutat. Es tracta d'una activitat organitzada per Casa Àsia amb la col·laboració de l'Ajuntament de Barcelona i dirigida per La Xixa Teatre, un exemple de col·laboració que ha tingut èxit. Es tracta d'una de les maneres més eficaces de trencar estereotips, tenir una experiència de vida comuna, crear junts, aprendre junts. El primer dia de trobada, com no havien fet teatre abans, molts estaven impressionats, però al final gairebé no es notava la diferència entre cultures, tots actuaven amb el mateix entusiasme, participaven i gaudien de la mateixa manera. A més crec que és una experiència inoblidable, i tant els catalans com els altres europeus i els asiàtics i joves d'altres continents diuen que els encanta fer teatre amb altres joves que provenen de tants països diferents.

També vull esmentar el Festival Àsia que organitzem cada mes de setembre. Fa dos anys vam convidar una estrella del pop pakistanès i la plaça del MACBA estava plena de ciutadans pakistanesos, dones i homes.

L'activitat interessava a la comunitat i havia arribat la informació, difosa en urdú a través de canals de la comunitat. El mateix va ocórrer amb un concert de rock xinès amb l'estel Cui Jian l'any anterior a la plaça de la Catedral.

Per acabar i per transmetre la veu de persones de les comunitats, de cara a aquest seminari, i de manera molt pràctica, vaig parlar ahir amb persones de les comunitats asiàtiques i els vaig preguntar: «per què els membres de la teva comunitat gairebé no participen en l'espai públic?». I em van contestar que les tres raons eren les següents: primer, l'idioma, «l'idioma és molt difícil i de vegades els que ho entenen tenen por a parlar-lo». La segona raó és la falta de temps, tenen molt poc temps per a l'oci, són comunitats que treballen molt i no tenen temps per sortir, per participar en conferències o en activitats. La tercera raó és la diferència en els costums: per exemple en el cas d'algunes dones musulmanes, «baixar al carrer des de la seva quarta planta els suposa un gran esforç perquè potser creuen que no ho necessiten o tenen por de sortir». Donar la mà seria la manera de solucionar-ho.

CIUTADANIA I EMPRESARIAT LOCAL

- CIUTADANIA INCLUSIVA DINS L'ÀMBIT LOCAL

Carlota Solé Puig

Carlota Solé Puig

*Catedràtica del Departament de Sociologia de la UAB
Directora del Grup d'Estudis sobre Immigració i Minories Ètniques (GEDIME)*

La perspectiva transnacional

Fins a la dècada dels noranta aproximadament, els moviments migratoris es concebien principalment com a uni o bidireccionals, encara que es produïssin en diverses direccions (Glick Schiller, 2008) des de l'inici de la seva existència. Les noves tecnologies de la comunicació i el transport faciliten en les últimes dues dècades els moviments migratoris en totes les direccions, en sentit polièdric, que a partir dels anys noranta es denominen transnacionals. Indubtablement, com assenyala Glick Schiller (2008) en una interpretació històrica, els migrants de diversos llocs (localitats) al voltant del món construeixen les economies de les Amèriques, establint xarxes transnacionals entorn dels vincles derivats d'activitats familiars, socials, culturals, econòmiques, religioses. La Depressió del primer terç del segle xx redueix els fluxos globals de capital i treball, de manera que en aquesta conjuntura històrica els immigrants es conceben com a persones desarrelades dels seus vincles amb el lloc d'origen (Glick Schiller, 2008: 10-11).

Des dels anys noranta s'esvaeix la idea de poblacions nacionals ètnicament homogènies i d'identitats monoculturals. Aquest canvi d'orientació ideològica coincideix i es troba íntimament vinculat a la transformació fonamental de la naturalesa dels estats del benestar i de les relacions de classe a Europa. Té lloc en l'era del procés de globalització¹, simultàniament al d'integració regional, que posa en qüestió la sobirania i l'autonomia de l'Estat-nació. En aquest temps i espai, els fluxos migratoris i el seu assentament es caracteritzen, especialment des de l'any d'inflexió 2000, per admetre (encara amb recels) que Europa necessita immigrants per raons demogràfiques i econòmiques; alhora que es percep que solament el control de fronteres com a política migratòria comuna no condueix a l'efectiva percepció, acceptació i integració de la presència de la migració, que s'instal·la en la societat receptora. Aquesta època es caracteritza també per l'èmfasi en els discursos (polítics) sobre preservar la identitat i mantenir la seguretat de les poblacions.

Els punts d'inflexió anteriors es van produir al començament de l'època després de la Segona Guerra Mundial (1945-1959) en molts països

1. Definim «globalització» com el procés de producció i distribució de béns i serveis a temps real i a escala planetària.

europèus occidentals (una mica més tard a Alemanya Occidental) quan la immigració cap al nord d'Europa prové dels països del sud d'Europa, i en els anys posteriors a la crisi del petroli, de 1973-74. Aquesta crisi deriva en una disminució en el reclutament de mà d'obra i la inesperada reagrupació familiar i assentament d'immigrants de països europeus i no europeus als països receptors (Schierup; Hansen; Castles, 2006: 23-24). La presència d'immigració extra o no-comunitària es fa realitat a partir dels anys vuitanta. No serà fins a dues dècades més tard quan el fenomen deixa de veure's com a transitori i es considera permanent.

En aquest context europeu, l'estudi de les migracions des d'una perspectiva transnacional proporciona un nou marc analític que fa visible la creixent intensitat dels fluxos en totes direccions, fluxos polièdrics, de persones, objectes, informació i símbols. S'entén per transnacionalisme els moviments migratoris, no solament uni o bidireccionals, sinó també circulars o polièdrics, en diverses o totes les direccions, en l'espai. Es materialitzen en formes de contacte i interconnexions entre els immigrants i les institucions en el lloc d'origen i en el de destí, i tenen conseqüències econòmiques (remeses, negocis ètnics) i socioculturals (xarxes afectives, vincles culturals) (Pries, 1999; Vertovec, 2001; Faist, 2001). Aquestes connexions permanents en el temps i en l'espai s'agiliten des dels anys noranta aproximadament pel desenvolupament de les noves tecnologies del transport i la comunicació. Aquesta perspectiva permet analitzar com els migrants construeixen i reconstrueixen les seves vides, simultàniament imbricades en més d'una societat (Caglar, 2001). Abordar les migracions internacionals des de la perspectiva transnacional requereix superar el «nacionalisme metodològic», és a dir, l'assumpció que l'Estat-nació és el contenidor natural i lògic en el qual transcorre la vida social. El fet que els «espais socials transnacionals» no s'hagin incorporat fins ara en la teoria política és justament pel fet que qüestionen la suposada homogeneïtat interna de les comunitats polítiques (Bauböck, 2004: 183).

En el context de la Unió Europea, els moviments migratoris sud-nord es complementen en les dues últimes dècades amb els de direcció est-oest. Aquests moviments migratoris est-oest constitueixen un context fructífer per a l'elaboració i modificació de les teories de les migracions (Favell, 2008), tant les microeconòmiques (*push-pull*) (Stark, 2004), les de mercat de treball dual (Piore, 1979), les de xarxes (Ports, 1995; Massey, *et al.*, 1993, 1998), com del transnacionalisme (Glick-Schiller, *et al.*, 1995; Levitt, 2001; Smith i Guarnizo, 1998). Han de replantejar-se els debats sobre immigració, integració i ciutadania basats en marcs conceptuals-teòrics i constatacions empíriques sobre els models del postcolonialisme, treballadors convidats o *Gestarbeitern*, els asilats i les distincions històriques pre i post 1973, i les crisis provocades per l'augment del preu del petroli. La nova tessitura de la migració est-oest, tot i que per raons demogràfiques (la taxa de natalitat és semblant a Europa de l'Est i Oest) no sigui tan nombrosa com l'africana, pot interpretar-se a través d'aquestes teories, procurant una perspectiva comparativa global sobre les forces rectores de les migracions actuals, més enllà de l'aplicació de teories extremes del context fronterer entre els Estats Units i Mèxic (Favell, 2008: 702-708).

En aquest sentit, la incorporació dels migrants en estats-nació, d'una banda, i les connexions transnacionals, de l'altra, no constitueixen pro-

cessos socials contradictoris (Levitt i Glick Schiller, 2004). Lluny de ser així, la presència dels immigrants en una nova societat i les connexions transnacionals de caràcter econòmic, afectiu o polític amb la terra d'origen —o bé amb xarxes disperses en relació amb la família, els connacionals o amb persones amb les quals es comparteix una religió o una identitat ètnica— poden donar-se al mateix temps i són processos que es reforcen mútuament. La simultaneïtat del fet d'incorporar-se a activitats, rutines i institucions localitzades tant al país de destinació com en el d'origen és una realitat (Solé i Parella, 2006).

Multiculturalisme

La realitat de l'assentament permanent dels immigrants indueix molts acadèmics liberals a contemplar drets de ciutadania inclusiva, basats en els principis de la democràcia liberal, incloent el reconeixement de la diferència cultural, és a dir, un multiculturalisme² liberal moderat que suplanta els falsos o degradats models d'incorporació. El multiculturalisme no solament és un marc de drets i pràctiques de participació, d'institucions i polítiques, sinó també de discursos i símbols de pertinença, formes d'imaginar-nos i reconstruir-nos a nosaltres mateixos com a unitat geopolítica (com a país, assentament territorial, etc.) per expressar el nostre sentit de comunitat (comunitat) i de diferències culturals en l'esfera pública (incloent-hi la religió) (Moodod, 2007). Així s'acomoda i controla la diversitat ètnica en un marc nacional (estatal) o supranacional (Unió Europea) de ciutadania. Tant les polítiques d'exclusió diferencial com les d'assimilacionisme compromès demostren ser ineficients en abordar els processos dinàmics de migracions internacionals, i estan atrapats en l'associació entre nacionalitat i ciutadania. L'estigmatització d'aquells que són vistos com a diferents, estranys o diferents culturalment o racialment d'una imaginària comunitat nacional homogènia (culturalment, racialment i políticament) exacerba l'exclusió dels drets socials (i polítics) i l'acció cívica. Això condueix, d'una banda, a continuar alienant més categories d'immigrants en termes de cultura i identitat; i, de l'altra, a donar arguments als moviments populistes. La tendència cap a polítiques de reconeixement de la pluralitat ètnica en alguns països europeus en els anys setanta no significa necessàriament més flexibilitat o més amplitud de mires per part dels polítics. De vegades s'adopta perquè el multiculturalisme existent és suficientment compatible amb models tradicionals d'administració colonial per tractar la pluralitat ètnica, o pot convenientment extrapolar-se d'algunes pràctiques institucionals habitualment emprades per abordar conflictes religiosos o de classe.

A més, el pas cap a un multiculturalisme cívic liberal no és unidireccional. La visió optimista de les possibilitats del multiculturalisme en els anys vuitanta i primer quinquenni dels noranta, tant se val la seva etiqueta o expressió nacional, és posada en dubte per diverses visions neocorservadores sobre la incorporació dels immigrants des de mitjan anys noranta. A Suècia, es manifesta aquesta tendència a mitjan anys vuitanta, encara que no en la mateixa mesura que a Holanda una dècada més tard. A Holanda hi ha una reacció neoassimilacionista: un fort moviment de distanciament de la tolerància liberal i del relativisme cultural cap al conservadorisme i alguns trets ultranacionalistes. El 2003, el Govern holandès declara que planeja forçar els immigrants a jurar lleialtat a la bandera holandesa i a aprendre l'himne nacional de memòria. El 2003,

2. El concepte de multiculturalisme es defineix difusament al Canadà i els Estats Units a principis dels anys setanta i que, en les dues dècades següents, s'estendrà a Europa, Austràlia i l'Índia. Es pot definir com una forma de nacionalisme cultural, una política estatal, una filosofia social (Tiryakian, 2004; Rex, 1998). El multiculturalisme liberal neix arran de les crítiques de Joseph Raz (1986) i de William Kymlicka (1991) a l'obra de John Rawls (1972). Tariq Moodod (2007) proporciona una aportació crítica a aquesta visió.

3. Els conservadors van decidir jugar la carta de la raça en les eleccions generals de 2005, presentant propostes sobre immigració i asil com a temes més importants de la campanya. Fins i tot un líder conservador, Michael Howard, va proposar la retirada del Regne Unit de la Convenció de Ginebra sobre Refugiats i d'algunes parts de la Convenció Europea de Drets Humans (Tempest, 2005, citat a Schierup, Hansen, Castles, 2006: 47).
4. A Alemanya es demana conèixer la història i la llengua per a la integració dels immigrants (*El País*, 4 de desembre de 2007).
5. Es preveu que la UE tingui una política comunitària comuna en matèria d'integració de la immigració per al 2004. El 2006-2007, encara no hi ha una política comunitària comuna d'immigració. A l'abril del 2008, es defineix una política restrictiva d'immigració. Al juny del 2008, el Parlament Europeu emet una proposta d'una nova directiva de retorn dels immigrants sense papers, aprovada pels ministres de l'Interior dels 27 Estats Membres. S'inclou en el text el dret a l'assistència legal necessària o representació legal gratuïta dels detinguts en determinades condicions i límits establerts en la directiva d'asil de 2005, d'acord amb les normes de la respectiva legislació nacional. La nova directiva de 2008 entrarà en vigor als dos anys de la seva aprovació, però el dret a la defensa jurídica gratuïta no serà vigent fins a tres anys després. La comissió valorarà l'impacte d'aquests costos addicionals que podran ser cofinançats amb recursos del Fons Europeu de retorn. S'endureixen les condicions respecte a la directiva de 2005: del límit màxim de sis mesos de detenció es passa als 18 mesos, s'autoritza també la detenció de menors, contràriament a la directiva de 2005. No obstant això, millora les condicions existents en alguns estats de la UE. A Espanya no les millora, tal vegada per la permissivitat existent fins a l'actualitat (*El País*, 6 de juny de 2008). A finals d'octubre de 2006 (25-26 d'octubre), els ministres d'Interior dels sis grans països de la Unió Europea es reuneixen a Stratford-upon-Avon (Regne Unit) per acordar la promoció d'una política conjunta d'immigració, superant les diferències que havien paralitzat iniciatives anteriors. Aquestes diferències es produeixen per les crítiques de França al procés

es presenta una proposta al Parlament holandès sobre la «Integració dels nous nadius», que posa l'accent en l'aprenentatge obligatori i disciplinari de la llengua i costums cívics a fi de promoure l'assimilació i lleialtat a la nació. Una tendència similar es pot entreveure al Regne Unit (malgrat la defensa d'un futur multicultural liberal³), Dinamarca, França i Alemanya⁴. Les polítiques comunitàries supranacionals, després del Tractat d'Amsterdam (del 1997, en vigor des del 1999) s'orienten a combatre el racisme i la discriminació i a promoure la inclusió social. Però és difícil aventurar el seu èxit en un context d'esvaïment de l'Estat del benestar, de desigualtat social persistent i de polítiques més proclius al control de la immigració que a la seva integració en la societat receptora (Schierup; Hansen; Castles, 2006: 46-47).

Des dels anys setanta, en aquestes societats econòmicament avançades amb un Estat del benestar potent, existeixen noves formes d'exclusió, de marginalització i de pobresa. Paral·lelament, per la creixent taxa d'escolarització i d'adquisició d'estudis superiors en països en vies de desenvolupament (futures grans potències econòmiques mundials, com la Xina o l'Índia) la demanda d'immigrants no qualificats en les societats occidentals s'ha inclinat cap a la d'immigrants qualificats requerits pel mercat de treball. En els anys vuitanta i noranta la Comissió Europea declara que les polítiques restrictives d'immigració zero són les més realistes per tractar el fenomen de la integració dels immigrants ja assentats en les societats receptores. La il·lusió de la immigració zero s'esvaeix aviat, davant l'evidència de l'entrada recurrent d'immigrants. En els anys noranta es comença a posar l'accent en la qüestió de la ciutadania per als immigrants que romanen en el lloc en què s'assenten (Schierup, Hansen, Castles, 2006: 71-72). El Tractat de Maastricht del 1992 va centrar les línies bàsiques en aquests punts⁵.

Les afiliacions polítiques a estats independents no són mútuament incompatibles. D'acord amb Bauböck (2004: 195), «des d'una perspectiva transnacional, la immigració connecta a les societats d'origen i receptores, no solament a través dels fluxos econòmics i l'intercanvi cultural, sinó generant àmbits superposats de pertinença. Aquesta condició de pertànyer simultàniament a dues societats organitzades com a estats independents es reflecteix en les experiències subjectives d'immigrants i crea oportunitats, encara que també càrregues». En aquest sentit, d'acord amb els pronòstics de Castles (2004: 48), les afiliacions transnacionals seran la forma predominant de pertinença immigrant en el futur. Allò que queda pendent és establir sota quins criteris jurídics i polítics podran regular i canalitzar aquests tipus de pertinença.

Espais transnacionals

En els espais socials transnacionals, els interessos dels migrants com a ciutadans es vinculen amb altres persones i col·lectius no necessàriament segons la seva pertinença a un grup nacional, sinó per la seva identificació amb un grup religiós, un determinat grup ètnic, un grup d'interès econòmic o bé un grup veïnal (Suárez, 2005). Es tracta d'afiliacions compatibles que, en la majoria de les ocasions, d'acord amb Suárez (2005), coexisteixen amb un sistema d'identitats múltiples que se superposen i sovint es contradiuen. Beck (2005) desenvolupa les lògiques de la identitat a partir de la contraposició entre la identitat tradicional, basada en

una dinàmica excloent («sóc això, aleshores no sóc un altre»), i la cosmopolita, construïda sobre una lògica incloent («sóc no solament això, sinó també això altre»).

Els vincles socials i simbòlics que teixeixen els espais socials transnacionals poden assumir una forma més institucional a través de la ciutadania, ja que aquesta regula els vincles entre ciutadans i estats mitjançant la llei. En el context de l'era de la globalització, d'acord amb Faist (2004: 4), assistim a un canvi d'orientació que suposa abandonar les polítiques orientades cap a l'Estat i donar pas a un tipus de governança (*governance*) més complexa, global i multinivell. La UE constitueix un clar exemple d'aquest fenomen. No obstant això, el projecte de construcció de la UE no ha tingut suficientment en compte una altra de les cares dels espais socials transnacionals: les migracions internacionals, les seves dinàmiques i el consegüent assentament de minories ètniques als països europeus. La qüestió dels «drets de ciutadania» i la seva reconceptualització en el context de la Nova Europa està generant importants elements de reflexió que, segons Solomos (1994: 45), se centren principalment en, d'una banda, els drets culturals i religiosos de les minories en societats cada vegada més diverses, i, de l'altra, la qüestió dels drets polítics dels migrants i l'extensió de les nocions de ciutadania i de democràcia liberal.

Pel que fa als drets polítics, els transmigrants desperten reticències a l'hora de concedir-los drets polítics. D'acord amb Castles (2004), si bé la figura del transmigrant s'associa al cosmopolitisme⁶, com també a la capacitat de transcendir les fronteres culturals i de construir identitats múltiples o híbrides, moltes vegades la consciència transnacional es basa en l'ètnicitat comuna, en la solidaritat cap als coètnics e la terra natal o en qualsevol altre lloc del món. El cas de la comunitat cubano-americana al sud de Florida, per exemple, mostra com una comunitat pot tenir capacitat econòmica i política per mobilitzar el seu potencial de votants cubano-americans i influir en la política del país receptor cap al seu país d'origen —el règim castrista—. És el que es coneix com a «nacionalisme de diàspora» (Bauböck, 2004). Aquesta visió contribueix a percebre moltes vegades les comunitats transnacionals com a amenaça, ja que poden ser considerades la base del fonamentalisme i la subversió. No obstant això, en la pràctica, la major part dels membres se situen entre aquests extrems, amb identitats alhora contradictòries i fluctuants, amb consciència tant transnacional com ètnica, a les quals autors com Kastoryano (1998) denominen «identitat negociada» (Solé i Parella, 2006).

Transnacionalisme i ciutadania

En l'era de la globalització, allò local esdevé significatiu per als individus, organitzacions i institucions. Necessàriament, per la dimensió de la nova unitat geopolítica (Unió Europea) resulta més operatiu actuar a escala local que global. La ciutat es converteix en centre de presa de decisions polítiques i de l'acció política, del *policymaking*. Així, els immigrants poden sentir-se més atrets per participar políticament en la vida de la ciutat (eleccions municipals, per exemple) que a escala nacional o europea, perquè poden comprovar la materialització parcial (o total) de les seves aspiracions (habitatge, sanitat, educació per als seus fills, oportunitats de mobilitat ocupacional), encara que aquestes aspiracions estiguin condicionades per mesures polítiques a escala nacional-estatal (permisos de

de normalització (regularització) d'Espanya de 2005 i el seu efecte pervers en l'entrada d'immigració il·legal; i l'oposició de països com Alemanya, Holanda i Dinamarca a finançar amb fons europeus els problemes fronterers de països com Espanya (com es va posar de manifest en la Cimera de Tampere de setembre de 2005). Espanya es manifesta a favor d'una política d'asil comú i de repatriació, de regles i accions comunes per combatre la immigració il·legal, més activitat de l'Agència Europea per a la Gestió Operativa a les Fronteres (*El País*, 27 d'octubre de 2006). És significatiu que siguin els ministres d'Interior els que es reuneixin. Demostra que el problema que continua ocupant a la Unió Europea és el control de la immigració, encara que també preocupi la seva integració. El 14 de desembre 2006, en la Cimera de Caps d'Estat i de Govern, celebrada a Brussel·les, els vint-i-cinc membres de la UE, a instàncies de J. L. Rodríguez Zapatero, president del Govern espanyol, estableixen en un document els aspectes legals d'aquest fenomen. Es planteja ajudar els Estats Membres a cobrir les necessitats futures de mà d'obra, afrontar el progressiu envelliment de la població europea, gestionar la recentment creada Agència Europea de Fronteres amb més mitjans materials per vigilar la frontera marítima sud i una xarxa de patrullatge que intenti interceptar les embarcacions de *sense papers* que tracten d'arribar a les costes europees, promoure l'ajuda al desenvolupament als països d'origen dels immigrants. No obstant això, els vint-i-cinc països no aconsegueixen abolir el dret a vet dels Estats Membres en matèria de Ministeri d'Interior, a fi de superar l'àmbit nacional en matèria d'immigració i afrontar el bloqueig que suposa l'exigència d'unanimitat en la presa de decisions (*El País*, 15 de desembre de 2006). La immigració continua sent un assumpte de competència exclusiva dels ministres d'Interior, malgrat les bones intencions per adoptar un enfocament global sobre el fenomen.

6. Moltes vegades associat al multiculturalisme.

residència i de treball, naturalització) o de la Unió Europea. Les ciutats poden desenvolupar canals alternatius eficaços per a la participació política dels immigrants i així desenvolupar formes municipals d'inclusió i ciutadania. Aquest procés ha de combinar mobilització i accions des de la cúpula cap a la base i des de la base cap a la cúpula, de manera que sorgeixi la integració oberta a nous elements (poblacionals, culturals) (Penninx; Kraal; Martiniello, 2004: 147-148) per contrarestar les relacions majories-minories i el conflicte d'interessos que impregnen la presa de decisions i mesures polítiques, a escala nacional i local (Mahning, 2004: 32-33). El criteri de residència permanent (Hammar, 1990) es concreta en un municipi on viuen i treballen els immigrants. En aquest context, autòctons i immigrants perceben quotidianament les conseqüències de les polítiques d'integració de la immigració. La interrelació entre les polítiques d'integració⁷ a escala local, regional, nacional i supranacional, és evident empíricament. Les polítiques nacionals i supranacionals (de la Unió Europea) són el marc en el qual s'actua fàcticament i realment. El «treball real ha de fer-se localment», ha de dur-se a terme creativament per coalicions d'actors en l'escenari local (barris, districtes municipals, municipis, on es forja aquesta cooperació) (Mahning, 2004: 160).

L'espai on es desenvolupa la condició de ciutadà és la ciutat. El desenvolupament industrial va acompanyat de la construcció de l'entorn urbà contemporani, el procés de civilització i el desenvolupament de la ciutadania. Max Weber (1958) estableix com a condició l'aparició de les ciutats per al desenvolupament dels fonaments de la ciutadania. María Luz Morán (2007) parla de la ciutat com un dels espais privilegiats (a més de l'escola i la família) dins del qual s'aprèn i practica la ciutadania: «La ciutat és el contenidor ideal de les pràctiques de ciutadania: aquell lloc per habitar que fa possible el ple desenvolupament de les capacitats humanes i, per tant, de les virtuts cíviques» (Morán, 2007: 14). Glick Schiller (2008) prefereix usar la categoria de «localitat», posicionant-la dins de les dimensions de poder urbà, regional i global. Cada localitat (i les persones que hi viuen, migrants i no migrants) es conformen i formen l'entorn i les alteracions pròpies de l'economia mundial capitalista. Així es conceptualitza la complexitat de les interconnexions directes, encara que parcials entre localitats, que mantenen contacte a través de les fronteres per mitjà de xarxes expansives i institucions globals. Proposa una «teoria reflexiva de la localitat» com a alternativa al nacionalisme metodològic, encara que sosté que alguns aspectes d'aquest últim perduren en l'aproximació als moviments migratoris transnacionals. Considera que les localitats específiques i concretes necessiten negociar de forma competitiva les seves relacions com a unitats a diverses escales i amb diversos graus de capital i poder. Les localitats (ciutats) entren en la competència global pel capital. L'escala com a posició dinàmica i relacional d'actors socials incloent les que representen localitats en l'àmbit del poder desigual en termes econòmics, culturals i polítics, permet comparar les ciutats en termes del seu relatiu grau de control i domini sobre l'accés a la inversió de capital, impostos, xarxes regionals, nacionals i globals, etc. L'espai, el lloc i el poder polític territorialitzat prenen centralitat, juntament amb les institucions estatals, en els processos de governança (Glick Schiller, 2008: 6-23).

7. Integració es defineix en termes d'interpenetració d'elements poblacionals, culturals, etc. (Solé, C. *et al.*, 2002).

La ciutat no és solament espai físic sinó relacional, en el qual es produeix una manera de vida que garanteix la llibertat individual, alhora que es desenvolupen algunes pràctiques centrals per a la ciutadania (Walzer,

1998). Tot i que en l'urbs industrial existeix marginació, pobresa i degradació moral, la vida urbana, la ciutadania ideal, discorre en una «ciutat integrada», malgrat les desigualtats socials, el desordre i misèria fruit de la industrialització (Morán, 2007: 16). En els espais d'oci, com en els de treball, la gent es qüestiona, comenta, debat i delibera. Es conforma l'opinió pública en un espai de tots, l'esfera pública (Habermas, 1992). No es fa referència a la multiplicitat de subjectes que practiquen de forma diferent la ciutadania. Això és resultat, d'acord amb Morán (2007), d'aplicar universalment la definició de ciutadania d'Alfred Marshall (1988) i tenir en compte únicament les desigualtats socioeconòmiques admissibles en un Estat del benestar. En la ciutat integrada qualla l'ideal de ciutadà universal que, al mateix temps, pot desenvolupar vincles afectius amb la seva comunitat de pertinença (Morán, 2007: 19).

En la ciutat integrada existeix més facilitat per tal que disminueixin les actituds de resistència a la integració social dels immigrants (o dels estrangers, en general), pel major contacte directe i personal entre la població autòctona i immigrant. Coenders i Scheepers (2008) estableixen correlacions entre baix nivell d'educació, treball manual, atur (especialment en l'edat de buscar treball o adolescència) entre la població autòctona i més resistència a la integració social dels immigrants. Conclouen que no és tant l'increment de desocupació i el nivell present de competència sinó el nivell creixent de competència que dona lloc a actituds negatives cap als immigrants. La resistència a la integració social dels immigrants s'expressa retornant els estrangers si estan a l'atur, prohibint-los la seva participació política en la societat receptora i tractar d'evitar matrimonis intraètnics (Coenders i Scheepers, 2008: 2-22).

Conclusions

Ara bé, sembla contradictori prendre com a criteri el de la residència permanent en el context del transnacionalisme. Com s'ha indicat, els moviments migratoris no són ja uni o bidireccionals, es produeixen en totes les direccions. Per als immigrants econòmics, el temps de permanència en un determinat país, ciutat o lloc depèn de les possibilitats d'accedir al mercat de treball i d'experimentar mobilitat social. Empíricament no es produeixen, ara com ara, continus moviments de persones en el si de la Unió Europea. Preval l'assentament perllongat en un lloc per raons familiars i culturals. D'altra banda, caldria establir límits temporals (de cinc a deu anys, segons els països) per determinar la residència permanent d'un migrant en un Estat-nació. En alguns països europeus s'opta per exigir o recomanar una prova de coneixement de la llengua (i elements de la cultura) de la societat de destinació. L'avaluació d'aquestes proves és força difícil (Penninx; Kraal; Martiniello; Vertovec, 2004). No es posa en qüestió, ni se supera el marc de l'Estat-nació.

A la ciutat o municipi on s'instal·len, es concreta la seva inserció laboral i els interessos bàsics que se'n desprenen. Es desenvolupen les experiències quotidianes dels immigrants en interacció i convivència amb els autòctons⁸. En el lloc de residència, els immigrants busquen l'objectiu comú de millorar les seves condicions de vida. Els individus tenen sobretot interessos que deriven de la seva situació en el procés i estructura productius i, en conseqüència, de la seva posició social (Dahrendorf, 1959). Desenvolupen també interessos polítics locals a nivell de districte,

8. Segons Solé i Parella (2005), la integració dels immigrants en societats capitalistes i democràtiques permetrà realçar el paper dels interessos sobre els valors a l'hora de definir la nova identitat europea, perquè al relativisme dels valors s'imposa l'universalisme dels interessos.

regió o municipi, després de familiaritzar-se amb el domini dels fils i connexions del sistema, i que permeten als seus descendents aconseguir fets més amplis i ambiciosos (Ports i Rumbaut, 1996: 138-139). En aquest sentit, els immigrants desenvolupen interessos comuns pel fet de compartir circumstàncies i situacions, com la seva situació de precarietat i discriminació en el mercat de treball, la marginació social o la no participació política. Aquestes situacions i circumstàncies marquen la interacció (relació) entre ells i els autòctons.

La construcció d'una ciutadania supranacional en la Unió Europea, amb la presència creixent d'immigració amb diferents cultures, religions i tradicions convivencials i de gestió de la vida pública, planteja quins són els interessos que poden ser comuns als autòctons europeus i als immigrants. Els interessos comuns poden convertir-se en interessos col·lectius en la mesura que no solament convergeixen els actors socials en el propòsit d'aconseguir el mateix objectiu, sinó que actuen cooperant en pro del «bé social» no material, intangible i simbòlic que representa la ciutadania. La producció d'aquest bé social requereix l'acció conjunta dels individus que no tenen una altra opció que cooperar per aconseguir-ho. L'acció col·lectiva que s'emprèn derivarà en la producció de solidaritat de grup, la qual cosa al seu torn reforça el desenvolupament d'una identitat col·lectiva (Hechter, 1987).

Perseguir i optar per uns beneficis materials i simbòlics, intentar superar la situació objectiva de desavantatge respecte als autòctons indueix els immigrants a desitjar assolir la condició de ciutadans. Els autòctons, per la seva banda, admetran aquesta possibilitat en la mesura que es cobreixin els seus interessos econòmics (accés al mercat de treball i a les prestacions socials de l'Estat del benestar), polítics i culturals.

En definitiva, els immigrants tindran incentius per materialitzar el seu vincle amb les societats europees a mesura que s'adonin que existeixen possibilitats de mobilitat ocupacional i social, i que són partícips del creixement econòmic i social que ells contribueixen directament a generar, a través dels canals de participació política. Tot això, sense que aquesta concepció de ciutadania suposi haver d'assimilar-se o renunciar a les seves identitats d'origen, sinó integrar-se en termes d'igualtat, en qualitat de ciutadans plens, amb la resta de la població. Des de la perspectiva transnacional, entesa com a resposta al sistema global creixentment integrat i compatible amb la participació política i la corresponent integració dels immigrants en la societat receptora, permet plantejar-se la doble ciutadania com a expressió de no renúncia a les antigues lleialtats i obertura cap a la participació en organitzacions transnacionals (Vertovec, 2004). Això permet als immigrants ser més actius políticament en la societat receptora. Així, les polítiques transnacionals i ètniques no són incompatibles sinó que es reforcen mútuament, generant sinergies que tendeixen a la integració o la incorporació a la societat receptora (Portes, 2008: 6). En definitiva, es tracta de compartir una cultura política de domini públic (basada en la igualtat d'oportunitats, en els valors democràtics i en l'absència de discriminació racial i ètnica), que permeti a les persones d'origen immigrant actuar com a subjectes actius que participen conflictualment i estratègicament en la construcció de la societat en la qual resideixen. Tot això en el context de transnacionalisme en el qual operen els immigrants —tant respecte a interessos, pràctiques, identitats com a afiliacions polítiques—.

Un breu apunt respecte a l'empresariat ètnic. Els empresaris ètnics locals experimenten mobilitat ocupacional i social ja que decideixen esquivar les dificultats de trobar feina al mercat laboral formal d'ocupació assalariada, decideixen aprofitar les oportunitats que els ofereix l'entorn legal, econòmic i social; o bé, en tercer lloc, segueixen la tradició emprenedora i empresarial de la comunitat cultural a la qual pertanyen (per exemple, els xinesos, els pakistanesos, els senegalesos).

Aquestes motivacions els duen a crear empreses, que hem tipologitzat en les nostres investigacions sobre els negocis ètnics (Solé i Parella, 2005; Solé; Parella i Cavalcanti, 2007) en quatre grups (circuit, especialitzades, empreses que exploten l'exòtic i generalistes). En general, en el transcurs de la seva trajectòria empresarial, els immigrants intenten desmarcar-se del model ètnic, progressivament més saturat, i accedir a una parcel·la més àmplia del mercat, que inclogui a la població autòctona, la immigrant i l'estrangera, en el seu conjunt. La diversificació de la clientela i l'horitzó comercial més ampli és comú a tot tipus d'empresariat. Això no impedeix que sorgeixin els prejudicis ètnics i racistes contra l'empresariat immigrant, quan es percep l'augment de competència per part del conjunt de la població. Deixant de banda la conseqüent innovació al fet que pot donar lloc la competència, l'activitat emprenedora dels immigrants trenca amb el lloc comú o tòpic que solament emigren per servir com a mà d'obra barata o com *Gastarbeitern* en la societat de destí. De fet, els empresaris immigrants són un motor emprenedor en la societat receptora i contribueixen al creixement econòmic, a generar riquesa i a crear llocs de treball. Contribueixen col·lectivament al dinamisme econòmic i individualment promouen la mobilitat social ascendent.

Referències bibliogràfiques

Bauböck, Rainer. «Cómo transformar la inmigración a la ciudadanía: perspectivas internacionales, multinacionales y transnacionales». A: Aubarell, G. i Zapata, R. (eds.). *Inmigración y procesos de cambio*. Barcelona: Icaria, 2004, p. 177-214.

Beck, Ulrich. *La mirada cosmopolita o la guerra es paz*. Barcelona: Paidós, 2005.

Blanco, Cristina. *Modelo para el análisis de los procesos de incorporación inmigrante. La integración de los inmigrantes en las sociedades receptoras*. Bilbao: Universidad de Deusto, 1993.

Blanco, Cristina. «Transnacionalismo. Emergencia y fundamentos de una perspectiva migratoria». *Papers. Revista de Sociologia*, núm. 85 (2007).

Castells, Manuel. *La era de la información*, vol. I. Madrid: Alianza Editorial, 1997.

Caglar, A. «Constraining metaphors and the transnationalisation of spaces in Berlin». *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol 4, núm. 27 (2001), p. 601-13.

Castells, Manuel. «Unión Europea sin identidad europea: problemas y perspectivas». A: Castells, M. i Serra, M. (eds.). *Europa en construcción. Integración, identidades, seguridad*. Barcelona: Fundació CIDOB, 2004.

Coenders, Marcel i Scheepers,Peer. «Changes in Resistance to the Social Integration of Foreigners in Germany 1980-2000: Individual and Contextual Determinants». *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 34, núm. 1 (2008), p.1-26.

Dahrendorf, Ralf. *Class and Class Conflict in Industrial Society*, Stanford (CA): Stanford University Press, 1959.

Faist, Theodor. *Transnationalization in international migration: Implications for the study of citizenship and culture*. Routledge, 1999.

Faist, Theodor. «The Border-Crossing Expansion of Social Space: Concepts, Questions and Topics». A: Faist, Th. i Özveren, E. (eds.). *Transnational Social Spaces*. Aldershot: Ashgate, 2004, p. 1-34.

Favell, Adrian. (2008): «The New Face of East-West Migration in Europe». *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol.34, núm. 8 (July 2008), p. 701-716.

Glick-Schiller, Nina; Basch, L.; Szanton-Blanc, C. «From immigrant to transmigrant: theorizing transnational migration». *Anthropological Quarterly*, vol. 68, núm. 1 (1995), p. 48-63.

Glick Schiller, Nina. «The Old and New Question of Locality: Theorizing Migration in a Neoliberalizing World». A: Solé, Carlota; Parella, Sonia; Cavalcanti, Leonardo (eds.). *Los retos del transnacionalismo*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Observatorio para la Inmigración, 2008.

Hechter, Michael. *Principles of Group Solidarity*. Berkeley (CA): University of California Press, 1987.

Hammar, Thomas. *Democracy and the nation-states: aliens, denizens and citizens in a world of international migration*. Aldershot: Avebury, 1990.

Kastoryano, R. «Transnational Participation and Citizenship. Immigrants in the European Union». *Working Paper Transnational Communities* (1998) <http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/riva.pdf>

Kymlicka, William. *Multicultural Citizenship: A Theory of Liberal Rights*. Oxford: Clarendon, 1995.

– *Liberalism, Community and Culture*. Oxford: Clarendon Press, 1991.

Levitt, Peggy. *The Transnational Villagers*. Berkeley,CA: University of California Press, 2001.

Levit, Peggy; Glick Schiller, Nina. «Transnational perspectives on migration: conceptualizing simultaneity». *International Migration Review*, núm. 38 (2004), p. 1.002-40.

Mahning, Hans. «The Politics of Minority-Majority Relations: How Immigrant Policies Developed in Paris, Berlin and Zurich». A: Penninx, Rinus *et al.* (eds.) (2004)

- Marshall, Alfred. *Ciudadanía y clase social*. Madrid: Alianza Editorial, 1998.
- Massey, D.; Arango, Joaquín; Hugo, G.; Kouaouci, A.; Pellegrino, A.; Taylor, J.E. «Theories of migration: a review and appraisal». *Population and Development*, vol. 19, núm. 3 (1993), p. 431-466.
- *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium*, Oxford: Clarendon Press, 1998.
- Moodod, Tariq. *Multiculturalism: A Civic Idea*, Cambridge: Polity Press, 2007.
- Morán, María Luz. «Espacios y ciudadanos: Los lugares de la narración clásica de la ciudadanía». *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 119 (julio-septiembre 2007).
- Penninx, Rinus; Kraal, Karen; Martiniello, Marco; Vertovec, Steven. *Citizenship in European Cities*. Aldershot: Ashgate, 2004.
- Piore, Michael. *Birds of Passage: Migrant Labor in Industrial Societies*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979.
- Portes, Alejandro. *The Economic Sociology of Immigration*. New York: Russell Sage Foundation, 1995.
- «Bridging the gap: Transnational and Ethnic Organizations in the Political Incorporation of Immigrants in the United States». *Ethnic and Racial Studies* (2008).
- Portes, Alejandro i Rimbaut, Rubén G. *Immigrant America: A Portrait*. Berkeley: University of California Press, 2006.
- Pries, Ludger. *Migration and Transnational Social Spaces*. Aldershot: Ashgate, 1999.
- Rawls, John. *A Theory of Justice*. Oxford: Oxford University Press, 1972.
- Raz, Joseph. *The Morality of Freedom*. Oxford: Clarendon Press, 1986.
- Schierup, C. U.; Hansen, P.; Castles, Steven. *Migration, Citizenship, and the European Welfare State. A European Dilemma*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Smith, M.P. i Guarnizao, Luis (eds.). *Transnationalism from Below, New Brunswick*. New Jersey: Transaction Press, 1998.
- Solé, Carlota, et al. «El concepto de integración desde la sociología de las migraciones». *Migraciones*, núm. 12 (2002), p. 9-41.
- Solé, Carlota i Parella, Sonia. «Intereses e identidad». *Praxis Sociológica*, núm. 9 (2005)
- «Ciudadanía e identidad europea desde una perspectiva transnacional». *Travessia*, núm. 56.

Solé, Carlota i Sonia Parella. *Los negocios étnicos*. Barcelona: Fundació CIDOB, 2005.

Solé, Carlota; Parella, Sonia; Cavalcanti, Leonardo. *El empresariado inmigrante en España*. Barcelona: Fundació La Caixa, 2007.

Suárez, Liliana. «Ciudadanía y migración: ¿un oxímoron?». *Puntos de Vista*, núm. 4 (2005), p. 29-47.

Stark, Olin. «Rethinking the brain drain». *World Development*, vol. 32, núm. 1 (2004), p. 15-22

Tempest, M. «Howard Calls for Aylum Cao». *Guardian Unlimited* (2005). <http://politics.guardian.co.uk/conservatives/story/0,9061,1397345.html>

Tiryakian, E. A. «Assessing Multiculturalism Theoretically: *E Pluribus Unum, Sic et Non*». A: Rex, J. i Singh, G. (eds.). *Governance in Multicultural societies*. Aldershot: Ashgate(2004)

Vertovec, Steven. «Transnationalism and identity». *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol. 27, núm. 4 (octubre 2001). Warwick.

– «Migrant Transnationalisms and Modes of Transformation». *International Migration Review*, núm. 38 (2004), p. 970-1001.

Weber, Max. *The City*. Glencoe: The Free Press, 1958.

DEBAT 2: CIUTADANIA I EMPRESARIAT LOCAL

Lam Chuen

Jordi Gutiérrez

Salvador Duarte

Lam Chuen

Empresari i president de la Unió d'Associacions Xineses de Catalunya

La immigració és un fenomen que hauria d'entendre's com un fet inherent als éssers vius d'aquest planeta —aus, peixos, animals i éssers humans—. Les fronteres les va crear la civilització per obtenir, mitjançant la separació de territoris, la propietat d'aquests i així neix el fenomen de la immigració, emigració, concepte de persona il·legal, classes socials, etc.

Les societats que configuren els pobles, les seves empreses, immigren i emigren per diferents motius i necessitats. Els països rics busquen mà d'obra però també talents, les empreses pròsperes inverteixen en països en vies de desenvolupament, hi ha persones qualificades que són requerides en altres països per aportar els seus coneixements, esportistes d'elit que emigren i immigren a diferents països. Tots aquests moviments creen riquesa, nivell cultural i equilibri per a la societat d'un país.

Però el discurs d'una gran majoria de la societat quan es parla d'immigració se centra únicament en la immigració de persones pobres i de baix nivell cultural i això comporta una mirada de menyspreu en general envers la immigració. És una mentalitat errònia i moltes vegades distorsionada per la classe política, que veu en a l'àmbit de la immigració, gairebé sempre, una excusa que justifica molts errors i incapacitats en la política d'immigració que s'aplica.

Els polítics haurien de ser capaços d'impulsar una política que s'adapti a la realitat i situació del país per crear treball i riquesa, fer-lo atractiu per a les inversions estrangeres, per a la creació de centres d'investigació que atreguin talents de la immigració, tot això dins d'una política social i d'integració que creï treball en general i en els diferents àmbits que abasta la immigració.

La política a la Xina n'és un exemple, malgrat la gran dificultat que comporta haver transformat un dels països més pobres del planeta en la segona potència econòmica mundial en un període de 30 anys. La Xina rep crítiques contínues des de l'exterior amb l'objectiu de desestabilitzar la seva política, però malgrat aquestes pressions el país continua la seva reforma segons la situació i realitat que li són pròpies. Una política realis-

ta a nivell econòmic i social, amb un creixement equilibrat i exemplar. En l'àmbit de l'educació és excel·lent pel que fa al nivell dels estudiants, els seus centres d'investigació i el desenvolupament de les altes tecnologies. Tot això converteix la Xina en un país molt atractiu per a les inversions estrangeres i també per a les empreses xineses.

La modificació de lleis socials, laborals i empresarials, en funció de la situació real del país, ha comportat una emigració cada vegada més qualificada en detriment de la mà d'obra barata, cada vegada més escassa.

La política a Europa és diferent, però no en l'aspecte de crear riquesa i estabilitat, equilibri social, gestió en ingrés i despesa. Crec que en un país desenvolupat, els votants han de triar a consciència els seus representants, els polítics, perquè ells poden fer créixer o poden destruir el país, en funció de la seva capacitat política sobre la immigració i el desenvolupament del país. No s'hi val culpar els immigrants i utilitzar-los d'excusa. Calen polítics més responsables en aquesta matèria i més preparats per a això.

Jordi Gutiérrez

*Secretari general de la Federació d'Autònoms Dependents de CCOO
(TRADE-CCOO)*

En primer lloc vull agrair la invitació, en nom de la meva organització, en aquest debat. I voldria aprofitar aquesta ocasió per reflexionar sobre alguns elements bàsics.

En primer lloc, vull ressaltar que el tema de la immigració a Catalunya no és un tema ni nou ni anecdòtic. Som un país receptor de fluxos importants, com a mínim, des dels anys seixanta del segle passat, per no parlar de les dècades inicials del mateix segle.

Si bé és cert que hem passat de rebre immigració interna des d'altres comunitats de l'Estat espanyol a rebre, en els últims anys, immigració d'altres països i continents, no és menys cert que existeixen molts elements comuns entre ambdós processos dels quals podem aprendre per la nostra experiència anterior.

Tenint present el fet diferencial de Catalunya, com una nació sense Estat, però amb un idioma i una cultura propis, no és un fet nou que existeixin conflictes potencials de tipus cultural, lingüístic d'altres característiques. En qualsevol cas, és important destacar que Catalunya és un país de barreja, on la immigració forma part estructural de la nostra societat i del nostre mercat de treball.

D'altra banda, és important destacar que les brutals desigualtats, geogràfiques o culturals, que es produeixen entre països molt propers, la falta d'oportunitats als països d'origen, les conseqüències de la caiguda de la natalitat en la major part d'Europa, juntament amb els períodes de creixement econòmic que demanden mà d'obra, són factors que ens indiquen que la immigració serà una realitat amb la qual conviurem els propers anys.

Dit això, és important destacar la importància, actualment, del col·lectiu del qual parlem.

El setembre del 2011 hi havia a Catalunya 45.000 persones que cotitzaven a la Seguretat Social pel règim d'autònoms; parlem d'empresaris, autoempresaris, etc. Però és interessant també donar altres dades, per-

què, des dels diferents tractats que donen, o no, veurem el futur. En teoria es va avançant davant d'aquesta configuració més política i no solament mercantil de la Unió Europea. Hi ha una dada certament nova; avui dia quan parlem de l'autònom o de l'empresari immigrant, pensem en els pakistanesos, els xinesos, però resulta que a Catalunya, d'aquestes 45.000 persones, solament el 58% és extracomunitari.

Tenim un 42% d'estrangers, autònoms, que són ciutadans de la Unió Europea, i creiem que ja és hora que en qualsevol debat sobre el tema migratori comencem a parlar també d'aquesta realitat. No fos cas que també creiem, o consolidem, una immigració de primera i una immigració de segona, més enllà dels esportistes d'elit o els directius japonesos o coreans, professionals i directius de les multinacionals, o de la colònia alemanya que viu a Catalunya, conseqüència de la presència de la Volkswagen o d'altres empreses actualment de propietat alemanya al nostre país.

Aquestes persones també són immigrants, també és gent que ha vingut de fora; però normalment quan parlem d'immigració centrem el debat o posem el focus exclusivament en la immigració extracomunitària.

La segona reflexió que volia plantejar és: coneixem en què treballa aquest col·lectiu d'autònoms i empresaris immigrants?

Hi ha algunes dades importants; el 8% d'aquest col·lectiu a Catalunya treballa en la indústria manufacturera, un percentatge important, i és encara més important el fet que gairebé el 7% treballa en activitats professionals científiques i tècniques, per tant, d'alta qualificació, i un 5% en activitats administratives i de serveis a les empreses.

Tenim, per tant, una immigració, com no pot ser d'una altra manera, present, amb una importància diferent, també a nivell d'autònoms i a nivell d'empresaris, en els diversos sectors productius i de serveis del nostre país.

Però, d'altra banda, hi ha un altre element important: el 48% d'aquestes persones treballa en hostaleria i comerç. Què vol dir això? Que és un element bàsic per a la cohesió ciutadana, la cohesió de les ciutats; no és el mateix treballar en fàbriques als polígons industrials que estar al capdavant de negocis d'hostaleria, restauració, comerç en el centre dels nostres pobles i les nostres ciutats. Aquest és un element que hem de tenir present perquè entenem que és bàsic per poder abordar el tema de la cohesió ciutadana.

Tercera reflexió: el tema de drets i obligacions, l'aspecte de l'existència o no de discriminacions pel factor d'origen.

En aquest aspecte podem plantejar poques novetats des del nostre sindicat, solament repetir el que hem defensat des de fa molts anys. Comissions Obreres de Catalunya, des de la seva fundació, ha estat una organització, un lloc de trobada de treballadors nascuts a Catalunya i treballadors nascuts en altres llocs, ja sigui en altres llocs de l'Estat espanyol o en altres llocs més enllà de les seves fronteres. Ho va ser abans que hi hagués aquestes noves onades migratòries i ho continua sent actualment.

Aquest convenciment de la nostra organització està tan arrelat que fins i tot en els estatuts del nostre sindicat es defineix CCOO com un sindicat de la diversitat de procedència i a més ens comprometem en els nostres estatuts també, a més de treballar per la integració i la cohesió social, a combatre, activament, qualsevol tipus de xenofòbia i racisme, tant en els centres de treball com en la societat en general i, també evidentment, dins de la nostra pròpia organització.

Per aquesta raó, Comissions Obreres de Catalunya va crear, fa 25 anys, el Centre d'Informació de Treballadors Estrangers (CITI), que va ser la primera organització d'aquest tipus fundada per un sindicat a tota Europa.

No pretenem, ni mai ho hem fet, donar lliçons a ningú, però sí podem afirmar i reivindicar que, quan parlem del tema de la immigració, ho fem amb el coneixement de la realitat que ens proporcionen, quotidianament, els més de 12.000 afiliats estrangers que hi ha al nostre sindicat a Catalunya i, per tant, quan reflexionem sobre aquest tema ho fem des d'una realitat contrastada, no fruit de les conclusions d'una anàlisi de laboratori.

Coneixem la realitat d'aquest col·lectiu en el món del treball i, per tant, des d'aquesta òptica, pel que fa al col·lectiu d'empresaris o d'autònoms, tenim clar que igual que els treballadors assalariats, el discurs i les polítiques que defensem són molt senzilles i clares: cap tipus de discriminació, mateixos drets, mateixes obligacions.

S'inclouen, per exemple, aspectes que, segons sembla, el govern autonòmic en aquest últim període està intentant resoldre, com són les homologacions de titulacions acadèmiques o professionals, que era un tema també reivindicat per la nostra organització, precisament com una mesura important i útil per combatre una segmentació ètnica del mercat del treball i no condemnar aquests nous col·lectius als treballs més baixos de l'escala del món laboral.

El quart element sobre el qual volíem reflexionar, des del coneixement i la pràctica quotidiana de la immigració al nostre país, és sobre com es pot treballar per a la cohesió social.

Ens trobem, en els últims anys, amb tres tòpics molt recurrents en el discurs de la immigració des d'aquelles posicions que intenten alimentar discursos xenòfobs i racistes.

El primer és que els immigrants copen les ajudes socials; el segon, que són els que estan desbordant els serveis públics, com la sanitat, l'ensenyament, etc. i que, per tant, amb aquesta sobresaturació els degraden; el tercer és aquest «rumor» que recurrentment i cada cert temps apareix, sobretot a la ciutat de Barcelona, sobre les teòriques facilitats, privilegis i excepció de pagament de qualsevol taxa o impost que tenen els immigrants que obren un establiment a la nostra ciutat.

Nosaltres mateixos, moltes vegades, al sindicat estem cansats de respondre aquestes preguntes. Periòdicament, en el dia a dia, hem de combatre amb fermesa i demostrar la realitat d'aquests rumors i mentides abans que serveixin com a elements que alimentin corrents d'opinió xenòfobs i racistes.

Però parlant de la cohesió social volem plantejar, categòricament, una afirmació: un element bàsic per a la integració de la població immigrada, de la gent, que ha nascut fora del nostre país i que ve aquí a treballar i resoldre la seva vida, sigui com a assalariat, com a autònom o com a empresari, és la integració en el teixit associatiu local.

Fa 20-25 anys, va haver-hi intents, i a més ben vistos per algunes forces polítiques importants d'aquest país, d'impulsar sindicats de base ètnica. Ens podem imaginar en l'actual context de crisi econòmica i atur, la situació en què ens trobaríem, si en el món del treball hi hagués, a part dels sindicats existents, sindicats d'immigrants marroquins, sindicats de treballadors senegalesos, etc.?

Aquest intent va existir i alguna organització que es va crear per a això encara continua per aquí portant una vida llanguida.

Imaginem, doncs, el que pot passar amb un element de no integració, amb un element de segmentació, amb un element de perpetuació dels guetos si el col·lectiu d'autònoms o d'empresaris immigrants no s'integra i no participa, en igualtat de drets, com un més, en les associacions empresarials i d'autònoms que existeixen al nostre país.

És evident que, aquest element, per si mateix, no garanteix la cohesió social i l'eliminació de tensions socials i de tipus xenòfob, però sense el fet que les persones immigrants s'integrin i participin, amb tota normalitat, en el teixit associatiu, sindical, empresarial, ciutadà del país és impossible aspirar algun dia a una societat cohesionada.

Crear associacions «paral·leles» i l'existència de diferents xarxes ciutadanes, empresarials i sindicals, per als naturals del país i les persones immigrades, per separat, solament poden generar guetos socials i expressions de xenofòbia recíproca.

Els esforços s'han de dirigir a treballar per a la integració i per a la cohesió. De la mateixa manera que seria un suïcidi la implantació de sindicats ètnics, creiem que el fet que apareguin organitzacions empresarials, d'autònoms, etc., de base ètnica no ajuda a aconseguir els objectius d'una societat cohesionada i sense aquest tipus de tensions.

Una altra qüestió diferent és l'existència d'associacions culturals de les persones immigrades; la mateixa emigració catalana, que es va assentar en el seu moment en diferents països, encara que la nostra emigració era d'origen econòmic i polític, va crear una àmplia xarxa de casals catalans arreu del món.

Però una cosa són, amb diferents objectius i resultats, les associacions de tipus cultural, de lloc de trobada de cultures, de transmissió de tradicions, història, valors, etc. i una altra cosa molt diferent són associacions que segreguen la ciutadania i consoliden guetos socials i ciutadans.

Si no estem atents a aquests perills, si ciutadans i ciutadanes nascuts en aquest país i originaris d'uns altres, no tenim clara aquesta qüestió, si els discursos i la realitat segueixen camins diferents i no treballem per aconseguir una veritable cohesió social en tots els aspectes, les conseqüències seran una societat dividida i segregada, i les tensions, confrontacions i el conflicte social solament seran qüestió de temps.

Salvador Duarte

President de la Confederació de Treballadors Autònoms de Catalunya (CTAC) d'UGT

Voldria agrair a la Fundació ACSAR la invitació a participar en aquest seminari a la nostra organització, la Confederació de Treballadors Autònoms de Catalunya. És un plaer compartir aquest seminari amb personalitats com el Sr. Ferran Camas, primer impulsor d'una càtedra en immigració en la Universitat de Girona, o Carlota Solé, que ha fet una exposició molt il·lustrativa. Entre nosaltres també hi ha representants de la Direcció General d'Immigració, amb els quals durant aquests anys també hem tingut la possibilitat de desenvolupar un treball conjunt.

Intentaré ser breu i llançar dos missatges molt clars. El primer, des de la nostra organització, des de fa més de 10 anys, hem fet una aposta decidida i clara pel treball autònom en tots els seus vessants, però a més hem incorporat l'element d'origen, que és per a nosaltres un factor determinant. Quan nosaltres comencem a organitzar el col·lectiu de treballadors autònoms i a fer petites anàlisis, vam veure que existia un component específic en el col·lectiu de treballadors immigrants, sobretot gent que venia de fora i acabava autoocupant-se. Aquest és un component que pot ser que s'hagi reforçat aquests anys també per la situació i la conjuntura econòmica en l'àmbit internacional, però també l'específica de Catalunya. Però volem destacar que aquest component ja existia abans que es produís la crisi.

Jordi Gutiérrez donava algunes dades de com està a dia d'avui el col·lectiu; parlava de 45.000 persones, una dada que para mi no és menor. Si a més ho comparem amb el nombre de cotitzadors en el règim especial de treballadors autònoms a Catalunya, estem parlant del 13% aproximadament, és a dir, el 13% dels cotitzadors vénen de fora. Per a nosaltres ha estat un canvi i un salt brutal, perquè a més si analitzem la seva evolució des dels anys noranta fins avui ha estat una progressió molt petita però molt constant. Els donaré una dada que para mi és significativa: fins i tot en moments de crisi en els quals s'han destruït a Catalunya 195.000 treballadors autònoms, l'únic col·lectiu que no ha descendit és el d'immigrants, fins i tot els diria que ha crescut. Per tant, per a nosaltres demostra dos factors: primer, l'aposta clara del treball autònom com una sortida o com una integració al mercat de treball;

i segon, l'aposta del treball autònom com a element d'integració. El treballador autònom no és un «xampinyó» que apareix de sobte en un territori i que no s'acaba integrant amb el seu entorn econòmic; si parlem del comerç, s'acaba integrant en el seu àmbit de comerç, s'acaba integrant en el seu veïnat i, per tant, acaba incorporant-se en l'ànima de la seva comunitat i per a nosaltres és garantia d'un element d'integració. Per a nosaltres ha estat una aposta treballar amb aquest col·lectiu i a més ho fem des de diferents perspectives i amb algunes apostes estratègiques. La primera, que vam decidir ja fa aproximadament sis anys, és ser nosaltres mateixos els avaluadors, certificadors i, en certa manera, els valedors, dels projectes que ens arriben a través del col·lectiu de treballadors autònoms. Quan volen realitzar el canvi de targeta de treball per compte aliè a compte propi, la nostra organització, —l'única en l'àmbit estatal i a Catalunya— fa directament aquesta tramitació. Quan algú vol anar cap a l'autoocupació, ha de tenir un pla d'empresa que garanteixi que l'activitat tingui una certa garantia. La nostra organització està realitzant, i m'agradaria destacar-ho, d'una manera altruista aquesta validació. Pràcticament el 90% de les targetes de treball que s'han canviat de compte aliè a compte propi en l'àmbit de Barcelona, Girona i Tarragona han passat per les nostres oficines i han estat avaluades pels nostres tècnics. Aquest flux de derivació des de les subdelegacions del Govern ens ha permès veure com ha evolucionat, tant a nivell de qualitat com de quantitat, els projectes que els col·lectius anaven fent arribar per autoocupar-se. I m'agradaria destacar dues coses: en primer lloc, no es veuen solament més projectes emprenedors, sinó millors projectes emprenedors. Jo crec que cal trencar els estigmes que estan marcats en la nostra societat de l'autoocupació, en aquest cas, en l'àmbit immigrant, que sempre al final s'acaba associant als basars o a les botigues, les fruiteries de les persones que vénen d'Amèrica del Sud, etc. Però la realitat que veiem és una altra. Un 5% d'empreses tecnològiques, per tant, empreses d'alt valor afegit, com els deia, acaba autoocupant-se, i aquí voldria fer referència a segones generacions, és a dir, persones que han nascut ja al nostre territori, que s'han format al nostre territori i que continua mantenint aquest component emprenedor i que aquesta millor formació acaba permetent-los accedir a llocs de treball per compte propi, en aquest cas, de valor afegit o d'alt valor afegit. Per a nosaltres, com els deia, és un fet, no solament molt significatiu sinó, a més, un fet que s'ha de posar en valor. Fa quatre anys, vam engegar una càtedra de treball autònom a la universitat per analitzar com evoluciona aquest component en la resta del territori espanyol. I és veritat que s'està produint aquest mateix fenomen però a una velocitat inferior que a Catalunya.

El tema de la tramitació per compte propi, per a nosaltres, va ser una gran aposta per donar resposta al col·lectiu. Però vam decidir anar una mica més lluny i jo crec que podríem rescatar algunes iniciatives. En primer lloc, treballar directament, en aquest cas, amb la Secretaria General d'Immigració, accions específiques i estratègiques per donar a conèixer al col·lectiu l'autoocupació i la immigració com una sortida real o com una incorporació real al mercat de treball. Hem de pensar que en aquests moments en els quals la conjuntura laboral no solament expulsa els nacionals sinó també les persones migrades i dificulta d'una manera clara la localització de nous jaciments d'ocupació i, per tant, que puguin reinserir-se dins del mercat laboral, hem intentat fer que l'autoocupació, sobretot a través d'accions de sensibilització, sigui coneguda per part del col·lectiu; ha estat, crec, una experiència molt grata amb molt bons

resultats. En aquest sentit, hem de destacar que en el moment en què es fa aquest tipus de sensibilització, el que hem hagut de fer és realitzar accions d'acompanyament. Jo crec que aquesta ha estat una de les claus que ha ajudat més a l'èxit, perquè moltes vegades ens hem trobat amb dificultats afegides i aquí és veritat que hi ha un marcat component del país d'origen a l'hora d'iniciar l'activitat. Us poso un exemple molt gràfic: algú que té una idea, amb un projecte i ha aconseguit finançament, en el moment de treure aquest projecte al mercat i, per tant, traslladar-lo al carrer, es trobava amb moltes dificultats; per exemple, el tema de l'accés a un lloguer: hi ha una diferència abismal quan arriba la persona sola, amb el seu projecte al propietari del local que vol llogar (de vegades li demanaven un any per endavant de lloguer o l'aval corresponent) que quan ha anat acompanyat per algun dels nostres tècnics o assessors; el discurs i, sobretot, el resultat ha estat radicalment diferent. És a dir, s'acaba arribant a un tracte normal, que és el que suposadament hauria de passar; però que sense aquest acompanyament no s'aconseguia arribar a aquest punt. Aquí hem treballat molt per donar formació i assessorament, en matèria, per exemple, d'arranjaments comercials, que és un tema molt recurrent, però que per a moltes persones que engeguen el seu negoci, és un gran desconegut i simplement acaben aplicant la seva cultura, del seu país d'origen, en la gestió del negoci; un fet que acaba generant friccions. Es fan, per tant, jornades de formació i de sensibilització perquè aquesta integració no solament sigui real, sinó que a més sigui amable amb el seu propi entorn. Això no solament ho fem amb el col·lectiu de nous, sinó també amb els afiliats de la nostra organització; ens hem trobat amb grans professionals que sabien fer una tasca o una activitat d'una manera brillant, però tenien problemes a l'hora de fer la gestió del negoci, és a dir, no tant l'activitat, sinó de com gestionar la part empresarial, per així dir-ho, de l'activitat. Donar aquestes petites eines, que són bàsiques i que, per a nosaltres, són elements que hauria de conèixer qualsevol persona que s'insereix en el mercat com a treballador per compte propi ajuda a la consolidació de l'activitat; per tant, un acompanyament des del principi fins a la posada en marxa i després fins a la consolidació és una qüestió estratègica i que, a més, està donant molt bons fruits.

I acabo amb el tema del microfinançament. Jo crec que aquí també cal parlar d'un moment precisi i un moment postcrisi, és a dir, que no té res a veure l'accés al crèdit i l'accés al finançament, i estic parlant sempre en termes de banca tradicional, per tant, accés als préstecs com qualsevol altre ciutadà abans de la crisi i després de la crisi. La situació abans de la crisi, jo crec que tots la coneixem, és a dir, hi havia un ús, un accés massa fàcil al crèdit a través de la banca tradicional i, sí que és veritat que hi havia petits jaciments per a aquelles persones que no eren susceptibles de finançar-se a través d'aquesta banca tradicional, estic parlant, bàsicament, dels microcrèdits. Hi havia diverses entitats que funcionaven en el mercat català amb el tema dels microcrèdits, però moltes d'elles simplement han hagut de tancar o han acabat perquè depenien de l'Obra Social.

En aquest sentit, jo voldria explicar la nostra experiència; no dic que sigui l'única, però per a nosaltres ha estat positiva. Nosaltres vam establir un acord de col·laboració amb el Microbank. Microbank és La Caixa, és a dir, la part de l'Obra Social que s'encarregava de traslladar microprojectes per a iniciatives. Els dono una dada: el 98% d'accions que hem enviat al

Microbank han estat finançades, per tant, ha estat un èxit gairebé del 100%. Però nosaltres no hem enviat totes les accions; hem fet primer un procés de selecció previ, hem millorat aquells projectes que eren susceptibles de ser millorats i de ser atractius per al seu finançament, però nosaltres mateixos hem aplicat el *scoring* que faria el banc. El *scoring*, perquè tots ho sàpiguen, és la prima de risc o el risc que les entitats financeres creuen que és assumible. Com nosaltres ja érem coneixedors d'aquest *scoring*, hem intentat aproximar al màxim aquests projectes perquè el finançament fos efectiu, bàsicament per dues qüestions: per no generar frustració, és a dir, nosaltres sabem que quan algú intenta fer el canvi de targeta de compte aliè a compte propi no sempre és de forma voluntària; hi ha moltes persones que es veuen abocats a l'autoocupació com a única sortida per renovar el seu permís de residència. Nosaltres ho hem viscut molt de prop i intentem no generar frustració, sobretot no volem que la gent perdi el temps amb una gran quantitat de burocràcia. Podria parlar de moltes experiències, també en l'àmbit de gènere; aquí la dona ha tingut un paper fonamental, de fet, les dones, tant les autòctones com les immigrants, són les que han suportat millor la crisi i les que han vist en l'autoocupació una bona eina per tornar al mercat de treball.

Per acabar, espero que tot això que els estem explicant avui serveixi per al futur. Hi ha un canvi de Govern, un canvi de Govern que manté un discurs i jo crec que és un discurs tangencialment diferent al que hem vist en aquests últims anys. Espero equivocar-me, però ja hem vist com les últimes reformes en l'àmbit legislatiu d'immigració han anat retrocedint o fins i tot endurint-se. Les possibilitats d'autoocupació i també l'accés a targeta de residència, targetes i permisos de treball, amb aquest nou Govern, es mantindrà o es pot fer més difícil. Deixo la pregunta a l'aire, i com els deia, espero que tot el que estem explicant avui es pugui mantenir en el futur, perquè el treball autònom i el treball en general són, sens dubte, almenys per a la nostra organització, la Confederació de Treballadors Autònoms, la millor eina d'inclusió social.

DEBAT 3: CIUTADANIA I EMPRESARIAT TRANSNACIONAL

Ferran Camas

Rafael Más

Eduard Segarra

Ferran Camas

*Catedràtic de Dret del Treball i de la Seguretat Social
Director de la Càtedra d'Immigració, Drets i Ciutadania
de la Universitat de Girona*

La integració dels estrangers a Espanya és un dels principis bàsics de la seva política immigratòria (vegeu l'art. 2, bis i ter de la Llei orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre Drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social, després de la seva última reforma per la Llei orgànica 2/2009, d'11 de desembre). L'accés a l'ocupació dels treballadors immigrants és fonamental en aquest procés d'integració¹, més en un context de crisi econòmica i social que està deixant al descobert que la població estrangera està sofrint taxes de desocupació més grans que la població autòctona (en el tercer trimestre de l'any 2011, segons l'Enquesta de Població Activa, el percentatge de desocupació de la població immigrant se situa en el 32,72%, més de tretze punts per sobre de la taxa de desocupació de les persones de nacionalitat espanyola).

Arran d'aquestes dades, adquireix molta importància l'adopció de l'Estratègia Europea 2020², en la qual la Comissió Europea ha fixat com a objectiu per al 2020 aconseguir per a un creixement de les econòmiques europees «intel·ligent, sostenible i integrador» que el nivell d'ocupació de la població d'entre 20 i 64 anys augmenti del 69% actual a almenys el 75%, mitjançant, entre altres mesures, més participació de les dones i els treballadors més grans i una millor integració dels immigrants en la població activa³. En conseqüència, l'estratègia ha inclòs la necessitat que el 2020 es millori la integració dels immigrants⁴ tant pel que fa a l'accés al mercat de treball com també al seu mateix lloc de treball. Juntament amb aquestes iniciatives cal esmentar també la comunicació de la Comissió de 20 de juliol de 2011 titulada «Agenda europea per a la integració dels nacionals de tercers països», on la preocupació per l'ocupació d'aquests es fa patent, i on la Comissió Europea demana que s'adopti una actitud positiva enfront de la diversitat i que expliqui «amb garanties clares pel que fa als drets fonamentals i la igualtat de tracte sobre la base del respecte mutu de les diferents cultures i tradicions», i que es posi especial atenció als grups més vulnerables de la població immigrant⁵.

La consecució de l'objectiu d'integració laboral dels treballadors immigrants passa pel compliment dels principis d'igualtat de treball i la prohibició de no discriminació fixats en els tractats europeus: en aquest marc, la Carta de Drets Fonamentals estableix en el seu art. 21.1 la

1. Així ho expressa el Comitè Econòmic i Social Europeu en el seu informe: «Els nous desafiaments de la integració». *Document SOC/376 Els nous desafiaments de la integració*. Brussel·les, 21 de juny de 2010.
2. Comunicació de la Comissió Europea: «Una estratègia per a un creixement intel·ligent, sostenible i integrador: On volem que estigui Europa el 2020?» (Agenda Europea 2020). *Document COM (2010) 2020 final*.
3. Comunicació de la Comissió Europea: «Una estratègia per a un creixement intel·ligent, sostenible i integrador...» *op. cit.*, p. 14.
4. Comitè Econòmic i Social Europeu: Dictamen sobre «El paper de la immigració legal en un context de desafiament demogràfic» (Ponent: Luis Miguel Pariza); *Document SOC/373. Immigració legal i desafiament demogràfic*. Brussel·les, 9 de setembre de 2010.
5. Per a un estudi d'aquesta comunicació, es pot consultar el bloc del Dr. Eduardo Rojo: «Facilitar la integració dels immigrants a la UE» http://eduardorojoblog.blogspot.com/2011/10/facilitar-la-integracion-de-los_178.html (02/10/2011).

prohibició de «tota discriminació», i en particular l'exercida per raó de raça, orígens ètnics o socials, característiques genètiques, llengua o religió; malgrat que la «nacionalitat» no es trobi recollida en el precepte de forma expressa com a motiu de discriminació, la inclusió d'una previsió prohibitiva genèrica en el precepte citat sota l'enunciat «tota discriminació» portaria a entendre-la inclosa en aquest principi general antidiscriminatori i, en conseqüència, un immigrant, treballador d'un país tercer a la Unió, podria denunciar una discriminació per motiu de nacionalitat. De fet, com es va expressar a aquest efecte en la Conferència Internacional del Treball l'any 1996, la nacionalitat sol constituir en l'àmbit de la normativa d'aquesta organització internacional un criteri de base en les normes relatives a immigrants, en particular en aquelles disposicions dirigides a assegurar una igualtat de tracte al dels treballadors nacionals, i pensades justament per protegir-los respecte a aquest tipus de discriminacions⁶ (observeu, per exemple, l'art. 8 del Conveni 143, sobre els treballadors migrants —disposicions complementàries— de 1975, que, per cert, no ha estat ratificat per Espanya).

D'altra banda, respecte a Espanya, la legislació espanyola, principalment en els arts. 4.2c) i 17 del Reial Decret Legislatiu 1/1995, de 24 de març pel qual s'aprova el text refós de la Llei de l'Estatut dels Treballadors, d'ara endavant LET, regula el dret del treballador, en l'àmbit de la relació de treball, a no ser discriminat directament o indirectament per a l'ocupació, o un cop hagi estat contractat, per raons d'origen nacional, ètnic o religiós així com per raó de llengua, dins de l'Estat espanyol, entenent com a nuls i sense efecte els preceptes reglamentaris, convenis col·lectius, pactes individuals o decisions unilaterals de l'empresari que vulnerin aquesta prohibició de discriminació en matèria de condicions de treball, de forma expressa segons el precepte legal, en relació amb la «jornada» exigida als treballadors. Cal recordar aquesta previsió legal de la legislació espanyola ja que, com han posat de manifest alguns indicadors socials, des de 2006 hi ha hagut més treballadors estrangers que espanyols que disposaven d'un indicador de jornada superior a 40 hores setmanals: mentre en aquell any un 21,1% dels espanyols treballaven més de 40 hores, el percentatge d'estrangers s'elevava al 25,4%, si bé aquesta bretxa es va anar reduint progressivament fins que ambdós grups es van aproximar el 2009 (18,7% d'espanyols i 19% d'estrangers), a causa d'una pronunciada reducció de la taxa de la població immigrant. En tot cas, la major distància en relació amb l'indicador de jornades superiors a 40 hores es registrava en l'àmbit de les dones, ja que mentre les estrangeres arribaven al 14,8% el 2009, les espanyoles es quedaven en l'11,6% en el mateix any⁷. De fet, en els sectors amb gran concentració d'immigrants, com a llars que empren personal domèstic, l'indicador de jornada superior a 40 hores era molt superior en els treballadors estrangers, encara que també en la construcció o l'hostaleria les taxes de jornades altes solien ser elevades per a tots els treballadors⁸.

Aquestes dades podrien corroborar una situació de vulnerabilitat dels treballadors estrangers en relació amb les qüestions relatives al temps de treball, i derivat d'això, el possible sofriment per part d'aquests estrangers d'una situació de discriminació en el compliment de les prescripcions legals en matèria de jornada de treball. La seva evitació ha de venir per l'adequada aplicació i control de la normativa, però també per un paper actiu de les empreses i els agents socials en l'eliminació de qualsevol pràctica de discriminació entre treballadors autòctons i de tercers països. Com

6. Conférence Internationale du Travail. 83e Session 1996. *Égalité dans l'Emploi et la Profession*. Bureau International du Travail, Genève. Première édition 1996, p. 167.

7. Aragón Medina, J.; Martínez Poza, A.; Cruces Aguilera, J.; Rocha Sánchez, F. *La integración laboral de las personas inmigrantes en España. Una aproximación al empleo y las condiciones de trabajo*. Madrid: Fundación 1° de Mayo, juny de 2010, p. 113.

8. Idem.

ha expressat el Comitè Econòmic i Social Europeu, tant les empreses com els agents socials han d'assumir en l'àmbit de la negociació col·lectiva la responsabilitat que els correspon en la integració dels immigrants, eliminant dels convenis col·lectius i de les normes i pràctiques laborals qualsevol aspecte directe o indirecte de discriminació⁹, tant en fase de contractació com en qualsevol condicions de treball, i molt especialment en aquells aspectes relacionats amb la jornada laboral.

Amb la base del reconeixement del principi d'igualtat i de no discriminació com a factor essencial d'integració dels immigrants en el treball, ha d'estudiar-se també en quina mesura el règim legal vigent sobre temps de treball s'adapta adequadament a les especials circumstàncies que acompanyen els treballadors immigrants derivades de les seves característiques personals, familiars, culturals o de caràcter religiós, i derivat d'això, si la regulació legislativa espanyola sobre descansos, permisos, vacances, etc., suposa un avantatge o inconvenient per a la seva integració al mercat de treball.

Els treballadors immigrants davant la conciliació de la vida laboral, personal i familiar

Diverses enquestes i estadístiques que han tingut per objecte analitzar la manera en què els treballadors immigrants poden gaudir del règim de descansos, excedències o permisos que preveu la normativa laboral han conclòs que, de forma general, la població estrangera declara que tenen més dificultats a l'hora de demanar i gaudir de determinats permisos relacionats amb la conciliació de la vida laboral i familiar¹⁰: així, per exemple, aquest estudi assenyala que els estrangers (especialment les treballadores) solen al·legar que tenen més dificultats per demanar dies de permís no retribuït (o excedències) per motius familiars que els espanyols; declaren així mateix més problemes que els espanyols per gaudir de llicències per absentar-se del treball per assumptes particulars. L'explicació d'aquestes situacions podria estar en què la normativa laboral no respon adequadament davant els supòsits d'esdeveniments familiars que afecten als estrangers, des de naixements fins a malalties de familiars que es troben fora d'Espanya, la qual cosa els obliga, a diferència dels espanyols, a desplaçar-se als seus països d'origen amb el consegüent cost temporal i econòmic. La legislació laboral (i de forma especial la negociació col·lectiva) tampoc no cobreix adequadament el règim de permisos laborals per assumptes personals dels estrangers davant la seva necessitat d'absentar-se del treball per motius desconeguts per als espanyols, per exemple, per tramitar aquells procediments administratius derivats de la seva entrada i residència a Espanya.

Arran d'aquestes situacions s'han detectat pràctiques per part de les empreses respecte, per exemple, al desplaçament de treballadors als seus països d'origen per assumptes familiars que es dilaten més del permès legalment. En aquest cas, les empreses optarien per extingir el contracte i, posteriorment, amb el retorn de l'immigrant, tornar a realitzar-lo. Aquesta actuació no hauria de permetre's pel manteniment de la relació laboral, i derivat d'això, la consecució d'una millor integració dels treballadors estrangers en el seu lloc de treball. De fet, els desplaçaments als seus països derivats de circumstàncies especials haurien de portar a la utilització d'aquells instruments de la LET que millor poden equilibrar les necessitats

9. Comitè Econòmic i Social Europeu: Dictamen exploratori sobre «Integració dels treballadors immigrants» (Ponent: Luis Miguel Pariza). *Documento SOC/364 Integració dels treballadors immigrants*. Brussel·les, 17 de març de 2010.

10. CC.OO. de Catalunya. *L'Ocupació a Catalunya*, 2009. Secretaria de Socioeconomia de Comissions Obreres de Catalunya, p. 139 i s.

dels treballadors amb els interessos de l'empresa sota la premissa de l'estabilitat en l'ocupació, com podria ser, ja que no hi ha altres instruments convencionals, la suspensió per mutu acord. D'altra banda, la necessitat que poden tenir els estrangers de gestionar assumptes davant els poders públics en relació amb les seves autoritzacions de residència o treball més dies dels permisos per l'empresari o els previstos en els convenis col·lectius poden tenir efectes tant en la seva relació laboral com en els expedients administratius que tramiten.

Segons l'Enquesta de Població Activa, el mes de novembre de 2011, a Espanya treballaven 2.373.500 estrangers i figuraven com a aturats 1.154.200; de fet, si ens centrem en els treballadors registrats a la Seguretat Social com a ocupats, la major part d'ells (un 63,95%) estaven afiliats al Règim General de la Seguretat Social, que inclou la major part de treballadors per compte d'altri. Els treballadors estrangers ocupats el mes de novembre de 2011 es divideixen principalment per nacionalitats: romanesos, 287.225; marroquins, 206.860; i equatorians, 135.126. Aquest fet mostra una important diversitat en relació amb les característiques culturals o socials dels treballadors immigrants, la qual cosa hauria de motivar que la legislació considerés possiblement les situacions que podrien ser viscudes per aquesta població en el desenvolupament del seu treball, particularment en relació amb la necessitat d'afavorir els seus drets de conciliació dels seus compromisos familiars amb les seves obligacions laborals.

En l'àmbit europeu, una de les iniciatives més destacades ha estat l'impuls per entitats privades a les denominades «Cartes de la Diversitat»: el seu objectiu és proposar a la signatura voluntària de tota empresa europea, sigui quina sigui la seva grandària, un compromís de condemna de les discriminacions en l'àmbit de l'ocupació i a favor de la diversitat¹¹, reconeixent a aquelles que ho duguin a terme amb un distintiu acreditatiu. Diverses entitats a Espanya s'han fet ressò d'aquestes iniciatives, principalment fundacions d'estudis en les quals es reconeix el repte que suposa fer compatible les normes culturals que porten els immigrants amb les del treball¹², ja que —s'afirma— l'aprofitament de les fonts de diversitat dels i de les treballador/es és necessari per aconseguir més eficiència en el treball¹³.

Aquestes tendències han de tenir en compte, en les relacions laborals, els diversos factors de diversitat dels seus treballadors (no solament la seva nacionalitat, origen o religió, sinó també l'edat dels treballadors o les qüestions de gènere); han de buscar la seva consideració per les normatives laborals, sobretot per les pràctiques en les empreses en el marc del seu poder de direcció però també, un fet que segons el meu parer és fonamental, pels acords col·lectius als quals poden arribar els representants dels treballadors i la patronal.

La influència d'aquestes iniciatives es començaria a notar a Espanya després de l'adopció de diverses iniciatives d'interès. En primer lloc, amb l'adopció l'any 2011 del II Pla Estratègic de Ciutadania i Integració (2011-2014), una de les premisses del qual seria la recerca d'un enfocament integral en l'adopció de polítiques d'immigració i d'integració i de gestió de la diversitat dirigides al conjunt de la ciutadania. De fet, derivat d'aquesta premissa, el Pla preveu l'adopció de programes en relació amb l'àmbit laboral: es promou, en concret, l'aprovació per part

11. Es pot consultar la denominada «Charte de la Diversité» a la pàgina web de la Fundación Diversidad: http://www.fundaciondiversidad.org/index.php?option=com_content&view=article&id=133&Itemid=119 (última consulta: 27 de setembre de 2010).

12. Fundación Alternativas: *La confianza social en las empresas españolas*. Informe 2008. La Responsabilidad Social Corporativa en España. Madrid: Fundación Alternativas, 2008, p. 160.

13. Fundación Diversidad: Conclusiones de la Jornada «Gestió de la diversitat: estratègia de millora de la producció i competitivitat en les empreses». Sevilla, 7 de juliol de 2010. Es pot consultar en la seva pàgina web: [http://www.fundaciondiversidad.org/images/stories/Conclusiones%20Jornada%20Diversidad%20Julio%202010\(1\).pdf](http://www.fundaciondiversidad.org/images/stories/Conclusiones%20Jornada%20Diversidad%20Julio%202010(1).pdf) (última consulta: 23 de setembre de 2010).

de les empreses de programes de gestió de la diversitat en l'empresa com a instrument per lluitar contra les actituds racistes o xenòfobes en el mercat de treball; en segon lloc, en l'àmbit de la Comunitat Autònoma de Catalunya, també s'ha de portar a col·lació l'aprovació de la Llei 10/2010, de 7 de maig, d'acollida de les persones immigrants, en la qual s'atribueix al Govern català la promoció de l'establiment de mesures antidiscriminatòries en relació amb els immigrants en les empreses, per exemple a través de l'adopció de programes de gestió de la diversitat, que, en tot cas, segons regula l'art. 16.2 d'aquesta llei, s'haurien d'adoptar amb la participació dels representants dels treballadors i haurien de cobrir tant l'accés al lloc de treball com l'establiment de condicions de treball en el marc de la legislació laboral aplicable.

Una de les estratègies necessàries per portar a bon fi l'aplicació d'un programa de gestió de la diversitat en les empreses passa per la participació dels representants dels treballadors, però especialment dels treballadors estrangers que poden resultar afectats per aquell programa. Cal afirmar que tan important com involucrar tot el personal, sigui quin sigui el seu origen en la planificació d'aquestes polítiques empresarials, també ho és que en els organismes de representació s'enquadrin treballadors que responguin a la diversitat de perfils que hi ha a l'empresa; aquesta última qüestió afecta indubtablement les polítiques sindicals en l'elecció dels seus representants laborals i és una qüestió fonamental per a una adequada integració dels treballadors estrangers al mercat de treball. Com ha reconegut l'Oficina Internacional del Treball, una tasca bàsica per al reconeixement d'un principi de treball decent en les empreses passa també per la sindicalització dels treballadors migrants¹⁴.

L'elaboració d'aquests programes i la seva aprovació en forma d'acords col·lectius haurien de dur-se a terme per part de la representació del conjunt de treballadors d'una empresa, que hauria també d'incloure els estrangers a causa dels diversos factors culturals; la implicació dels treballadors estrangers podria comportar una millora en l'aplicació de condicions de treball com les relatives a permisos laborals (per tenir cura de familiars o per tramitar procediments administratius) o la concreció de torns o períodes de vacances segons les circumstàncies especials que els poden afectar.

La gestió del temps de treball tenint en compte la religió dels treballadors

Conforme al que s'ha mantingut en aquest treball, les tendències que estan emergint en l'àmbit europeu i espanyol vinculen la gestió de la diversitat de la plantilla amb la consecució d'una plena igualtat de tracte i de prohibició de qualsevol mesura discriminatòria per raó d'origen, raça o ètnia, nacionalitat, religió o qualsevol altra circumstància social¹⁵, tasca que correspondria, en gran mesura, a les empreses o als agents socials, particularment en l'exercici de les seves facultats d'adoptar acords col·lectius en què es regulen les condicions de treball dels treballadors en relació amb el temps de treball.

En aquest àmbit, el factor religió té un paper important: al marge que la religió no pot ser motiu de discriminació en les relacions laborals, s'està valorant en quina mesura els compromisos dels treballadors derivats de

14. Oficina Internacional del Treball: *En busca del trabajo decente. Los derechos de los trabajadores y trabajadoras inmigrantes. Un manual para sindicalistas*. Oficina de Actividades para los Trabajadores, 2009, p. 14.
15. Des de la doctrina *iuslaboralista* que estudia la relació entre immigració i dret del treball es defèn l'emergència de plans d'igualtat per motius culturals, eliminar discriminacions i afavorir el respecte a la identitat cultural dels treballadors, derivat del dret bàsic a la seva dignitat (vegeu Nuñez González, C. *Interculturalidad y derecho del trabajo. Una aproximación a la gestión no discriminatoria de la diversidad cultural en la empresa*. Tirant Monografías, vol. 670, p. 103 i s.).

la religió que professen (particularment si no són d'arrel catòlica) pot portar a matisar el règim sobre temps de treball previst en la legislació o establert en l'empresa; dit d'una altra manera, s'està obrint a Europa un debat sobre si la religió del treballador ha de romandre invisible o no a l'hora de fixar determinades condicions de treball, les derivades a conciliar la jornada laboral amb les pràctiques religioses.

D'una banda, podria portar-se a col·lació una tesi de caràcter comunitarista segons la qual la religió dels treballadors hauria de ser un motiu de diferenciació en les condicions de treball en l'empresa; l'adopció d'una perspectiva disgregadora de les condicions de treball dels treballadors en funció de la seva religió suposaria la vulneració de diversos principis constitucionals com el de llibertat religiosa (també per als qui no es declaressin creients de cap religió), la llibertat d'empresa o els mateixos principis que emanen del dret del treball en suposar un factor de diferenciació injustificada en les relacions laborals d'uns treballadors pel que fa a uns altres. A més d'això, són les mateixes tradicions religioses les que reconeixen que el treball no hauria de ser un factor d'aïllament ni de separació entre les persones, sinó més aviat un factor d'unió, que faci d'ells un grup de col·legues que han de treballar junts pel bé comú¹⁶.

En tot cas, com a reacció a les pressions que s'estarien produint per exercir determinades llibertats de caràcter religiós en les empreses (per exemple en la gestió d'horaris), l'Alt Consell per a la Integració de França va emetre el 2011 un dictamen titulat *Expression religieuse et laïcité dans l'entreprise*¹⁷, en el qual s'afirma que en l'empresa privada s'ha de reconèixer el dret a treballar en un marc religiós neutre, on els individus puguin ser preservats de tota pressió comunitària. Per a l'Alt Consell, la possible diversitat de respostes per part de les empreses davant les peticions de canvi de les condicions de treball per motius religiosos podria portar a un sentiment d'injustícia per part dels treballadors, instaurant-se en aquest sentit la llei del més fort i trencant la pau social entre els treballadors de l'empresa. En definitiva, es defensa la neutralitat del contracte de treball; en aquest sentit, el treballador no ha de respondre a obligacions particulars lligades a opinions religioses, sinó que ha de fer la tasca per la qual ha estat contractat, i l'ocupador no ha de tenir cap obligació a modificar l'organització empresarial per la religió dels seus treballadors. En aquest sentit, l'ocupador hauria de poder regular en el règim intern de l'empresa la realització de pràctiques religioses a l'empresa sota l'òptica d'aquesta neutralitat, en particular a l'empareda de la cohesió social interna en l'empresa o per motius de seguretat.

S'hauria de tenir en compte aquesta perspectiva ja que, efectivament, del contracte de treball no deriven per a les parts cap tipus d'obligació de caràcter religiós i, en aquest sentit, els compromisos assumits personalment en l'intercanvi de treball per salari; en tot cas, s'hauria d'afirmar també que la concertació d'una relació laboral tampoc no implica la privació per a una de les parts, el treballador, d'aquells drets que la Constitució li reconeix com a ciutadà, com pot ser el de la seva llibertat religiosa.

En matèria de pràctica religiosa a les empreses s'ha plantejat també com a opcions la de no focalitzar la gestió d'aquesta qüestió en relació amb la diversitat de les tradicions religioses que es puguin produir en les empre-

16. Vegeu les síntesis de les comunicacions presentades per diferents tradicions humanistes, filosòfiques, espirituals i religioses al projecte: *El Trabajo Decente. Puntos de vista filosóficos y espirituales*. Sota la direcció de Dominique Peccoud, OIT, Consell Mundial d'Esglésies, Institut Internacional d'Estudis Laborals de l'OIT. 2006, p. 38.

17. Haut Conseil à l'Intégration: *Expression religieuse et laïcité dans l'entreprise*. Avis. 1er septembre 2011.

ses «com en la persona», ja que un excessiu èmfasi en la categorització podria portar a la generació de guetos de diversitat, és a dir, a una altra forma de discriminació¹⁸. Una solució que cal tenir en compte hauria de passar per la consideració de la realitat social existent en l'empresa, la implicació de la representació dels treballadors d'aquests centres en la planificació d'aquestes qüestions, i la inclusió dels interessos personals derivats de la pertinença a una determinada tradició, però sense que això hagués de suposar privilegis ni naturalment perjudicis en relació amb el gaudi de les condicions de treball.

La normativa espanyola sobre pràctiques religioses en relació amb el temps de treball

Com es desprèn de resolucions judicials com la del Tribunal Constitucional núm. 19/1985, de 13 de febrer, o la dictada pel Tribunal Superior de Justícia de 27 d'octubre de 1997, el règim constitucional i laboral vigent a Espanya no inclou un deure positiu de l'empresari de facilitar la pràctica religiosa del seu personal, sobretot quan aquesta comporta una modificació de les condicions de treball. El camp de joc del dret de llibertat religiosa en el marc del contracte de treball que queda limitat principalment a una prohibició d'ingerència de l'empresari en les creences del treballador, sense imposar a l'empresari l'establiment de les mesures que garanteixin la seva pràctica en l'execució del contracte, ha estat objecte de crítica per la doctrina *ius-laboralista* ja que entre una i l'altra tesi existirien vies intermèdies, que la major part dels ordenaments positius i la jurisprudència comparada ha declinat explorar, almenys fins ara¹⁹.

Les regles a les quals els membres de les religions s'han de subjectar en la professió de la seva fe religiosa entre d'altres, en el marc del treball, van quedar fixades en les Lleis 24, 25 i 26/1992, de 10 de novembre, per les quals s'aproven els Acords de Cooperació de l'Estat amb les federacions evangèliques, israelita i islàmica a Espanya, respectivament. Així, per exemple, pel que fa a la Llei 26/1992, el seu article 12 permet sol·licitar a qui professi l'islam «la interrupció del seu treball els divendres de cada setmana, dia de pregària col·lectiva obligatòria i solemne dels musulmans, des de les 13.30 fins a les 16.30 hores, així com la conclusió de la jornada laboral una hora abans de la posta del sol, durant el mes de dejuni (Ramadà)», en el ben entès que immediatament a continuació el mateix precepte disposa que en tots dos casos «caldrà el previ acord entre les parts». En el mateix precepte es llisten una sèrie de festivitats de la religió islàmica que poden substituir les establertes en l'article 37.2 de la Llei de l'Estatut dels treballadors, sempre que es respectin «com a festes d'àmbit nacional les de la Nativitat del Senyor, Any Nou, 1 de maig, com a Festa del Treball, i 12 d'octubre, com a Festa Nacional d'Espanya», en el ben entès que ha d'haver-hi novament acord entre les parts per al seu gaudi, ja sigui per via de conveni col·lectiu o acord contractual, atès que no s'estableix cap limitació sobre aquest tema, tot i que la dinàmica laboral demostra la conveniència d'acudir a la primera via per abordar les qüestions que poden interessar al conjunt dels treballadors.

Com a resultat d'aquesta regulació, el treballador de religió musulmana pot sol·licitar accedir als permisos d'interrupció i reducció de la jornada per a la pràctica del Ramadà, però continua sense disposar del dret

18. Ramon Pin, J.; García Lombardía, P.; Gallifa, P. *Libro Blanco sobre la gestión de la diversidad en las empresas españolas: retos, oportunidades y buenas prácticas*. IESE-Universidad de Navarra / CELA, 2007, p. 46.

19. Valdés Dal-Ré, F. «La libertad religiosa y su problemática acomodación con la organización del trabajo». *Relaciones Laborales*, núm. 2 (2004), p. 99.

subjectiu perfecte (d'aplicació directa) a obtenir-los²⁰, ja que en tot cas es requereix per a això l'acord o pacte amb el subjecte ocupador. En cas afirmatiu, les hores que no es treballin no suposarien en cap cas una reducció de l'horari anual concertat amb l'empresa, ja que «hauran de ser recuperades sense cap mena de compensació», expressió que ha resultat objecte de crítica ja que l'anomenada «recuperació» no deixa de ser la prestació d'una activitat laboral que ha de ser remunerada en els termes convencionals o contractuals pactats; el que probablement el legislador de l'època volia posar de manifest era que el treball durant les hores «recuperades» no mereix una remuneració superior a la de les hores ordinàries de la prestació laboral²¹.

En el procés de negociació individual, el treballador hauria de realitzar la seva sol·licitud acreditant la pertinença a la fe musulmana²² així com la utilització de la reducció de jornada sol·licitada per a la pràctica de l'oració col·lectiva, d'una banda, i la coincidència de la reducció de la jornada amb el mes del Ramadà, de l'altra; aleshores, seria l'empresari qui hauria de respondre a la sol·licitud formulada. En la resposta a aquesta petició, i derivat del fet que es troba davant d'un dret fonamental, l'empresari hauria d'esforçar-se en l'obtenció d'un pacte, ja sigui en forma de cooperació amb el treballador en la recerca de solucions a la sol·licitud plantejada, ja sigui per buscar una acomodació raonable de l'organització del treball a l'exercici per part d'aquest últim del seu dret fonamental²³.

En tot cas, la doctrina *iustlaboralista* ja s'ha pronunciat en el sentit que l'òptica que s'hauria de tenir en compte per part de l'empresari per acceptar o denegar aquesta sol·licitud seria la facultat d'organització de l'empresari²⁴. Aquesta motivació resulta, per descomptat, bàsica a tenor de la regulació legal vigent en el procés de presa de decisió sobre aconseguir o no un acord, si bé, a l'efecte d'una millor integració dels treballadors estrangers en el treball, també haurien de tenir-se en compte un altre tipus de qüestions com podria ser la protecció de la seva seguretat i la salut dels treballadors: en aquest cas, l'obligació de prevenció de riscos laborals de l'empresari davant de casos de seguiment de dejuni en la pràctica del Ramadà podrien matisar la preponderància del factor organitzatiu empresarial davant la necessitat de vetllar per la salut del treballador.

De fet, al marge de la legislació, la via oberta per la qual podria donar-se entrada en la relació laboral a la llibertat religiosa del treballador en el seu vessant actiu és el seu establiment en el contracte de treball²⁵ o també en la negociació col·lectiva: alguns pactes en empreses ja van en aquesta direcció, ja que si es pren com a base un principi de «flexibilitat personalitzada» del temps de treball, haurien concebut la possibilitat de celebració de festivitats de caràcter tradicional o vinculades a opcions del treballador sense que això suposés cap rebaixa en les hores de treball exigides a tots els treballadors²⁶, en alguns casos deixant l'última decisió a l'empresari en funció de si és factible organitzativament. També entrarien en aquest àmbit l'adopció de diversos acords empresarials que afavoririen la compaginació de la jornada i el temps de treball amb els compromisos personals i familiars dels treballadors, incloent el fet de facilitar viatges d'urgència al país d'origen (malaltia de familiars), o per a celebracions assenyalades, sempre que, en tot cas, això fos «factible organitzativament»²⁷.

20. Barrios Baudor, G. i Jiménez-Aybar, I. «La conciliación entre la vida laboral y la práctica de la religión musulmana en España: un estudio sobre la aplicación del Acuerdo de Cooperación con la Comisión Islámica de España y otras cuestiones relacionadas». *Estudios Financieros. Revista de Trabajo y Seguridad Social*, núm. 1 (2006), p. 28.
21. Rojo Torrecilla, E. *El blog de Eduardo Rojo: El nuevo y cambiante mundo del trabajo. Una mirada abierta y crítica a las nuevas realidades laborales*. Entradas de 10 de abril de 2010: Libertad religiosa y ciudadanía musulmana. Las Relaciones Laborales: <http://eduardorjoblog.blogspot.com/2010/04/libertad-religiosa-y-ciudadania.html> (última consulta: 30 de setembre de 2010).
22. Arastey Sahún, M. Lourdes. «Diversidad religiosa y trabajo: el ayuno del mes de ramadán». *Revista de Jurisprudencia*, any IV, núm. 2 (febrer 2008), p. 5.
23. Barrios Baudor, G. i Jiménez-Aybar, I. «La conciliación entre la vida laboral y la práctica de la religión musulmana en España...», *op. cit.*, p. 22. Gil i Gil, J.L. «El deber del empresario de salvaguardar los derechos fundamentales del trabajador». Referencia en la base de datos de WestlawES: BIB 2003\1246. Publicación: *Aranzadi Social* núm. 13 (2003) (Estudi).
24. Arastey Sahún, M. Lourdes. «Diversidad religiosa y trabajo: el ayuno del mes de ramadán». *Revista de Jurisprudencia*, *op. cit.*, p. 4.
25. Fernández Márquez, O. «Libertad religiosa y trabajo asalariado: condiciones y criterios de articulación». *Civitas. Revista Española de Derecho del Trabajo*, núm. 133 (2007), p. 78.
26. Acord de Gestió de la Diversitat a l'Empresa Escorxador de Girona.
27. Acord de Gestió de la Diversitat de l'Hotel Majestic SPA Barcelona; Acord de Gestió de la Diversitat de l'Empresa Mantylim, S.A.; Acord de Gestió de la Diversitat Ferroberica, S.L.; Acord de Gestió de la Diversitat de l'Empresa ABD.

L'atribució del diumenge com a dia comú de descans setmanal

L'article 37 de la LET regula el dret al descans setmanal establint que, com a regla general, comprendrà la tarda del dissabte o, si escau, el matí del dilluns i el dia complet del diumenge. El precepte obeeix a una tradició cristiana que s'ha implantat com a costum en la nostra societat, per la qual cosa no podria ser titllat d'inconstitucional, per violació dels articles 14 i 16 de la Constitució, com tampoc ho serien els convenis, pràctiques o decisions d'empresa que imposessin aquest o un règim semblant de descans²⁸; tot i que es podria afirmar que l'origen d'aquestes celebracions és cristià, aquestes han estat secularitzades i només tindrien contingut religiós per als practicants catòlics²⁹. La fixació del diumenge com a dia complet de descans al marge de qualsevol creença està acceptada legalment, encara que també és cert que no hi hauria inconvenient perquè la fixació del descans setmanal es produís en l'esfera individual o col·lectiva.

En el marc jurídic de la Unió Europea, la qüestió del diumenge com a dia de descans setmanal va ser debatuda en la sentència del Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees de 12 de novembre de 1996, Assumpte C-84/94 (Parlament Europeu contra Consell de les Comunitats Europees), que va resoldre negativament la petició d'anul·lar la Directiva 93/104/CE del Consell, de 23 de novembre de 1993, relativa a determinats aspectes de l'ordenació del temps de treball, excepte un dels seus aspectes: el TJCE va anul·lar únicament del contingut de la Directiva l'art. 5, que establia el diumenge com a dia de descans setmanal si els Estats Membres no apreciaven el contrari en les seves legislacions internes. La sentència va derogar el precepte perquè va entendre que no quedava acreditat per la Directiva que el diumenge, com a dia de descans setmanal, tenia una relació més important amb la salut i la seguretat dels treballadors que un altre dia de la setmana (considerant 37).

Possiblement el TJCE hauria dotat de validesa el precepte si pel Consell Europeu s'hagués connectat de forma més directa l'elecció del «diumenge» amb la finalitat de la Directiva d'assegurar la seguretat i salut dels treballadors (en el Preàmbul de la Directiva solament s'expressa la importància que els treballadors gaudeixin d'un «descans setmanal»). En la decisió del TJCE d'invalidar la disposició corresponent de la Directiva va prevaler la seva connexió amb factors culturals, ètnics, religiosos o d'un altre tipus, abans que la de protegir la seguretat i salut del treballador quan aquesta hauria d'haver estat la raó principal del contingut de la Directiva.

En tot cas, com a conseqüència d'aquesta resolució, l'art. 1, ap. 3 de la Directiva 2000/34/CE va procedir a suprimir formalment la disposició de la Directiva 93/104/CE relativa al descans en diumenge. Posteriorment, la Directiva 2003/88/CE del Parlament Europeu i del Consell de 4 de novembre de 2003, sobre ordenació del temps de treball, ja no recull aquella disposició sinó que es limita a fixar el deure dels Estats Membres a adoptar les mesures necessàries perquè tots els treballadors gaudeixin, per cada període de set dies, d'un període mínim de descans ininterromput de 24 hores, amb determinades excepcions.

28. Cabeza Pereiro, J. «Descanso semanal, fiestas, permisos y reducción de jornada por lactancia y guarda legal (en torno al artículo 37)». *Civitas. Revista Española de Derecho del Trabajo*, núm. 100/1 (2000), p. 783 i s.

29. Haut Conseil à l'Intégration. *Expression religieuse et laïcité dans l'entreprise*. Avis. 1er septembre 2011.

Ara bé, la figura del descans setmanal és objecte d'atenció comuna per les religions: el diumenge per als cristians, el dissabte per als jueus, i el dia més important per als musulmans és el divendres, encara que tradicionalment no es considera un dia de descans, si bé com els practicants de les altres dues religions, es tracta d'una jornada de reunió i recolliment col·lectiu per resar conjuntament³⁰. Per aquesta raó, la pràctica de diverses religions pels treballadors que formen part de la plantilla d'una empresa podria arribar a tenir un impacte important sobre les modalitats del descans setmanal en el cas de negociar l'adopció d'acords per gaudir-ne un dia diferent de l'habitual a Espanya.

És cert que s'estan produint diferents crides des d'esglésies i sindicats europeus per tornar a incorporar en la normativa europea una clàusula com la derogada en la Directiva 93/104/CE i que s'inclouï el diumenge com a dia lliure i de descans en la directiva de temps de treball, ja que és el dia que millor ajuda a conciliar la vida familiar i laboral i que, per tant, també té un impacte positiu sobre la salut dels treballadors, tant des del vessant estrictament personal com pel que fa a la seva prestació laboral³¹.

La pertinència del descans dominical s'hauria de fonamentar, per tant, en dos aspectes bàsics. D'una banda, la seva configuració com a costum arrelat com s'ha comentat anteriorment, fet que està emparat tant per la normativa internacional com per la jurisprudència constitucional. En relació amb aquella, ja que l'elecció del diumenge ha vingut emparada des del Conveni 14 de l'OIT relatiu al descans setmanal en la Indústria, de 1921, en el qual es va establir que el descans setmanal havia de coincidir amb els dies consagrats per la tradició o els costums del país, al qual li va seguir l'art. 6.3 del Conveni núm. 106 de l'OIT sobre el descans setmanal en comerços i oficines que regula que el període de descans setmanal coincidirà, sempre que sigui possible, amb el dia de la setmana consagrat al descans per la tradició o els costums del país o de la regió; s'afegeix que les tradicions i els costums de les minories religioses seran respectades, sempre que sigui possible. En aquesta mateixa línia es va pronunciar la STC 19/1985 en la qual s'argumenta que el fet que el descans setmanal correspongui a Espanya al diumenge, com als pobles de civilització cristiana, obeeix al fet que aquest dia és el que per mandat religiós i per tradició s'ha acollit en aquests pobles. Tanmateix, «això no pot portar a la creença que es tracta del manteniment d'una institució amb origen causal únic religiós, ja que és evident, de la legislació, que el descans setmanal és una institució secular i laboral, que si comprèn el diumenge com a regla general de descans setmanal és perquè aquest dia de la setmana és el consagrat per tradició».

Des d'un altre punt de vista, el manteniment d'una referència dominical en el període de descans setmanal hauria de basar-se en la incidència positiva que tindria per a la salut i benestar dels treballadors gaudir d'una jornada de descans comú: en aquest aspecte, adquiriria una particular importància la publicació el desembre de 2009 de la resolució del Tribunal Constitucional alemany que va declarar inconstitucional la legislació per la qual es regulava l'obertura de comerços en diumenge durant el període d'Advent, fonamentant-se la resolució judicial, entre altres motius, en el concepte de protecció que suposa garantir el descans laboral els diumenges, i amb això fer recognoscible aquest dia com de descans en el treball³².

30. Palacios i Manuel, J. *Coneixes els nostres veïns musulmans?* Edita Associació Cultural Musulmana Al-Ouahda / Associació Cultural Islàmica Annour, setembre 2009.

31. També el Papa Benet XVI va publicar una carta el 25.09.2010 en el marc de la preparació de la Trobada mundial de la Família en la qual es diu que «Occore perciò promuovere una riflessione e un impegno rivolti a conciliari la esigenze e i tempi del lavoro con quelli della famiglia e a recuperare il senso vero della festa, specialmente della domenica, pasqua settimanale, giorno del Signore e giorno dell'uomo, giorno della famiglia, della comunità e della solidarietà» (vegeu «Lettera del Santo Padre Benedetto XVI al Presidente del Pontificio Consiglio Per la Famiglia in Preparazione al VII Incontro Mondiale delle Famiglie». 25.09.2010).

32. Pàgina web de la Resolució del Bundesverfassungsgericht (núm. 134/2009 de 1 de desembre de 2009) <http://www.bundesverfassungsgericht.de/en/press/bvg09-134en.html> (última consulta: 28 de setembre de 2010).

Conclusions

En aquest treball s'ha pretès mostrar la necessitat de millorar la integració dels treballadors immigrants en el mercat de treball a través del reconeixement del principi d'igualtat i no discriminació pel seu origen, raça o ètnia, nacionalitat o qualsevol altra circumstància personal o social en el marc de les seves condicions de treball.

Malgrat la constatació de la diversitat del mercat de treball en atenció a factors com la nacionalitat, l'ètnia o la religió de la població estrangera a Espanya, s'ha detectat que el règim legal vigent a Espanya en matèria de permisos laborals per cuidar familiars o per assumptes particulars no s'ajustaria a les situacions que els treballadors immigrants poden viure: una adequada conciliació dels compromisos personals o laborals dels estrangers amb les obligacions laborals requeriria una modificació de la normativa legal que tingués en compte la necessitat per a molts treballadors immigrants de desplaçar-se grans distàncies per atendre necessitats familiars, així com també la necessitat de gestionar, a diferència dels treballadors autòctons, la seva documentació de residència davant les autoritats públiques.

En tot cas, la negociació col·lectiva entre empresaris i representants dels treballadors constitueix un instrument imprescindible per aconseguir l'adequada cobertura d'aquestes necessitats de conciliació de la vida laboral i personal dels treballadors estrangers, sempre que en l'elaboració i concertació dels acords col·lectius participin els mateixos immigrants.

Des de la negociació col·lectiva poden impulsar-se programes de gestió de la diversitat, la perspectiva de la qual no ha de basar-se en la disgregació de les condicions de treball dels treballadors en funció de factors com la religió. En tot cas, resulta d'interès potenciar l'establiment d'aquelles mesures que puguin garantir la seva pràctica en l'execució del contracte atenent no tant a la diversitat de religions en l'empresa sinó a l'interès personal de qui desitgi exercitar-lo. En tot cas, aquest treball ha defensat també la necessitat de garantir l'actual atribució de dia comú de descans setmanal en diumenge com una qüestió important per a la salut i benestar dels treballadors.

Rafael Más

Director dels Serveis Corporatius d'Applus IDIADA Group

Idiada és una empresa del sector de l'automòbil que presta serveis d'enginyeria arreu del món i, per tant, una característica de la plantilla és que és multicultural. Les instal·lacions centrals es troben a Tarragona, i els nostres principals actius són la presència en 19 països, així com la innovació.

La plantilla d'Idiada és de 1.300 persones i està repartida de la següent manera: 700 persones a Espanya, 200 a Brasil, 110 a l'Índia, 100 en la República Txeca, 50 a Alemanya, 50 a la Xina, i entre 7 o 8 en cadascun dels altres països on estem presents. Pel que fa a la distribució per nacionalitats, tenim un 53% d'espanyols, un 20% de la resta d'Europa, un 15% d'Amèrica del Sud i un 12% d'asiàtics. Si ens centrem a Espanya, el 14% són estrangers: un 64% d'enginyers, un 20% d'administratius i un 16% d'operaris. Les principals nacionalitats de la nostra plantilla a Espanya són alemanys, francesos, italians i anglesos, però també provenen de molts altres països, com el Japó, el Líban, l'Índia o Hongria.

Des del punt de vista de recursos humans, en el moment de la selecció la nostra companyia té un objectiu important en la recerca dels millors tècnics: que aportin tecnologia, orientació al client, valors, però que tinguin a més una voluntat de ser internacionals. Així doncs, no ens agrada la gent molt tancada sigui del país que sigui.

La selecció és un punt clau del nostre èxit. En el moment en què un departament ens diu que necessiten un enginyer amb una capacitat tècnica en, per exemple, seguretat passiva, emissions contaminants, dinàmica del vehicle, etc. fem un perfil, però sempre amb la condició que provingui dels entorns geogràfics en els quals estan els nostres clients. Els nostres clients estan arreu del món, ja ho hem vist, per tant els nostres enginyers, la nostra plantilla ha de ser capaç d'entendre's amb ells, però també amb nosaltres. Des de recursos humans ens centrem en el tema de la multiculturalitat. Quan fem les entrevistes, a més dels coneixements tècnics busquem que la gent hagi viatjat, que hagi fet un Erasmus fora del seu país, que hagi treballat en una empresa d'un altre país per tal que tingui un *background* de multiculturalitat. No obstant això, hi ha gent que no ho ha fet però que té una predisposició i això es

veu a les entrevistes. Per posar un exemple, jo sempre parlo de temes d'actualitat; si avui estigués contractant un alemany li diria que la Sra. Merkel té una posició molt dura respecte als països del sud d'Europa; la resposta pot ser que «és el que es mereix Europa del sud» o pot ser que «és una posició que ens va ajudar a tots per sortir de la crisi»; això ens dóna una idea de com és aquella persona. Nosaltres busquem persones flexibles, educades, capaces d'entendre's amb tothom, potser no són les millors però és el que nosaltres busquem, i hi ha una frase que ho resumeix molt bé: hi ha una cultura mundial de respecte, de flexibilitat, és igual que sigui indi, japonès, espanyol o català, ens entenem perquè tenim un sentit comú global.

Una vegada dins de la nostra empresa, com els integrem? Nosaltres tenim unes eines que són els objectius. Cada any parlem amb tota la plantilla dels objectius professionals i econòmics que ens guiaran durant tot l'any i els objectius sempre seran comuns per a tots. Així doncs, si a un enginyer de dinàmica de vehicle o d'emissions contaminants li va bé a Espanya però el seu producte no funciona a l'Índia o al Brasil, doncs no cobrarà els seus bons; per tant, ha de fer que vagi bé en tots els països, i els seus col·legues dels altres països l'han d'ajudar i ell ha d'ajudar els altres perquè el seu producte vagi bé. Aquest és un mètode que funciona molt bé perquè nosaltres som forts quan treballem junts; si els txecs van per lliure, els espanyols van per lliure, etc. no som bons, hem de tenir punts en comú.

Un altre punt que intentem, i que crec que ho aconseguim força bé, és que la gent s'accepti, fins i tot en temes no professionals; jo puc anar a menjar amb qualsevol i els plats que un menja potser l'altre no els provaria (vegetarians, musulmans, etc.), aquí ningú no s'esquinça les vestidures. Al bufet tothom pot menjar de tot. La logística no ha de ser un problema. Quan un francès, un alemany o un xinès arriben aquí, hem d'ajudar-lo mínimament a buscar pis, donar-lo d'alta en la companyia de la llum, de l'aigua, per a ell això no ha de ser un problema afegit. Això és relativament fàcil, però després hi ha un tema important que són els idiomes. Nosaltres per política d'empresa diem que tothom té el dret de parlar en anglès i l'altre ho ha d'entendre; per tant, no hi ha massa problemes quan una persona ve de fora i parla en anglès ja que tothom el pot entendre. No obstant això, les comunicacions amb qualsevol país del món les fem en l'idioma local i en anglès per tal que la resta ho entenguem. Per què penso que la gent es pot sentir bé a Idiada? Perquè no han de renunciar a res; per exemple, els iranians van sense corbata, però han d'anar ben vestits.

La nostra filosofia és que la nacionalitat i la cultura de cadascun aporta perquè Idiada sigui millor. Si, per exemple, jo fos rus, i tinguéssim clients russos o visitéssim empreses russes al seu país jo seria, en certa manera, el líder de la intervenció, pel coneixement de la cultura; per tant, la meua nacionalitat m'aporta un factor positiu dins de l'empresa. Així doncs, no existeix una primacia de la majoria espanyola, la responsabilitat i lideratge es reparteix entre tots. Ningú no és igual i ningú no és diferent, tots som d'un color o d'un altre, tots aportem el que podem a l'organització.

No obstant això, no tot és tan senzill; hi ha alguns temes difícils. Cal fer una política global però actuar localment, adequant-nos a cada particularitat. Per exemple, un directiu a Espanya té un cotxe que pot ser

un Seat Altea, el mateix càrrec a Alemanya no pot anar amb un Seat, perquè els alemanys van amb un A4, i a l'Índia el mateix directiu segurament té xofer; tots els directius tenen cotxe, però quan ho apliquem a cada país hem de ser capaços d'aplicar els usos de cada país. Tothom té el seu punt de vista i tothom vol donar la seva aportació, el seu punt de vista cultural.

Els estrangers roten més que els espanyols perquè el sentiment de pertinença a l'organització és inferior. La inversió en què tots siguem més empresa, ens coneguem més i parlem més, costa. Però els punts forts sens dubte guanyen els punts febles i millorem dia a dia. El nostre mercat ens exigeix adaptar-nos als clients i aquesta multiculturalitat és la nostra potència. Ahir vam guanyar dos projectes molt importants a Alemanya, i vam haver de fer una reunió entre espanyols, alemanys i indis. Ens vam reunir perquè els alemanys deien que la planificació no era correcta, els espanyols deien que calia «tirar milles», els indis no deien res perquè estaven espantats pel treball que tindrien. Això representa un dia de treball per posar-nos tots d'acord; quan anem a veure al client alemany necessitem tenir una planificació perfecta, d'una altra manera no ens veuria capaços de fer el projecte; però també cal mostrar al client una capacitat d'improvisació davant dels problemes que sens dubte apareixeran durant el projecte. Quan hi anem tots junts, tothom aporta la seva part i el client veu que el projecte està ben planificat, que existeix una certa flexibilitat i a uns preus raonables. Si hi haguéssim anat per separat no hauríem guanyat, perquè els alemanys haurien dit que no tenien capacitat, els espanyols no haurien tingut una bona planificació i, per tant, el client no hauria cregut en la nostra proposta i hauríem perdut oportunitats. Entre tots aportem més a l'empresa.

Crec que creixes tant professionalment com personalment si participes en projectes multiculturals i a més t'adones que els teus problemes són els mateixos que els de una persona com tu d'un altre país; per exemple, jo tinc dues filles adolescents i quan comento els meus problemes amb els meus col·legues xinesos, indis o alemanys amb fills adolescents parlem del mateix.

En definitiva, la nostra facturació ha crescut d'aquesta manera al món de l'automòbil en anys de crisi; del 2005 al 2011 hem crescut de l'ordre del 12% anual amb unes vendes a l'exterior que representen el 75%. No em considero un expert en immigració, però el que sí sé és que treballar amb gent de diferents cultures aporta nous aspectes a la professió i a les persones.

Eduard Sagarra

*Advocat de Roca Junyent i professor de Dret a ESADE
President de l'Associació d'Amics per a les Nacions Unides a Espanya*

Introducció

Durant aquests últims dies quan estava pensant com presentaria aquesta intervenció, vaig dubtar perquè no volia repetir el que ja s'ha dit, ni caure en el que jo anomeno «un codi d'obvietats». Semblava que ho tenia clar i ben estructurat. Però quan ho repensava, d'acord amb els esdeveniments diaris, tenia dubtes i tornava a replantejar-me que de vegades no els podia enganyar, a la vista del que succeeix al nostre món globalitzat i sense fronteres.

Aquest és un món globalitzat que està «en permanent construcció», com la pel·lícula de Guerín que es va exhibir fa uns anys.

Personalment i, amb molta modèstia, solament ens podem posicionar dient i tenint present a dos filòsofs presocràtics com Sòcrates («Solament sé que no sé res») i Heràclit («Res no és, tot canvia»).

Per citar alguns ítems o notícies dels últims mesos o dies que corroboren aquest moviment convuls en què ens movem o voràgines de fets i pressions:

- a) A Espanya, l'aprovació del Reglament de la Llei d'estrangeria de 18 d'abril, que replanteja l'aplicació dels drets dels immigrants a Espanya.
- b) Nova reglamentació de l'entrada, estada i treball dels ciutadans de la Unió a Espanya, aprovada en l'últim Consell de Ministres.
- c) Modificacions del Conveni de Schengen: tancament de fronteres interiors. Això solament és un anunci del que pot succeir en la zona euromediterrània.
- d) Limitacions a l'entrada de treballadors romanesos a Espanya.
- e) Crisi europea, atur del 22% a Espanya, manca de treball.

Com a anècdota de tot allò que es pot dir, interpretar i malinterpretar, i que és gairebé pintoresc però real:

El Papa Benet XVI, el dia de Pasqua, va esmentar el tema de la immigració i els refugiats del nord d'Àfrica (després de les primaveres àrabs) i els

va anomenar *profughi*, que és (en italià) sinònim de refugiats; no obstant això, als diaris en castellà es van equivocar i (per ignorància) ho van traduir per «pròfugs». Això significa criminalitzar un estatus o la situació dels immigrants que han entrat irregularment i que no són en absolut delinqüents ni han estat penats o sentenciats.

Difícil frontera o classificació en parlar sobre els estrangers i els immigrants: Qui és avui estranger a Espanya i a Europa? Ho són els romanesos? I els espanyols descendents d'espanyols originaris però que ni coneixen la llengua ni la nostra cultura? Ho són els italians, britànics o els polonesos a Espanya?

Per tant, cal replantejar-se avui, a Europa i, evidentment, al nostre país què vol dir ciutadà; nacional; estranger; o simplement persona amb drets i obligacions en una societat política d'àmbit estatal o europeu; treballador o empresari nacional o estranger, ciutadà de la Unió o ciutadà en la Unió.

El comissari europeu Antonio Vitorino va dir el 2003 en una compareixença davant el Parlament Europeu: «L'asil polític és un dret, mentre que l'asil econòmic és una oportunitat».

És obvi que avui, el 2011, estem davant una imparable immigració econòmica i política. Però en quines condicions i sota quins paràmetres? Som conscients a Europa que som protagonistes, ho vulguem o no, a les revolucions del nord d'Àfrica? Som conscients que afavorim l'excel·lència dels estrangers *blue cards* i limitem aquells que ja no ens serveixen però que ens han servit?

Què entenem per empresari transnacional?

Tenia un bon amic que deia encertadament davant d'alguns problemes difícils: «Això no és un problema perquè no té solució». I és cert, en matemàtiques els problemes tenen solució i es resolen, però en sociologia, política, economia o dret hi ha problemes que no creiem que siguin realment problemes ja que no tenen una solució aparent. A mi m'agrada denominar-los «situacions»; les situacions no es resolen, s'assumeixen i, en tot cas, es conviu amb elles.

La immigració, l'estrangeria, la seva integració o acomodació no són problemes actuals de la societat europea; són situacions que han de ser assumides per la societat d'acollida i per la societat que arriba.

Vectors difícils de relacionar a Europa i la Mediterrània el 2011

Existeixen quatre òptiques o vectors que no són antagònics, però que són difícilment conjugables actualment a Europa:

- a) ***Defensa i aplicació dels drets humans***, entesos en el sentit més ampli del concepte, és a dir, com a valors que han de ser defensats per la nostra societat en els àmbits filosòfic, estructural i jurídic normatiu.

- b) **Immigració**, entesa com a especialitat o subgènere de l'estrangeria; la immigració forma part i afecta directament la població d'un Estat. A Espanya la població és avui de 47 milions, dels quals 5,5 milions són estrangers, la meitat d'ells comunitaris.
- c) **Mercat de treball i mà d'obra necessària a Europa**: contractació, circulació de treballadors i de serveis. És un vector purament econòmic, però necessari en una economia capitalista —com la nostra— i no hem d'oblidar que és el fonament primer i origen de la Unió Europea entesa com a mercat comú.

A l'agost de 2011 a Espanya hi havia 1.850.369 persones adscrites a la Seguretat Social, per tant cotitzen i estan treballant.

- d) **Empresariat transaccional** (no sabia ben bé què significava fins avui). Si vol dir els autònoms, és una majoria, si, pel contrari, vol dir que mouen els fils des de fora i els beneficis són per als països des d'on operen és una altra cosa. Quan parlem avui dels «mercats» que ataquen, especulen o enfonsen les economies occidentals no crec que estiguem fent referència al concepte «empresariat» sinó al capitalisme especulatiu multinacional. O potser seria més apropiat anomenar-lo simplement capital sense més epítets, ja que no té cap tipus de nacionalitat, ni defensa un Estat ni el seu benestar.

Conclusions

En primer lloc, la immigració no és un problema, és una nova situació de la societat espanyola i europea. És una situació i, com a tal, cal assumir-la. I dins de la immigració hi ha petits empresaris que donen feina i serveis a la ciutadania autòctona (com, per exemple, els pakistanesos).

En segon lloc, la Unió Europea, a més de ser una organització supranacional, un mercat únic amb una política comercial comuna, i una unió econòmica i monetària entorn de l'euro és, abans de tot i sobretot, un ordenament jurídic, una organització basada en el Dret, que regula la convivència dels seus ciutadans sigui quin sigui el seu origen, credo o ideologia, i en qualsevol situació en què formin part o no del seu aparell productiu.

En tercer lloc, immigració i drets humans són dues realitats que han de conjugar-se conjuntament i indissociablement en planificar i dur a terme una política d'estrangeria que és polièdrica, sempre presidides per la dignitat i el respecte als principis i llibertats de tots els éssers humans; els immigrants són persones, encara que lamentablement sovint ho oblidem.

Europa i Espanya necessiten la immigració, i la ciutadania reclama aquest fet per obtenir una convivència pacífica amb tota la població. La nostra realitat quotidiana és la d'una ciutadania formada per éssers humans sense tenir en compte la seva nacionalitat.

Hem de plantejar-nos un canvi de perspectiva, una ruptura amb les polítiques que han configurat l'emigració com un problema d'ordre públic i ha d'iniciar-se un procés que arribi a entendre l'emigració com un factor de progrés i canvi.

Amin Maalouf, escriptor libanès, va escriure fa solament un parell d'anys: «Perquè en aquest segle ja no hi ha estrangers, només 'companys de viatge'. Els nostres contemporanis, tant els que viuen enfront del nostre carrer com els que es troben a l'altra punta del món, solament estan a dos passos de casa nostra; la forma de comportar-nos els afecta directament, i la manera com ells es comportin ens afecta a nosaltres directament (*Un món desajustat*, 2009).